

Číslo a názov programu:

2002/000.610-03

Ďalšia integrácia rómskych detí v oblasti vzdelávania
a zlepšenie životných podmienok

Názov projektu:

Integrácia rómskych detí do štandardných základných škôl

**METÓDY UČENIA A VYUČOVANIA
V TRANZITÍVNYCH TRIEDACH ŠPECIÁLNEJ ZÁKLADNEJ ŠKOLY
A V TRIEDACH INTEGRUJÚCICH ŽIAKOV
V ZÁKLADNEJ ŠKOLE**

PhDr. Daniela Čechová, PhD.

Mgr. Miroslava Čerešníková

PhDr. Eva Končoková

Doc. PaedDr. Katarína Majzlanová, PhD.

PaedDr. Alica Petrasová, PhD.

2006

Úvod

Predkladany materiál predstavuje základný metodický nástroj pre učiteľov a asistentov učiteľov pracujúcich v tranzitívnych triedach. Úlohou učiteľov v týchto triedach je stimulovať tvorbu takých poznatkov, sociálnych zručností a celkové dozrievanie osobnosti rómskych detí, pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré im umožnia adaptovať sa na plnenie školských povinností v základnej škole.

Obsah učiva v tranzitívnej triede špeciálnej základnej školy je nevyhnutné sprístupňovať tak, aby ho žiaci riadne pochopili a čo najefektívnejšie využili. Metódy učenia a vyučovania musia byť kompatibilné s požiadavkami nových učebných osnov, aby učiteľovi umožnili vyučovaciu hodinu komplexne a účinne zabezpečiť.

Implementácia učebných plánov, učebných osnov, vyučovacích a učebných metód v tranzitívnych triedach i v triedach základnej školy integrujúcich žiakov od učiteľa vyžaduje pochopenie vzájomných vzťahov medzi sociálno-emocionálnym vývinom a školskou úspešnosťou žiakov. Za východisko rozvoja kompetencií učiteľa sa považuje osobnostná integrácia, teda rozvíjanie kognitívnej, emocionálnej i behaviorálnej stránky učiteľovej osobnosti. Realizuje sa prostredníctvom kurzov a školení pre učiteľov, odborných projektových materiálov a príručky pre tranzitívnu triedu, prácou v prostredí školy, konzultáciami, mentoringom, sociálnou a psychologickou podporou, stimuláciou spolupráce medzi školami, školou a miestnou komunitou, rodičmi a pod.

Od učiteľa sa očakáva, že bude schopný:

- chápať a progresívne uplatňovať zmeny v učebných osnovách a vyučovacích metódach,
- akceptovať a oceňovať multikultúrnosť a diverzifikovanosť žiakov,
- prejavovať efektívne interpersonálne zručnosti,
- poznať svojich žiakov a mať o nich hlboký záujem,
- byť vysoko motivovaný k vyučovaniu, vzdelávaniu a výchove žiakov,
- podporovať budovanie poznatkovej základne a zručností riešenia problémov žiakov s využívaním poznatkov z pedagogickej praxe,
- prejavovať tvorivosť a flexibilitu v školskej práci, nezávislé i tímové riešenie aktuálnych problémov,
- efektívne pracovať s inými odborníkmi a využívať ich vedomosti a skúsenosti,
- efektívne pracovať s rodičmi a s miestnou komunitou.

Aby tieto náročné požiadavky dokázali učitelia zvládnuť, pripravil tím expertov návrh metód učenia a vyučovania v tranzitívnych triedach, ktoré sa vyznačujú nasledujúcimi základnými charakteristikami:

- Sú postavené na humanistickom, partnerskom a demokratickom riadení triedy.
- Uplatňuje sa v nich individualizovaný prístup k žiakovi ako k jedinečnej bytosti.
- Práca s triedou ako so skupinou sa považuje za jadro kreovania pracovných a sociálnych návykov a životných zručností.
- Vzhľadom na vzdelávacie potreby rómskych detí sa na vyučovacích hodinách odporúča používať participatívne a zážitkové metódy, prostredníctvom ktorých sa integruje učivo do relevantných zmysluplných a autentických skúseností.

Žiaci budú mať väčšiu motiváciu učiť sa, ak sa v škole podarí vytvoriť príjemnú, starostlivú a akceptujúcu atmosféru. Tam, kde sa ľudia rešpektujú, nie sú potrebné hrozby. Preto metódy, na ktorých chceme postaviť vzdelávanie žiakov tranzitívnych tried, nebudú direktívne, ale demokratické.

OBSAH

1. VŠEOBECNÉ VÝCHODISKA	5
1.1. CIELE VÝCHOVY A VZDELÁVANIA	5
1.2. ZÁKLADNÉ PRINCÍPY VO VÝCHOVE A VZDELÁVANÍ	5
1.2.1. <i>Starostlivosť</i>	5
1.2.2. <i>Komunikácia</i>	6
1.2.3. <i>Vzťahy</i>	6
1.2.4. <i>Spoločenstvo (komunita)</i>	6
1.3. AKTIVITY V TRIEDE	7
1.3.1. <i>Ranné stretnutia</i>	7
1.3.2. <i>Triedne schôdzky</i>	8
1.4. METÓDY A PRÍSTUPY K VZDELÁVANIU ŽIAKOV V TRANZITÍVNEJ TRIEDE	9
1.4.1. <i>Metódy vyučovania</i>	9
1.4.2. <i>Prístupy k žiakom</i>	10
2. OD DOMINANCIE UČITEĽA K ZAMERANIU NA ŽIAKA	11
2.1. ŠTÝLY RIADENIA TRIEDY	12
3. ROLA UČITEĽA V TRIEDE ZAMERANEJ NA ŽIAKA.....	14
3.1. POVZBUDZOVANIE A MOTIVOVANIE ŽIAKOV	14
3.2. ROZHODOVANIE O FORMÁCH A ŠTRUKTÚRE PRÁCE V TRIEDE	16
3.3. UČITEĽ AKO USMERŇOVATEĽ UČENIA	17
3.3.1. <i>Kladenie otázok</i>	18
3.3.2. <i>Reagovanie na otázky žiakov</i>	19
3.3.3. <i>Pomoc žiakom pri premýšľaní o ich učení</i>	19
3.3.4. <i>Poskytovanie zdrojov</i>	20
3.4. UČITEĽ AKO VZOR	21
3.5. UČITEĽ AKO POSUDZOVATEĽ A HODNOTITEĽ UČENIA SA ŽIAKOV	22
3.6. RIEŠENIE VÝCHOVNÝCH SITUÁCIÍ V TRIEDE	23
4. VYTVÁRANIE TRIED ZAMERANÝCH NA ŽIAKA.....	25
4.1. MODIFIKÁCIA UČEBNÉHO PROSTREDIA - CENTRÁ UČENIA/UČENIA SA	26
4.2. ORGANIZÁCIA PRÁCE S UČEBNÝMI POMÔCKAMI	28
4.3. ŽIACI PREBERAJÚ ZODPOVEDNOSŤ ZA VLASTNÉ UČENIE	29
4.3.1. <i>Organizácia v rámci triedy</i>	29
4.3.2. <i>Práce žiakov a archivovanie záznamov</i>	29
4.4. DÔKAZY UČENIA	30
4.5. UKÁŽKY VYUŽITIA CENTIER UČENIA/UČENIA SA	32
4.6. NÁVRHY NA USPORIADANIE TRIEDY	36
5. ROZVÍJANIE SOCIÁLNYCH ZRUČNOSTÍ.....	41
5.1. AKO CHÁPAŤ A REŠPEKTOVAŤ SEBA A INÝCH	41
5.2. EMPATICKÉ ZRUČNOSTI.....	43
5.3. KOMUNIKAČNÉ ZRUČNOSTI	44
5.4. KOOPERAČNÉ ZRUČNOSTI	45
5.5. ZRUČNOSTI ROZVÍJAJÚCE ZODPOVEDNOSŤ	46
6. HODNOTENIE	48
6.1. CHARAKTERISTIKA HODNOTENIA	48
6.2. CIEĽ HODNOTENIA	48
6.3. KTO SA ZAPÁJA DO PROCESU HODNOTENIA?	49
6.4. DRUHY HODNOTENIA.....	49
6.4.1. <i>Pozorovanie a dokumentácia</i>	50

6.5. HODNOTENIE DOKUMENTÁCIE ŽIAKA	51
6.6. INDIVIDUÁLNE PORADY UČITEĽA A ŽIAKA	51
6.7. SEBAHODNOTENIE ŽIAKA.....	52
6.8. FORMULÁRE NA HODNOTENIE ŽIAKA.....	53
7. SPOLUPRÁCA S RODINOU	64
7.1. KOMUNIKÁCIA.....	64
7.2. STRETNUTIA RODIČOV S UČITEĽOM	65
7.3. ÚŽITOK ZO SPOLUPRÁCE UČITEĽA A RODIČA	67
7.4. DOBROVOĽNÉ ZAPOJENIE RODIČOV DO VÝCHOVNO-VZDELÁVACEJ PRÁCE	67
7.5. KOMUNIKÁCIA MEDZI RODIČMI A ŠKOLOU	68
7.6. PLÁN SPOLUPRÁCE S RODIČMI A INÝMI DOSPELÝMI V TRIEDE	68
7.6.1. <i>Úžitok z pomoci dospelých</i>	69
7.6.2. <i>Ako môžu pomôcť rodičia a iní dospelí v triede?</i>	69
7.6.3. <i>Ako získať dobrovoľníkov?</i>	70
7.6.4. <i>Plánovanie zámerov</i>	70
7.6.5. <i>Budovanie partnerstva</i>	71
LITERATÚRA	73

1. Všeobecné východiska

1.1. Ciele výchovy a vzdelávania

Obsah výchovy a vzdelávania sleduje štyri hlavné ciele:

- Vychovať celoživotne sa vzdelávajúcich ľudí.
- Vytvoriť učebné prostredie založené na vzájomnej úcte, demokratických princípoch a vzájomnom rešpekte učiteľa a žiaka, žiakov navzájom.
- Rešpektovať vývinovú postupnosť a od nej odvodiť používané metódy.
- Zabezpečiť, aby všetci žiaci získali všeobecné vedomosti, umelecké, mravné a praktické zručnosti na úspešné zapojenie sa do demokratickej spoločnosti.

1.2. Základné princípy vo výchove a vzdelávaní

Základnými zdrojmi a meradlami hodnôt vo výchove a vzdelávaní žiakov základnej školy sú štyri základné a veľmi účinné princípy: starostlivosť, komunikácia, vzťahy a spoločenstvo (komunita).

Starostlivosť je hybným prvkom hlbšieho vedeckého poznávania a je súčasne základom výchovy charakteru. Komunikácia je kľúčovým pojmom na výcvik zručností a poskytovanie informácií o základoch gramotnosti, vrátane čítania, písania, ústneho prejavu, počúvania, pravopisu, výtvarnej výchovy a matematiky. Vzťahy definujeme ako schopnosť prepájať životné skúsenosti a zážitky; pomoc žiakom premost'ovať nové pojmy s už poznanými tak, aby sa rozvíjal ich pohľad na svet spôsobom, ktorý nazývame **empatický**. Spoločenstvo uľahčuje žiakom a učiteľom navzájom si uvedomovať a spájať obsah spoločenskovedných predmetov.

1.2.1. Starostlivosť

Starostlivosť je viac než prvá hodnota, na ktorej sa má stavať koncepcná práca v rovine vzdelávania. Žiaci sú vedení k tomu, aby sa starali sami o seba a súčasne vidia, ako sa ich rodičia, učitelia a iní dospelí starajú od prvých chvíľ učenia o ich prežívanie a zážitky. Dospelí demonštrujú zúčastnený postoj, ktorý si deti osvojujú a preberajú ho. Tak starostlivosť prejavujú deti nielen sebe, ale aj iným deťom, zvieratám, rastlinám a celému prostrediu.

Obsahové oblasti metodického materiálu sa koncentrujú práve na poskytovanie starostlivosti iným a svojmu okoliu. Prostredníctvom slovenského jazyka a literatúry sa žiaci učia formulovať a vyjadrovať vlastné názory písomným a ústnym spôsobom. V matematike sa učia dôsledne a alternatívne myslieť a spoznávajú svet čísel. Pomocou prvouky sa žiaci učia samostatne získavať potrebné informácie, triediť ich a hodnotiť. Naučia sa starať sa o svoje zdravie, prírodu, veci, prostredie, v ktorom žijú a ktoré ich obklopuje. Rozvíja sa u nich zmysel pre starostlivosť a úcta k ľuďom a udalostiam, ktoré formovali našu súčasnosť. Výtvarná výchova umožňuje žiakom vyjadriť vlastné emócie a tvorivé nápady, ale aj spoznávať umenia iných kultúr, čím sa učia, že existujú aj veci, o ktoré sa všetci ľudia starajú a sú veci, ktoré majú všetci ľudia spoločné.

1.2.2. Komunikácia

Schopnosť komunikovať je kľúčom k úspechu pri začleňovaní sa do demokratickej spoločnosti. Využívaním individuálneho prístupu vo vyučovaní, učitelia posmeľujú žiakov komunikovať viacerými formami - ústnou, písomnou, používaním rôznych umeleckých médií. Keď sa žiaci naučia dobre komunikovať, preberajú iniciatívu a sú motivovaní presadzovať dôležité myšlienky. Prostredníctvom komunikácie sa naučia pochopiť javy z viacerých hľadísk a vážiť si rôznosť názorov i spôsobov myslenia a kultúrne rozdiely práve tak, ako podobnosti, ktorými sa ľudstvo vyznačuje.

Učitelia tranzitívnych tried špeciálnej základnej školy a tried základnej školy, ktoré integrujú žiakov, si musia uvedomiť, že naučiť žiakov hovoriť o svojich pocitoch si vyžaduje určitý čas. Preto modelujú svoj jazyk i aktivity tak, aby pri komunikácii vyjadrovali vlastný postoj. Učitelia pomáhajú žiakom rozprávať o svojich potrebách, a umožňujú im tak uvedomovať si, že skôr, ako je možné reagovať na potreby iných. V konečnom dôsledku sa žiaci učia vyjasňovať nedorozumenia a riešiť konflikty prostredníctvom reči.

1.2.3. Vzťahy

Vzťahy vyjadrujú a opisujú schopnosť spájať nové poznatky s predchádzajúcimi vedomosťami a tak vytvárať nové vedomosti. Pre žiakov mladšieho školského veku je prirodzené aktívne získavanie nových poznatkov. Žiaci radi objavujú a získavajú nové skúsenosti. Činnosti vytvárajú vzťahy na základe pochopených súvislostí, a tak sa buduje rebríček informačných štruktúr. Počas roka sú žiaci vedení k sledovaniu podobnosti medzi rôznymi javmi, ľuďmi a zvieratami.

S pomocou učiteľa sa učia rozlišovať súvislosti, ktoré existujú v rôznych kultúrach a jazykoch. Pritom využívajú spájanie informácií prostredníctvom určitej témy.

1.2.4. Spoločenstvo (komunita)

Budovanie spoločenstva je dlhodobý proces, ktorý si vyžaduje zvýšenú pozornosť. Každá trieda predstavuje potencionálne spoločenstvo ľudí, ktorí sa venujú vzdelávaniu, sú voči sebe ohľaduplní a vážia si jeden druhého.

Jazykové prostriedky sú dôležité nástroje efektívnej komunikácie medzi jednotlivými členmi spoločenstva. Členovia spoločenstva sú zainteresovaní nielen na vzdelávaní, ale spoločne riešia vzniknuté problémy, diskutujú na rôzne témy a prehodnocujú nové myšlienky a návrhy. Spolupracujú na projektoch, ktoré vychádzajú zo záujmov kolektívu triedy, pomáhajú vytvárať spojenia medzi nimi a aktívne prispievajú k vzdelávaniu.

Každý človek chce patriť k určitému spoločenstvu a byť užitočný pre iných ľudí. Od kolektívu triedy budujúcej spoločenstvo sa očakáva spoločné podieľanie sa na vzdelávaní a pomáhanie si v sociálnej a praktickej sfére. Žiaci sa stávajú zodpovednými a aktívnymi členmi spoločenstva triedy, cítia sa potrební a užitoční a dostávajú sa im ocenenia i vďaka za ich činnosť. Vždy majú možnosť vyjadriť svoj názor. Poznajú názory svojich spolužiakov, svoje schopnosti a schopnosti iných žiakov. Učiteľ pristupuje ku každému žiakovi individuálne, sleduje a zaznamenáva jeho výsledky.

Čas a pozornosť v jednoduchých každodenných činnostiach, veselých oslavách sú stavebným kameňom na budovanie komunity. Ak sa skupina ľudí, mladých či starých, spolu hrá a pracuje, buduje spoločenstvo.

Starostlivosť, komunikácia, vytváranie vzťahov a budovanie spoločenstva učiacich sa, poskytujú pevný základ vytvárania vedomostí.

1.3. Aktivity v triede

Žiaci mladšieho školského veku väčšinou túžia robiť to, čo je správne. Povinnosťou dospelých je viesť ich k tomu. Učitelia spolu so žiakmi hodnotia typické vlastnosti žiakov v triede a v ideálnom prípade aj spoločenstva školy. Škola úzko spolupracuje s rodinou na tvorbe takého spoločenského prostredia, ktoré podporuje etické správanie (úctu, zodpovednosť, česťnosť, starostlivosť). Niektoré uvedené pozitívne hodnoty by trieda mala prijať za svoje ako štandardy správania sa.

Účinnú organizačnú formu na tvorbe spoločenstva triedy predstavuje ranné stretnutie a triedna schôdzka.

1.3.1. Ranné stretnutia

Ranné stretnutia zjednocujú všeobecno-vzdelávací a sociálny obsah vyučovania spôsobom, ktorý pomáha učiteľom i žiakom byť vnímavejším voči sebe. Nakoľko sa ranné stretnutia realizujú denne, odporúčajú sa pre všetkých žiakov tranzitívnych tried s cieľom:

- a) vytvárať spoločenstvo,
- b) podporovať spoluúčasť, počúvanie, pocit spolupatričnosti a participáciu,
- c) naučiť ich byť zodpovednými členmi triedy a školy prostredníctvom každodenných činností a predkladaných pozitívnych vzorov,
- d) stanoviť pravidlá správania, pochopiť pravidlá správania.

Ranné stretnutia majú špecifickú štruktúru a začínajú každé ráno po príchode všetkých žiakov do triedy. Úspešnosť stretnutia závisí od toho, ako dôsledne sa uplatňujú všetky jeho odporúčané prvky.

Význam ranných stretnutí:

- Učia žiakov zodpovednosti voči sebe i druhým.
- Vytvárajú predpoklady na všímavý, pozorný a priateľský tón v komunikácii počas celého dňa.
- Ustanovujú zvyky a rituály.
- Zabezpečujú jednotlivcom i skupine spoluúčasť na vyučovaní, jeho obsahu i organizácii.
- Učia, že každé vystúpenie žiaka je dôležité.
- Učia žiakov také zručnosti, ktoré sú na dosiahnutie úspešnosti v škole dôležité, napr. počúvanie, rozprávanie, syntetizovanie poznatkov, sledovanie príkazov, prijímanie rozhodnutí, čítanie, písanie, gramatiku a matematické schopnosti.

Počas ranného stretnutia, keď všetci sedia na koberci, odporúčame učiteľom:

- Vyzývajte žiakov, aby hovorili o kladných a záporných pocitoch prežitých v škole.
- Používajte otázky na odhalenie hodnôt, ktoré boli alebo neboli demonštrované na príkladoch, ktoré uvádzajú.
- Diskutujte o primeraných myšlienkach a hodnotách so žiakmi.
- Opýtajte sa, čo znamená brániť niekoho slovami, a nie päšťami. Nechajte žiakov uviesť príklad.
- Požiadajte žiakov, aby uviedli príklady situácií, v ktorých sa cítia ukrivdení, smutní, zranení a pocity, ktoré ich pred tým chránia.

- Primeranou formou zaznamenajte, resp. zachovajte príbeh, poučenie, ktoré vyplynulo z diskusie.
- Modelujte posluchácke zručnosti na zdôraznenie, že každý v triede môže participovať a že chcete počuť ich názor a skúsenosť. Takýmto spôsobom prejavujú žiaci úctu k sebe a učiteľ prejavuje úctu voči žiakom.

Dôležitým bodom pri realizácii ranných stretnutí je **stanovenie skupinových pravidiel**. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že šesť – sedem roční žiaci nie sú schopní formulovať pravidlá svojho správania, a tak sa učiteľ uchýli k tomu, že stanoví pravidlá sám, alebo prevezme pravidlá zo Školského poriadku. Týmto krokom však vyžaduje disciplínu, ktorej žiaci prichádzajúci z iného sociálno-kultúrneho prostredia nemusia rozumieť alebo ich ako cudzie normy nepovažujú za záväzné.

Tvorbe pravidiel by sme mali venovať niektoré z prvých stretnutí, nie však prvé, zoznamovacie. Žiaci potrebujú čas na overenie svojich schopností spolupracovať s ostatnými a vyskúšať si, za akých podmienok je to efektívne. Pravidlá tvoríme počas ranného stretnutia.

Je dôležité, aby žiaci pochopili, že pravidlá a postupy – rovnako ako zákony – slúžia na ochranu individuálnych práv a slobôd. Pri formulovaní pravidiel dbáme na to, aby boli zamerané na správanie, ktoré je vhodné a žiaduce, a nie na to, čo by sa robiť nemalo. Veľmi dôležité je tvoriť jednoduché, konkrétne pravidlá a formulovať ich v 1. osobe (*Odložím veci tam, kam patria, keď ich už nepotrebujem. Počúvam, keď rozpráva iný. Rešpektujem ostatných.*). Takéto pravidlá majú na správanie dieťaťa i dospelého väčší vplyv, ako formulácia v neurčitku (*Odložiť veci na miesto. Počúvať, keď rozpráva iný. Rešpektovať ostatných.*) alebo v rozkazovacom spôsobe (*Odlož veci na miesto! Počúvaj, keď rozpráva iný! Rešpektuj ostatných!*).

Výhodné je nechať pri tvorbe pravidiel pracovať žiakov v menších skupinách, diskutovať o jednotlivých nápadoch, pomôcť s formuláciou a doceliť schválenie každého pravidla všetkými členmi skupiny. Pravidlá potom môže učiteľ alebo asistent napísať a vyvesiť na viditeľné miesto v triede, najlepšie blízko miesta ranných stretnutí. Žiaci môžu pravidlá ilustrovať, a kým nevedia čítať, nahradiť slová obrázkami. Starších žiakov zapojíme i do napísania a vyvesenia pravidiel.

Počas práce so žiakmi dbáme na dodržiavanie pravidiel. Ich porušenie žiakom vždy prediskutujeme. Napríklad ak žiak niekoho urazí alebo fyzicky zraní, učiteľ sa opýta: „Ktoré pravidlo bolo porušené? Ako by sme sa v tejto situácii mali správne zachovať?“ Tento prístup núti žiaka korigovať problematické správanie sa, neumožňuje výhovorky, pomáha žiakovi pochopiť čo spravil, usmerňuje ho k náprave chyby, učí ho, že v očiach spolužiakov je vždy možné očistiť sa nápravou zlého skutku.

1.3.2. Triedne schôdzky

Modifikovanou, veľmi účinnou obmenou ranných stretnutí, sú triedne schôdzky (Walton, 1999), modifikované pre tranzitívne triedy a triedy s integrovanými žiakmi:

Štruktúra triednych schôdzok:

1. Organizujte schôdzky každý týždeň pravidelne v tom istom čase.
2. Posad'te sa všetci do kruhu.
3. Ak učiteľ alebo žiaci chcú na schôdzke niečo riešiť, vopred stručne zaznačia do prípravej knihy. Učiteľ alebo asistent učiteľa pri tom pomáha žiakom, ktorí ešte nevedia písať.
4. Zaved'te pravidlá na diskusiu a na voľby.
5. Dohodnite sa na témach, o ktorých sa na schôdzkach môže diskutovať.
6. Vysvetlite, že školský poriadok je nadradený pravidlám a rozhodnutiam triedy.

7. Otvorte schôdzku pozitívnymi poznámkami a učte žiakov dávať pozitívne spätné väzby.
8. Schôdzku vždy vedie učiteľ alebo asistent učiteľa.

Tri pravidlá triednych schôdzok:

1. Ak chcete hovoriť, prihláste sa. Ak niekto hovorí, ostatní počúvajú a naopak.
2. Správajte sa k sebe s rešpektom. (Žiakom v nižších ročníkoch môžeme povedať: „Sme priateľskí jeden k druhému.“)
3. Pomáhajte jeden druhému a problémy riešte na triednych schôdzkach.

Rola učiteľa a asistenta učiteľa na triednych schôdzkach:

1. Učia triedu, ako sa schôdzky riadia a stanovuje formality.
2. Môžu klásť otázky, aby sa ubezpečili, že pravidlá triednych schôdzok žiaci chápu.
3. Keď sa na schôdzkach ustanovia základné pravidlá a formality, ich úloha by mala byť minimálna. Ak učiteľ rozpráva viac, ako niekto iný, prestáva to byť triedna schôdzka a stáva sa schôdzou pre učiteľa.

1.4. Metódy a prístupy k vzdelávaniu žiakov v tranzitívnej triede

1.4.1. Metódy vyučovania

Výber vyučovacích metód v tranzitívnej triede závisí od úrovne poznávacích schopností žiaka, vyučovacieho predmetu, vytýčeného cieľa, očakávaných vedomostí a zručností.

Nasledujúce metódy považujeme z hľadiska cieľovej skupiny za kľúčové, zohľadňujú špecifiká žiakov, ich potreby, pôsobia na efektivitu výchovno-vzdelávacieho procesu.

Demonštračná metóda je založená na priamych skúsenostiach (modelové, skutočné situácie, pozorovania) s využitím skutočných predmetov (reálií) alebo rôznych pomôcok (makety, obrázky, modely predmetov, hračiek a pod.).

Manipulačná metóda je vhodná pri osvojovaní si názvov predmetov so zapájaním viacerých zmyslov (zrak, sluch, hmat), v nadväznosti na predchádzajúce poznatky.

Metóda napodobňovania sa spája s názornou metódou, s motivačnou metódou a s demonštračnou metódou. Pomenúvanie, určovanie činností učiteľ demonštruje spolu so žiakmi, pričom slovné komentuje daný postup.

Motivačná metóda vychádza z vnútorných motivačných zdrojov, napríklad radosť zo zvládnutia úlohy; využívajú sa vonkajšie motivačné činitele – pochvala, odmena, priama pozornosť, komunikácia so žiakom, povzbudzovanie, poukázanie na finálny výsledok zadanej úlohy, na jeho užitočnosť a pod.

Metóda striedania činností vyžaduje sústredenie, striedanie s relaxáciou, hrovými uvoľňujúcimi dramatickými aktivitami a pod.

Metóda porovnávania a triedenia je dôležitá pri osvojovaní základov matematických predstáv, písania a čítania. Pri upevňovaní poznatkov sa využíva známy materiál a pomôcky.

Metóda názorného usmerňovania znamená, že slovné usmerňovanie sa dopĺňa s názorom a manipuláciou s predmetmi.

Metóda malých krokov štruktúruje učivo do jednotlivých krokov, ku ktorým sa možno vrátiť podľa potreby (opakovanie, upevňovanie). Postupným osvojením si učiva sa dosahuje konečný cieľ.

Metóda precvičovania a upevňovania poznatkov je zameraná na precvičovanie a upevňovanie vedomostí a zručností v prirodzených i v modelových situáciách.

Metóda opakovania sa uplatňuje v ktorejkoľvek fáze plnenia úlohy, pričom sa využívajú aj motivačné metódy a metódy priamej činnosti.

Jednotlivé metódy sa vzájomne prelínajú, dopĺňajú. Preferujú sa problémové (heuristické) metódy, ktoré vychádzajú z iniciatívy žiakov, samostatného myslenia, porovnávania, zvládnutia úloh, ktoré sa riešia spoločne (celá trieda spolu s učiteľom), v skupine žiakov alebo individuálne.

1.4.2. Prístupy k žiakom

V súlade s uvedenými vyučovacími metódami odporúčame uplatňovať nasledujúce prístupy zohľadňujúce špecifické charakteristiky a potreby žiakov v tranzitívnej triede.

1. **Kauzálny prístup** - vychádza z poznania, že každý prejav dieťaťa súvisí s jeho poznaním, predchádzajúcimi skúsenosťami, aktuálnymi potrebami. K žiakovi, k hodnoteniu jeho správania a školských výsledkov je potrebné pristupovať komplexne – so zohľadnením jeho predchádzajúceho života, doterajších životných podmienok so zreteľom na jeho perspektívne sebauplatnenie a sebarealizáciu.
2. **Interdisciplinárny prístup** - pri hodnotení výchovnej situácie žiaka, jeho možností i obmedzení zdôrazňuje využívanie poznatkov a informácií od iných odborníkov a spoluprácu s nimi.
3. **Systémový prístup** - opiera sa o poznanie, že človek je jedinečný systém, v ktorom je všetko (psychické, sociálne, biologické) mnohokrát spôsobom prepojené. Pri zámere uskutočniť zmenu žiaka je dôležité sústrediť sa na vytvorenie podmienok potrebných na jej uskutočnenie, nie na zmenu samotnú. (Napríklad u neprospeievajúcich žiakov je dôležité vytvoriť atmosféru dôvery a porozumenia, pôsobiť na zmeny prístupov v rodine - vytvoriť podporné mechanizmy na zmenu motivácie, prístupu žiaka k učeniu.)
4. **Sociointegračný prístup** - zdôrazňuje potrebu vzájomného kontaktu a vytvorenia vzťahu medzi učiteľom a žiakom so zameraním na sociálnu integráciu jedinca.
5. **Individuálny prístup** – tempo, intenzita učenia závisí od samotného žiaka, učiteľ zohľadňuje jeho aktuálny stav, danosti a možnosti a podporuje jeho sebarealizáciu na úrovni, ktorá zodpovedá stupňu jeho vývinu, možnostiam a potrebám. (Aby mal žiak pocit úspešnosti, nemusí byť najlepším žiakom v triede – závisí od učiteľa, ako vyzdvihne jeho snaženie a čiastkové výsledky).
6. **Finálny prístup** - vyjadruje požiadavku vychádzať vždy z aktuálneho stavu a situácie žiaka, definovať čiastkové ciele ako krok k dosiahnutiu konečného cieľa.
7. **Aktivizujúci prístup** - založený je na poskytovaní informácií, činností a úloh žiakom, na vzbudenie ich záujmu, podporu tvorivosti a aktivity.
8. **Rešpektovanie a dodržiavanie najvyšších hodnôt** – pomáha hľadať zmysel plnenia úloh a každodenných činností.

Zámerné, cieľavedomé a systematické uplatňovanie uvedených metód a prístupov k žiakom tranzitívnych tried je dôležitý predpoklad na vytvorenie systému podporných intervencií založených na špecifických potrebách žiakov, ktorí majú byť úspešne začlenení do bežného vzdelávania.

2. Od dominancie učiteľa k zameraniu na žiaka

Základné štýly interakcie (medzi dospelým a dieťaťom v prostredí školy) a riadenia triedy sú v odbornej literatúre definované rôzne. Na naše účely považujeme za najvhodnejšie vychádzať z charakteristiky štýlov podľa Nicolla (2004).

Autoritársky – autokratický

Autoritársky dospelý sa snaží formovať, kontrolovať a hodnotiť všetky aspekty správania a postojov dieťaťa. Jednostranne určuje absolútny štandard a potom zapája stratégie odmietania a nátlakové mocenské stratégie, aby získal poslušnosť a zhodu k jeho autorite. Pri interakciách medzi dospelým a dieťaťom sa najviac cení, ak sa dieťa správa presne v súlade s požiadavkami dospelého. Modely komunikácie sú takmer úplne jednosmerné, prevažuje kritika dieťaťa alebo jeho rovesníkov. Problémy sú považované za osobné provokácie statusu a autority dospelého.

Štýl asociovaný s nižším školským úspechom, nízkou zameranosťou na ciele, ťažkosťami s rovesníkmi a nízkou motiváciou.

Povoľujúci – rozmaznávajúci

Dospelý sa snaží netrestať a akceptovať všetky detské činy a túžby dieťaťa. Obmedzenia sú zriedka, ak vôbec pevne stanové a konzistentne posilňované. Dospelý sa usiluje potešiť dieťa a chrániť ho pred prežívaním sklamaní či nepríjemností života. Správanie dieťaťa sa čoskoro nasmeruje na to, aby vyžadoval od dospelého rôzne služby. Takéto dieťa sa rýchlo nahnevá a rozčúli, keď dospelý odmietne splniť jeho želania a má pocit, že dospelý bol „nespravodlivý“. Často sa povoľujúci – rozmaznávajúci rodič cíti bezmocný, pretože nevie získať dieťa na spoluprácu, a tak sa radšej vzdá, aby zastavil nepríjemnú výmenu názorov a požiadaviek.

Štýl asociovaný s nízkym školským úspechom, väčším zapojením do sebadeštruktívneho správania (drogy, alkohol atď.).

Povoľujúci – uvoľnený

Dospelý umožní dieťaťu regulovať vlastné aktivity bez toho, aby do nich zasahoval. Tento dospelý preukazuje malý záujem o dieťa ako o individuum, primárne zaujíma len rolu opatrovateľa. Hoci spravil zopár pokusov ako naučiť deti uvedomiť si svoje hranice, rýchlo sa uchýľuje k tvrdým disciplinárnym metódam (napr. telesné tresty, zákazy, hnev, ostré pokarhania atď.). Často si dospelý i dieťa neuvedomujú jeden druhého ako jedincov, ani to, že vzájomne ovplyvňujú svoje životy.

Štýl asociovaný s najnižším dosahovaným prospechom, najväčšími ťažkosťami v prispôsobivom správaní, delikvenciou a zapájaním sa do zločineckých skupín.

Autoritatívny – demokratický

Autoritatívny alebo demokratický dospelý uplatňuje racionálny, vecný prístup na usmerňovanie správania a sociálneho vývinu dieťaťa. Na dieťa kladie primerané obmedzenia a očakávania s pevne stanovenými hranicami pri nevhodnom správaní. Tento dospelý používa pozitívny, povzbudzujúci komunikačný štýl s podporným dialógom o dávaní a brání. Má aktívny záujem o celkový život dieťaťa. Utvorí sa a udržiava pevný povzbudzujúci osobný vzťah, ale dospelý súčasne očakáva, že akonáhle dieťa bude dostatočne zrelé, prevezme zodpovednosť za seba. Rešpekt k iným, kooperácia a zodpovedné prispievanie sa vysoko oceňujú a modelujú. Problémy a konflikty sa riešia vecným, racionálnym spôsobom, viac so zameraním na vyriešenie problému a učenie vhodných sociálnych zručností, ako na získanie poslušnosti a súhlasu.

Štýl asociovaný s najlepším prospechom, lepším školským prispôsobením, pozitívnymi vzťahmi k rovesníkom a dospelým, najmenšími problémami v správaní, väčším intelektuálnym fungovaním a poznávaním.

2.1. Štýly riadenia triedy

Autoritatívny – autokratický

- Učiteľ sa zameriava na prísne dodržiavanie obsahu učiva a kladie dôraz na výsledky a usilovnú prácu.
- Verí, že ak žiaci nebudú pod prísnou kontrolou, pravdepodobne poľavia.
- Usiluje sa kontrolovať triedu zdôrazňovaním pravidiel, hrozieb, trestov a odmien.
- Komunikácia je primárne jednosmerná, s príkazmi, požiadavkami a prednáškami.
- Spätná väzba je primárne kritická, zameraná na chyby, týkajúce sa výkonu a správania.
- Posilňuje sa napäté, neosobné prostredie, plné kontrolovania a vyžadovania súhlasu, nedostatočné na uplatňovanie tvorivosti a preberanie rizík.

Povoľujúci – rozmaznávajúci

- Učiteľ kladie dôraz na vzťahy so žiakmi, menej na dodržiavanie obsahu učiva.
- Verí, že žiaci sa najlepšie učia, keď majú pokojné a priateľské vzťahy s učiteľom a medzi sebou navzájom.
- Pri povzbudzovaní vhodného správania a výkonu žiakov sa spolieha na priateľské presvedčovanie, prosby a pripomínanie.
- Nedarí sa mu riešiť a rozhodne konať pri problémoch (druhé, tretie šance).
- Ľutuje žiakov, keď podávajú slabé výkony, pokúša sa ich zachraňovať a zabezpečiť, aby bol každý spokojný.
- Spätná väzba je vždy pozitívna, zameraná na odmenu, bez ohľadu za čo.

Povoľujúci – nezapájajúci sa

- Učiteľ sa minimálne pripravuje a usiluje pri riadení triedy a vysvetľovaní učiva.
- Je odťažitý a vyhýbavý v komunikácii a vzťahoch so žiakmi.
- Sťažuje sa na žiakov a na problémy v triede, ale robí málo, aby ich vyriešil (uprednostňuje „nálepkovanie“ žiakov).
- Žiakom poskytuje minimálnu spätnú väzbu.
- Spolieha sa na pravidlá, inštrukcie a procedúry na udržanie disciplíny v triede, ale nie je konzistentný v ich posilňovaní.
- Keď žiaci prekročia určené hranice, uchyluje sa k hnevu a trestom.
- Minimálne sa usiluje motivovať žiakov alebo priblížiť obsah učiva životu.

Autoritatívny – demokratický

- Učiteľ kladie dôraz AJ na výsledky, AJ na vzťahy so žiakmi.
- Usilovne pracuje a práca ho baví; vynakladá zvýšené úsilie, aby bol vždy nablízku a pomáhal každému žiakovi.

- Utvára postupy, pravidlá a organizuje triedu SPOLU so žiakmi.
- Usmerňuje otvorenú obojsmernú komunikáciu.
- Identifikuje a adresuje problémy promptne a rozhodne, ale vždy spravodlivo a s rešpektom.
- Posilňuje srdečné, priateľské prostredie v triede, povzbudzuje tvorivosť a preberanie rizík.
- Nájde si čas na to, aby spoznal všetkých žiakov a verí, že každý má schopnosti úspešne napredovať.

Albert (1996) zasa rozoznáva tri štýly triedneho manažmentu: autoritatívny, liberálny a demokratický. Ich črty a odlišnosti uvádzame v nasledujúcej tabuľke:

Autoritatívny štýl	Liberálny štýl	Demokratický štýl
Poriadok bez slobody	Sloboda bez poriadku	Sloboda s poriadkom
Moc	Bezmocnosť	Vplyv
Žiadne možnosti vyberať si	Príliš mnoho možností na výber	Každý riadi vlastné správanie
Riadenie a vyžadovanie	Túžby a nádeje	Možnosti vyberať si sú štruktúrované
Vyžadovanie poslušnosti	Podporovanie nezodpovednosti	Ponúkание a povzbudzovanie
Málo rešpektu k žiakom	Málo rešpektu k učiteľovi	Vzájomný rešpekt učiteľa a žiakov
Atmosféra napätia a strachu	Atmosféra nestability a chaosu	Atmosféra poriadku a relaxu

V tranzitívnych triedach jednoznačne považujeme za prospešné uplatňovanie **demokratického, resp. autoritatívno-demokratického štýlu** interakcie a riadenia triedy, pretože len ten učiteľom umožní efektívne pracovať s novými učebnými osnovami a rozvíjať sociálne, emocionálne a kognitívne zručnosti žiakov tak, aby boli schopní rozvinúť svoj potenciál a osobnostne rásť.

3. Rola učiteľa v triede zameranej na žiaka

Učitelia sú zodpovední za stimuláciu a vytváranie emocionálneho a rozvíjajúceho prostredia pre žiakov. Túto činnosť realizujú počas dňa mnohými spôsobmi. Pritom majú na pamäti, že každý moment je učebným momentom, či už je to stretnutie s triedou, diskusia s malou skupinou alebo individuálne stretnutie. Učiteľ má v triede veľa úloh. Je tým, ktorý:

- žiakov povzbudzuje a motivuje,
- rozhoduje o formách a štruktúre práce v triede,
- usmerňuje učenie:
 - kladie otázky,
 - reaguje na otázky,
 - pomáha žiakom pri premýšľaní,
 - poskytuje zdroje,
- je vzorom,
- pozoruje a hodnotí učenie sa žiakov,
- rieši rôzne výchovné situácie.

Tieto úlohy sú dôležité a učiteľ ich musí v triede zameranej na žiaka plniť (uspokojovať potreby a podporovať vývin žiaka). Ak učiteľ tieto úlohy pochopí a stotožní sa s nimi, vyučovanie bude pôsobivé, dynamické, kreatívne a zamerané na žiaka. Pre mnohých učiteľov sú to nové úlohy. Musia sa ich naučiť realizovať. Po čase budú tieto úlohy pre učiteľov prirodzené a známe.

3.1. Povzbudzovanie a motivovanie žiakov

Povzbudzovanie je osožné v školách, ktoré už teraz oceňujú kooperáciu, vzájomný rešpekt, zodpovednosť a spolupatričnosť, nie autoritárstvo a vyžadovanie poslušnosti.

V triede, kde vládne atmosféra povzbudzovania, sa učitelia a žiaci navzájom rešpektujú. Prejavujú odvahu „byť nedokonalí“, pretože nemusia mať obavu z toho, že sa pomýlia. Slobodne robia chyby a učia sa z nich. Berú na seba riziká. Sú zodpovednejší. Zúčastňujú sa na aktivitách. Sú tvorivejší. Povzbudzovaní žiaci majú vnútornú motiváciu na učenie. Dnešné školy potrebujú práve takýchto aktívnych, tvorivých a nezávislých žiakov.

Povzbudzovanie zahŕňa:

- adekvátny a reálny názor na seba, sebaakceptáciu,
- adekvátny a reálny názor na iných a silný zmysel na identifikovanie sa s nimi,
- vzájomný rešpekt a dôveru,
- slobodu vyberať si,
- otvorenosť skúsenostiam a malý strach z chýb,
- nádej a dôveru, viac ako očakávania,
- vysokú úroveň citu spolupatričnosti.

Ak žiak cíti, že do triedy a školy patrí, zapája sa do činností, rozvíja zodpovednosť a angažovanosť, má odvahu prispievať a participovať. Učiteľom sa lepšie vyučujú žiaci, ktorí sa chcú učiť. Dreikurs (1971) bol presvedčený, že najdôležitejšou zručnosťou pri výchove detí v demokracii je schopnosť povzbudzovať.

Dodávanie odvahy - povzbudzovanie nie je metóda „krok za krokom“ ako naučiť žiakov sa správať. Je to skôr všeobecný prístup či postoj, ktorý zahŕňa špecifické techniky, pretože techniky samy o sebe nepomôžu utvoriť demokratické a kooperatívne interakcie v škole. Preto, ako uvádza Dreikurs (1974), učiť učiteľov povzbudzovaniu zahŕňa aj rozvíjanie ich postoja, aj zručností.

Niektoré metódy, ktorými môžu učitelia povzbudzovať žiakov:

- Napíšte zoznam viet vhodných na povzbudzovanie žiakov a osvojte si ich.
- Urobte zoznam pozitívnych poznámok, ktoré žiaci povedali svojim spolužiakom.
- Vložte mená žiakov do klobúka a každý týždeň vylosujte jedno meno - dievča alebo chlapca týždňa. Všetci žiaci i učiteľ môžu vylosovanému žiakovi povedať niečo pozitívne.
- Vedome sa usilujte každý deň povedať niečo povzbudzujúce každému žiakovi v triede.
- Povzbudzovanie potrebujú najmä žiaci, ktorí sa dajú ľahko odradiť.
- Rozprávajte sa so žiakmi s rešpektom.
- Zdôrazňujte to, čo hovoríte, ale nikdy nekričte.
- Hnev učiteľa nikdy nerieši situáciu. Ak ste nahnevaný, zvážte, či nepoužívate hnev ako prostriedok na poníženie alebo potrestanie žiaka.
- Na riešenie problémov a stimulovanie rozvoja zodpovednosti a spolupráce používajte diskusiu.
- Vyhnite sa poukazovaniu na neužitočnosť správania žiakov.
- Povzbudzujte žiakov, aby sa sami rozhodovali a učili z dôsledkov svojich rozhodnutí. Ak ich budete príliš ochraňovať, menej sa zo situácií poučia.
- Robte si záznamy o každom žiakovi, ktoré by mali obsahovať jeho silné stránky a oblasti, v ktorých sa má zlepšiť.
- Pred záverečným zvonením na konci dňa sa niekoľkých žiakov opýtajte, čo pozitívne a podnetné cez deň prežili.
- Nezdôrazňujte chyby, sústreďte sa na pozitíva a stavajte na silných stránkach.
- Ak chcete povzbudzovať žiaka, musíte byť sám povzbudzovaný. Každý deň by ste si mali uvedomiť, čo sa vám podarilo - zamerajte sa na pozitíva.
- Vzájomne si vymieňajte dobré nápady, skúsenosti.

Používajte reč povzbudzovania:

- Budte konkrétni: „Zistil som, že máš zrejme výnimočnú schopnosť...“
- Poukazujte na užitočnosť nápadov žiakov: „Tvoj nápad naozaj pomohol, ako si na to prišiel?“
- Vyjadrujte radosť: „Potešil ma spôsob, akým si...“
- Požiadajte o odozvu: „Čo si o tom myslíš?“
- Pomôžte žiakom vysporiadať sa so strachom z neúspechu: „Chcel by si, aby sme to skúsili spolu?“
- Prejavte záujem o názory žiakov: „Chceš sa o tom porozprávať?“
- Požiadajte žiakov o pomoc: „Bol by si taký dobrý a pomohol mi s...?“
- Rozlišujte medzi žiakom a jeho správaním: „Mám ťa rád, ale nemám rád bezočivosť“.
- Vyjadrujte uznanie: „Naozaj som ocenil...“

- Vyjadrujte dôveru k žiakom a ich schopnostiam poradiť si s problémovou situáciou: „Viem, ako sa cítiš, ale verím, že to zvládneš“.

Povzbudzovanie a integrácia

Súčasný trendy vo vzdelávaní vyžadujú, aby žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami boli čo najmenej izolovaní. Integrácia je úspešná vtedy, keď sa zdôrazňuje:

- sebadôvera žiaka,
- pozitívne vzťahy s učiteľom a žiakmi a umožnenie všetkým žiakom stať sa prínosom pre triedu.

3.2. Rozhodovanie o formách a štruktúre práce v triede

V triede zameranej na žiaka robia učitelia a žiaci množstvo spoločných rozhodnutí každý deň. Odrazí sa to na tom, čo sa žiaci učia a ako sa sami cítia byť žiakmi (Jablon, 1992). Robia rozhodnutia o:

- **Učebnom prostredí** - prostredie je laboratórium učenia sa žiakov. To, ako je usporiadaná trieda, ktoré centrá sú v nej, kde sú umiestnené, ako sú rozložené lavice a stoličky, čo visí na stenách - to sú rozhodnutia učiteľa, ktorými podporuje učenie sa žiakov.
- **Učebných pomôckach/materiáloch** – učebné pomôcky/materiály sú nástrojmi vzdelávania. Učitelia rozhodujú, ktoré knihy sú vhodné, aké učebné pomôcky sú umiestnené v centrách učenia,
- **Dennom rozvrhu** - koľko času sa prideli na rôzne aktivity žiakov pri učení a či je rozvrh flexibilný - to sú rozhodnutia, ktoré robia učitelia.
- **Spoločenstve žiakov** - pomáhať žiakom spolu sa učiť je súčasťou plánovania učiva. Učitelia umožňujú žiakom pracovať na skupinových projektoch, čím sa žiaci učia aj spolupracovať a spoločne riešiť problémy.

Realizovaním týchto rozhodnutí učitelia rozvíjajú učivo. Organizovaním triedy, výberom učebných pomôcok a materiálov, zostavovaním rozvrhu a vytváraním spoločenstva žiakov, rozhodujú aj o tom, ako a čo sa žiaci učia. Všetko, čo robia učitelia a všetky ich rozhodnutia sa teda vzťahujú na učivo, pretože sa vzťahujú na učenie sa.

V tranzitívnej i integrujúcej triede učitelia pracujú podľa učebných osnov pre tranzitívnu triedu, resp. príslušný ročník základnej školy. Učitelia však rozhodujú o tom, ako najlepšie dosiahnuť výchovno-vzdelávacie ciele. Ak je napríklad cieľom naučiť niekoho vyjadrovať svoje myšlienky písomne, môže učiteľ zriadiť centrum odkazov v triede a žiaci si môžu navzájom písať listy.

Vo všetkých triedach sú učitelia tí, ktorí najlepšie poznajú svojich žiakov. Ale v triede zameranej na žiaka sa podieľajú na získavaní poznatkov a robia rozhodnutia. Rozhodujú o najlepšej ceste pre každého žiaka. Učitelia si musia veriť a cítiť sa expertmi vo svojej triede. Zároveň sa musia pridŕžať cieľov, ktoré majú dosiahnuť. Naučiť sa robiť rozhodnutia a veriť si, že budú dobré, je proces. Nestane sa to cez noc. Veľa učiteľov si myslí, že je ľahšie začať robiť rozhodnutia najprv v jednej oblasti, či už je to učebné prostredie, učebné pomôcky a materiály, rozvrh, sociálne vzťahy alebo obsah učiva. Hneď na začiatku práce sú učitelia konfrontovaní so skutočnosťou, ktorá ich pripraví na prijímanie viacerých rozhodnutí v prospech žiakov v ich triedach.

3.3. Učiteľ ako usmerňovateľ učenia

V triedach zameraných na žiaka sú učitelia usmerňovateľmi (facilitátormi) učenia sa. Pomáhajú, vedú, stimulujú a nesú zodpovednosť za učenie spolu so žiakmi. Úloha usmerňovateľa nie je nová myšlienka. Opisuje ju Vygotskij, ktorý poukazuje na pásmo bezprostredného vývinu a podpory. Ak učitelia poskytujú pomoc otázkami alebo komentovaním, vedú žiakov k pokročilejšiemu mysleniu (Berk a Winsler, 1995).

Ako vyzerá pomoc učiteľa? Jeden učiteľ opisuje proces usmernenia takto: „Učitelia už viac nepreberajú prvotnú kontrolu nad učením, zodpovednosť musia mať aj žiaci. Je to, ako keby učitelia nasadali do záchranných člnov, plávali popri svojich žiakoch, viezli pohotovostnú výbavu, potraviny a boli stále ostražití a ponúkali podporu. Žiaden žiak nie je ponechaný sám na seba, aby plával alebo sa utopil, ale učiteľ je nablízku pripravený pomôcť“.

Na ilustráciu ponúkame príklady, ako učiteľ „pláva v záchrannom člne“ popri svojich žiakoch:

- Štefan si myslí, že našiel správnu odpoveď na matematickú otázku, ale v skutočnosti spravil chybu. Namiesto toho, aby mu učiteľ oznámil, že spravil chybu alebo mu vnucoval správnu odpoveď, sa ho spýta: „Ako si získal túto odpoveď? Ukáž mi, čo si spravil.“ Chce, aby sám objavil svoju chybu.
- Niekoľko žiakov sa háda o zodpovednosti za upratovanie. Učiteľ sa spýta: „Ako sa to dá vyriešiť tak, aby to bolo spravodlivé?“ Pomáha žiakom naučiť sa riešiť problémy.
- Je jar a žiaci sú vzrušení z toho, že sa na stromoch objavili púčiky. Učiteľ položí tri konáriky s púčikmi do prírodovedného centra a napíše k nim: „Pozorujte tieto vetvičky. Napíšte, čo ste spozorovali. Nakreslite ich.“ Učiteľ zaznamenal záujem žiakov, zaobstaral materiály a určil vyučovaciu aktivitu.
- Táňa číta svoj príbeh triede. Zle prečíta slovo, ale opraví sa. Učiteľ jej povie: „Všimol som si, že si sa opravila, pretože to prvé slovo nedávalo zmysel. Správne si rozmýšľala.“
- Trieda diskutuje o svetle a tieni. Žiak sa pýta: „Môj tieň je niekedy malý a niekedy veľký. Prečo?“ Namiesto zodpovedania jeho otázky sa učiteľ rozhodne požiadať všetkých žiakov, aby o tejto veci rozmýšľali. Povie im: „Kto iný si ešte všimol, že sa veľkosť jeho tieňa mení?“ Mnoho žiakov zdvihne ruku a chce rozprávať. V triede nasleduje veselá diskusia.

V triede zameranej na žiaka má učiteľ zodpovednosť za dôležité rozhodnutia a za nájdenie spôsobov pomoci všetkým žiakom učiť sa. Musí mať istotu, že trieda je pre žiakov zaujímavé, stimulujúce, podporujúce a bezpečné miesto. Ale čo je odlišné v triede zameranej na žiaka v porovnaní s triedou, v ktorej má dominantné postavenie učiteľ, je to, že **učitelia rozhodujú na základe poznania vývinového stupňa, záujmov a potrieb žiakov v triede. Učitelia nielen kontrolujú, ale aj uľahčujú učenie žiakov.**

V triede zameranej na žiaka je mnoho spôsobov, ktorými sa učitelia prejavujú ako usmerňovatelia. Pre niektorých učiteľov je byť usmerňovateľom prirodzené, u iných to vyžaduje veľa cvičenia a rozmýšľania nad tým, čo hovoria a robia. Pre všetkých učiteľov je osožné uvedomiť si, aká široká a komplexná je táto úloha. Učitelia uľahčujú učenie sa žiakov:

- kladením otázok,
- reagovaním na otázky žiakov,
- pomocou pri premýšľaní o ich myslení a učení sa,
- poskytovaním zdrojov.

3.3.1. Kladenie otázok

Učiteľ kladie otázky z mnohých dôvodov. Výskum ukazuje, že učitelia často zadávajú žiakom testujúce otázky, aby sa presvedčili, či žiaci vedia správne odpovedať. Keď sa učiteľ pýta: „Prečo listy na jeseň zhnednú a opadajú zo stromov?“ alebo „Čo ďalšie spravila hlavná postava príbehu?“ alebo „Koľko milimetrov má centimeter?“ alebo „Sú svine domáce zvieratá?“ očakáva, že žiaci vedia odpoveď a nepokúšajú sa odpovedať, keď si nie sú istí. Učitelia dávajú tento druh otázok v úmysle zistiť, čo žiaci vedia a či zvládli učivo. V triede zameranej na žiaka učitelia niekedy potrebujú dávať takýto druh otázok. Nazývajú sa uzavreté otázky. Odpoveď na ne je buď správna alebo nesprávna.

Otvorené otázky

Uzavreté otázky nie sú jediné, ktoré učiteľ kladie v triede zameranej na žiaka. Na vyprovokovanie myslenia a stimulovanie učenia používa aj otvorené otázky. Otvorené otázky povzbudzujú žiakov, aby vyjadrili svoje myšlienky a pocity. Podporujú objavovanie a zisťovanie. Otvorenými otázkami sú napríklad:

*Čo si spozoroval na listoch stromov?
Ako si získal svoje odpovede?
Ktoré práce treba robiť v triede?
Čo myslíš, prečo chlapec z príbehu zosmutnel?
Ktoré domáce zvieratá máš najradšej?*

Tieto otázky nemajú jednu správnu odpoveď. Dovoľujú odpovedať každému žiakovi, umožňujú pohľad do žiakovho procesu myslenia. Pre učiteľa je veľmi dôležité klásť otvorené otázky počas celého dňa - keď žiaci píšú, čítajú, počítajú, kreslia alebo počúvajú hudbu. Otvorené otázky sa môžu použiť pri rozprávaní sa so žiakmi o ich sociálnych vzťahoch s ostatnými, o spoločenstve v triede alebo o ich živote doma. Umožňujú žiakovi vyjadriť svoj názor a porozumieť názory iných.

Uzavreté otázky sa často dajú zmeniť na otvorené, teda také, ktoré zainteresujú učiteľov a žiakov do procesu učenia. Napríklad:

Uzavretá: „Do akej výšky vyrástla tvoja rastlina?“
Otvorená: „Čo sa stalo odvtedy, ako si ju zasadil?“
Uzavretá: „Koľko strán má štvorec?“
Otvorená: „Čo si si všimol na tomto tvare?“
Uzavretá: „Hráš s kamarátmi futbal?“
Otvorená: „Čo rád robíš s kamarátmi?“

Praktickým využívaním otázok sa učitelia a žiaci naučia parafrázovať svoje otázky a klásť viac otvorených ako uzavretých otázok.

Otázky orientované na osobu

Iný spôsob, akým sa dá vyprovokovať myslenie žiakov a vyhnúť sa pritom otázkam na „správnu odpoveď“ sú otázky, ktoré sa pýtajú priamo na predmet, ako aj otázky, ktoré sa pýtajú na názory žiaka o predmete (Harlen, 1988). Napríklad:

*Prečo sú tieto klince priťahované k magnetu?
Prečo dievča v príbehu navštívilo starú mamu?*

Tieto otázky sa nedajú zodpovedať bez toho, aby žiak vedel príčinu alebo si myslel, že ju vie. Verzie otázok adresovaných osobe sú odlišné:

*Čo myslíš, prečo sú klince priťahované k magnetu?
Čo myslíš, prečo dievča v príbehu navštívilo starú mamu?*

Jednoduché pridanie frázy „čo myslíš“ je otázkou pre každého žiaka, ktorý rozmýšľal o daných veciach a má nejaké nápady, s ktorými sa môže podeliť, aj keď sú nesprávne. Ak učiteľ adresuje otázky osobe, môže sa poučiť o žiackom odôvodňovaní. Otázkami „na osobu“ sa vyzývajú všetci žiaci na zapojenie do diskusie.

3.3.2. Reagovanie na otázky žiakov

V triedach, v ktorých učitelia kladú otázky, by mali klásť otázky aj žiaci. Vo vyučovaní sú ich otázky kľúčové. Mnoho učiteľov si myslí, že musia odpovedať na každú otázku. Je ale mnoho spôsobov ako reagovať na otázky žiakov. Faktom je, že v triede zameranej na žiaka aj keď učiteľ pozná odpoveď, neodpovie priamo, ale môže sa rozhodnúť, či nie je lepšie zmeniť otázku, aby stimulovala myslenie žiaka.

Eva si prezerá fotografie motýľov v knižnici. Pýta sa učiteľa: „Prečo majú motýle rôzne farby?“ Učiteľ odpovedá: „To je naozaj zaujímavá otázka. Čo si si všimla na farbách? Môžeš použiť lupu a pozri sa bližšie.“ Eva si vezme lupu, prezerá si pozorne fotografie a začne opisovať, čo pozoruje.

Aj keď učiteľ odpoveď pozná (rozličné farby umožňujú motýľom maskovanie a ochranu), nechce ju Eve vysvetliť vedecky. Vie, že Eva naozaj nepochopí pojmy, pokiaľ si nebude vlastné chápanie utvárať aktívne cez skúmanie a objavovanie. Čo robí učiteľ je, že počúva Evu, registruje jej záujem, posmelí jej zvedavosť, navrhne materiály a podporí jej nezávislosť žiaka/vedca.

Niekedy učitelia nevedia odpovedať na otázky žiakov. Väčšina žiakov si myslí, že ich učitelia vedia všetko. Pravdou ale je, že učitelia ani dospelí nepoznajú všetky odpovede. Ak je to faktická otázka, učiteľ môže byť úprimný a povedať: „Neviem. Ako to zistíme?“ Tak sa aj on stáva žiakom. Niekedy sa učiteľ obáva, že ak nebude vedieť odpovedať, stratí pred žiakmi a rodičmi rešpekt. Inšpektori ho môžu posúdiť ako nekompetentného. Dôležité je to, že pre väčšinu učiteľov sú rovnako významné dva procesy: učenie žiakov – proces odovzdávania vedomostí, zručností, postojov a proces učenia sa – sebavzdelávania a najmä ochota a pripravenosť hľadať odpovede na nové otázky

Niektoré otázky sú také široké a filozofické, že nemajú odpoveď. Ani najmúdrejšia osoba neponúkne definitívne a konečné objasnenie. Sú to často otázky typu „prečo“, ako napríklad: „Prečo sú ľudia takí hlúpi a začínajú vojny? Prečo existujú chrobáky?“ Učitelia musia počúvať a vážiť si otázky. Môžu sa spýtať na objasnenie: „Čo tým myslíš? Povedz mi viac o tom, na čo myslíš.“ Niekedy sa potom stanú otázky žiakov zodpovedateľné. Ak nie, učiteľ môže pripustiť, že odpoveď neexistuje, a dodať: „Ľudia sa tomu čudujú a píšú o tom už veľmi dlho.“

3.3.3. Pomoc žiakom pri premýšľaní o ich učení

Keď žiak premýšľa o svojom učení, často vidí veci v novom svetle a lepšie pochopí seba ako žiaka. Poskytovaním možností a modelovaním uvažovania počas dňa učitelia významne obohacujú učenie sa žiakov vo svojej triede a pomáhajú im stať sa hlbavejšími. V triede zameranej na žiaka si učitelia plánujú činnosti, pri ktorých žiaci uvažujú: písanie denníkov, skupinové stretnutia a diskusie, používanie učebných centier a projekty k obsahu učiva.

Rozhovor v skupine

Rozhovor v skupine je jednou z foriem, ktorou učitelia pomáhajú žiakom pri premýšľaní. Žiakov posmeľujú k rozprávaniu o svojom správaní sa v triede, o svojich postojoch a o svojej práci v škole. Aby bol rozhovor v skupine produktívny a nie chaotický, príliš vzrušený alebo nudný, učiteľ musí doň vnášať pozitívny tón a zabezpečiť pozornosť žiakov. Kvalitu rozhovoru v skupine ovplyvnia niektoré podstatné rozhodnutia (Harlen, 1996):

- **Vyberte vhodné miesto.** Presvedčte sa, či žiaci majú dostatok miesta, aby mohli sedieť pohodlne na dlážke alebo na stoličkách. Žiaci, ktorí potrebujú vedenie, sedia pri učiteľovi. Učiteľ je tiež členom skupiny. Predmety, ktoré môžu žiakov rozptyľovať, sa odstrániť. Ak si učiteľ zapisuje, čo žiaci hovoria, všetci vidia, čo učiteľ robí.
- **Vytýčte jasné očakávania.** Niekedy treba žiakom pripomenúť, čo sa od nich očakáva. Učiteľ druhého ročníka začína triedne stretnutie otázkou: „Kto si pamätá, čo treba robiť, aby sme boli dobrými poslucháčmi?“ Žiaci odpovedajú napríklad: „Pozerať sa na toho, kto hovorí. Nevyrušovať.“ Ak je rozhovor v skupine na niečo zameraný, treba to triede oznámiť, aby sa žiaci pokúsili zotrvať pri téme.
- **Uvážte správne časové zaradenie.** Je veľa vhodných chvíľ na rozhovor v skupine. Na začiatku projektu - na stimulovanie záujmu a na zistenie, čo už žiaci vedia. Na konci projektu - na zopakovanie a rozhovor o tom, čo sa naučili. Žiakom možno dať šancu, aby sa podelili so svojimi nápadmi a otázkami.
- **Uvážte správnu dĺžku stretnutia.** Na začiatku školského roka žiaci budú zrejme spolupracovať 15-20 minút. Keď si zvyknú, rozhovor v skupine môže trvať 35-40 minút, resp. tak dlho, ako vydrží ich záujem.
- **Urobte záver rozhovoru v skupine.** Je dôležité vedieť, kedy ukončiť stretnutie alebo rozhovor. Žiaci signalizujú, ak sú nespokojní, zmätení alebo sa nudia. Ak rozhovor dospie k záveru, môže učiteľ stretnutie ukončiť. Môže ho ukončiť slovami: „Tu je niekoľko otázok na premýšľanie do ďalšieho stretnutia...“ Je osožné koniec oznámiť dopredu: „Môžu ešte hovoriť traja z vás. Ostatní budú musieť počkať do zajtrajšieho stretnutia.“
- **Podporte spoluúčasť.** Učitelia sú príliš často v centre triednej diskusie namiesto toho, aby učili žiakov podeliť sa o svoje názory s ostatnými. Keď rozpráva žiak, učiteľ nekomentuje a nedáva otázky. Žiakom treba pomôcť počúvať sa a odpovedať si. Učiteľ môže povzbudiť žiakov k účasti na rozhovore: „Kto iný ešte o tejto myšlienke premýšľal?“ alebo „Boris má zaujímavý názor. Kto má iný názor?“

Rozhovor v skupine o učive je pre žiakov dôležitý z hľadiska výmeny názorov, vyjasnenia pojmov a kladenia otázok. Úloha je teda viesť rozhovor o učive. Spočíva vo flexibilita a podnecovaní žiakov k objaveniu rôznych nápadov. Učiteľ musí mať predstavu o rozhovore v skupine, alebo navodí voľný rozhovor, pretože žiaci v tomto veku sa zaujímajú o rôzne názory a radi rozprávajú. Úlohou učiteľa je viesť žiakov bez toho, aby ich obmedzoval. Zvyčajne je do rozhovoru v skupine zaangažovaná celá trieda, a tak každý žiak má možnosť povedať svoje názory alebo vypočuť si názory iných.

3.3.4. Poskytovanie zdrojov

Na obohatenie učiva a stimulovanie ďalšieho učenia sa žiakov, učiteľ musí vyhľadávať a poskytovať žiakom zdroje na štúdium. Pre centrá výtvarnej výchovy, matematiky, prírodovedy a písania to môžu byť knihy, plagáty, noviny, predmety a materiály (bližšie pozri časť 4.1.). Ďalším zdrojom je vysvetľovanie učiva a vychádzky. V triede zameranej na žiaka sú učebnice len odrazovým mostíkom. Učiteľovou úlohou je prevziať iniciatívu, byť kreatívny a reagovať na požiadavky žiakov.

Je veľa spôsobov, ako môžu učitelia takéto zdroje získať: z miestnej knižnice alebo zo školy, z prírodného prostredia (listy, mušle, palice atď.), z domáceho prostredia (kúsky látok, nite, noviny), z príspevkov z miestnych obchodov a organizácií. Dôležitým prameňom sú aj členovia rodiny, dôchodcovia a iní členovia spoločenstva. Môžu obohatiť učivo rozprávaním príbehov, rozprávaním o svojej práci a o tom, aký bol život, keď boli deťmi, robením ručných prác alebo kníh. Dobrovoľníci z radov rodičov a starých rodičov môžu učiteľovi pomôcť v prípade potreby individuálnou prácou so žiakmi.

Niektoré pramene a materiály sú ľahko dostupné, najmä materiály z prírody:

Učiteľ zbiera listy a vetvičky po ceste do školy, aby pomohol žiakom pozorovať zmeny ročných období. Požiada žiakov, aby priniesli aj iné veci z prírody, ktoré charakterizujú ročné obdobie. Týmto spôsobom žiaci obohacujú prírodovedné centrum a rozmyšľajú o tom, čo ich zaujíma.

Gombíky, ktoré poskytla jedna mama - krajčírka - sa použijú v centre matematiky na počítanie, zaraďovanie a klasifikovanie. Na matematické aktivity sa tiež používajú napríklad škrupiny z vlašských orechov.

Iným prameňom pre triedu sú rodičia. Pozorovaním prác, ktoré vykonávajú rozliční členovia rodiny, môžu učitelia prehĺbiť porozumenie učiva. Pozývajú hostí - prednášateľov do triedy. Žiaci vykonávajú bádateľské činnosti - tvoria a píšú otázky na rozhovor a zaznamenávajú odpovede.

Učitelia prinášajú aj pomôcky na rozšírenie a stimulovanie momentálnej práce žiakov.

Po návšteve pošty učiteľ pracuje so žiakmi na vytvorení pošty v triede. Z recyklovateľných plechoviek, si každý žiak vytvorí vlastné poštové okienko. V čase písania si žiaci môžu vybrať, či napíšu list spolužiakovi, alebo učiteľovi. Pošta v triede vytvorená z pomôcok, ktoré poskytol učiteľ, stimulovala písanie žiakov.

Pre učiteľa v triede zameranej na žiaka je zdrojom celé spoločenstvo. Vhodné zdroje a materiály na obohatenie a zamestnanie žiakov môže priniesť učiteľ vtedy, keď chápe vývinový stupeň žiakov a pripravuje centrá učenia.

3.4. Učiteľ ako vzor

Učiteľ udáva v triede tón. Otázkami, komentármi, organizáciou triedy, štýlom vedenia a výberom učiva je pre žiakov vzorom. Ako často, niekedy aj so zdesením, si učitelia majú možnosť vypočuť vlastné slová opakované žiakom!

„Poponáhľajte sa! Nemôžem začať, kým sa neusadíte,“ hreší žiak ostatných, keď čaká, aby im mohol prečítať svoj príbeh.

Učitelia sú však často odmenení a vďační, keď sa nájdú v správaní sa žiakov.

Učiteľ chváli úsilie žiakov v triede. Hovorí: „Pracovali ste usilovne. Učíte sa. Nevzdávajte to.“ Potom si všimne, že žiaci začínajú používať podobné komentáre pri práci na skupinových projektoch.

Učiteľ vytvorí klímu, kde sa s každým zaobchádza s rešpektom. Tvorí ju od začiatku aj tým, že sa žiaci podieľajú na zostavení triednych pravidiel. Umožňuje žiakom pochopiť, že trieda je spoločenstvom, v ktorom má každý istú zodpovednosť. Keď je učiteľ spravodlivý a uznávaný, každý žiak sa cíti uznaný a vážený, a tak bude zaobchádzať aj s ostatnými.

Dvaja žiaci spolupracujú na vyriešení matematického problému. Jeden povie druhému: „Si hlúpy. Spočítal si to zle.“ Iný žiak pri lavici zasiahne a povie: „Nehovor mu, že je hlúpy. Len spravil chybu.“ Žiak ospravedlňuje svojho spolužiaka.

Učiteľ, ktorý vidí silné stránky svojich žiakov a váži si ich, modeluje akceptovanie rozdielov, ktoré budú žiaci tiež dodržiavať.

Napriek tomu, že Ľudka má ťažkosti s čítaním a písaním, má nepochybne talent na vyšívanie. Učiteľ vie, že Ľudka cíti rozpaky, keď má čítať a rozhodne sa čítať s ňou len vo dvojici. Ale poprosí ju, aby naučila ostatných vyšívať cez hodinu, ktorú strávia vo výtvarnom centre. Ľudkina sebaúcta vzrastá úmerne tomu, ako sa žiaci učia podľa nej vyšívať.

Učiteľ modeluje techniky riešenia problémov. Žiaci sa učia písať listy. Milan napíše list svojej starej mame, ktorá býva v inej krajine. Počas triednej diskusie o písaní listov sa Milan opýta: „Ako vie pošta nájsť moju starú mamu?“ Učiteľ zapojí do hľadania odpovede aj ostat-

ných: „Kto má nejaký nápad?“ Odpovede žiakov píše na tabuľu. Sú takí zaujatí a vzrušení, že sa učiteľ rozhodne rozdeliť ich do malých skupín, aby mohli skúmať Milanovu otázku. Učiteľ modeluje kladenie otázok, hodnotenie možných odpovedí a spoluprácu. Vymodeloval pre triedu vedeckú metódu, prístup, ktorý budú pri práci využívať.

3.5. Učiteľ ako posudzovateľ a hodnotiteľ učenia sa žiakov

O tom, čo je hodnotenie, aký má cieľ, kto sa zapája do procesu hodnotenia a aké sú druhy hodnotenia, bližšie opisuje 7. časť.

Kedy začínajú učitelia hodnotiť? Na začiatku roka. Toto hodnotenie im pomôže pri rozhodovaní sa o úprave triedy, rozvrhu a učive. Niektoré otázky (Dodge, Jablon, Bickar, 1994), na ktoré budú učitelia vyžadovať odpovede, sú:

- Aké zručnosti a vedomosti už žiaci dosiahli?
- Sú už pripravení čítať?
- Akým štýlom sa učia?
- Aké majú záujmy?

Aj keď učiteľ učil tých istých žiakov už predtým, musí mať o nich prehľad na začiatku nového školského roka. Od minulého školského roka vyrástli a majú nové skúsenosti. Možno niektorí z nich boli na výletoch, naučili sa plávať alebo hrať na hudobnom nástroji, alebo nastali zmeny v ich rodine, napríklad niekto ochorel alebo sa narodilo dieťa. Všetky tieto udalosti v živote žiaka môžu spôsobiť rozdiel v tom, ako sa cítia a čo cítia k škole. Dôležitá otázka, ktorú si musia položiť všetci učitelia, teda je: Aké sú osobitné silné stránky a potreby každého žiaka v triede?

Informácie získavajú z rozhovorov s rodičmi žiakov, s predchádzajúcim učiteľom a so žiakmi. Najdôležitejšie je, že učiteľ sa učí o žiakoch ich počúvaním a pozorovaním pri práci v triede. Učitelia môžu individualizovať pokyny len vtedy, keď poznajú silné stránky a potreby jednotlivých žiakov.

Učitelia neprestajne monitorujú vývin a učenie sa žiakov. Každý deň pozorujú, ako žiaci používajú učebné pomôcky a materiály a spolupracujú s ostatnými. Niektoré pozorovania sú neformálne, iné sú zamerané na zisťovanie, či žiak nadobudol špecifické zručnosti, vedomosti alebo schopnosti. Obe formy pozorovania poskytujú hodnotné informácie. Keď si učitelia zapisujú alebo zaznamenávajú pozorovanie, môžu sa na záznam odvolať. Ak sa pozorovania robia v rozličnom čase počas dňa a v rôznych situáciách, môžu učitelia zistiť rozdiely v správaní sa žiakov. Len jedno pozorovanie správania sa žiaka v danom čase neposkytne kompletný alebo platný obraz o učení sa žiaka.

Učiteľ spravil krátke pozorovanie Milana v súvislosti s učivom o geometrických tvaroch:

5. 10. 2004 - Milan na tabuľu kreslí trojuholníky s rôznou veľkosťou.

8. 10. 2004 - Milan kreslí na tabuľu štvoruholníky. Potom ich rozdeľuje na trojuholníky.

18. 10. 2004 - Milan mi povedal, že v triede je množstvo rôznych tvarov: okná sú štvoruholníky, vrchy lavíc štvorce a hodiny kruh.

Keď učiteľ prečíta záznam z pozorovania, zistí, že Milan preferuje tabuľu pred ostatnými matematickými materiálmi a že rozumie pojmom, pretože ich vie použiť, keď sa poobzerá po triede.

Pri záznamoch učiteľských pozorovaní je veľmi dôležitý jazyk. Milanov učiteľ napísal len to, čo videl a počul. Zaznačil činnosti žiaka, ale neinterpretoval ich. Nepovedal „bol bys-

trý“ alebo „naučil sa na hodine matematiky“. Urobil objektívne a neutrálne pozorovania. Ak má učiteľ otázky, poznámky alebo komentár po pozorovaní, môže ich zaznačiť osobitne. Napríklad, ak učiteľ Milana pozoroval pri rôznych činnostiach, premýšľal o tom, ako môže rozšíriť jeho učenie sa. Najprv si napíše čo videl a potom pridá komentár. Použije zátvorky (), aby bolo jasné, že je to jeho komentár a nie výsledok pozorovania.

2. 11. 2004 - Milan pracoval so skladačkou; spojil dva trojuholníky, a tak vytvoril štvorec, zo štyroch štvoruholníkov spravil väčší štvoruholník atď. Robil to jednu hodinu. (Myslím si, že sa učí zlomky. Ukážem mu, ako sa píše jednoduché zlomky.)

Učiteľ pozoroval Janu, keď mala problémy s čítaním:

10. 11. 2004 - Jana čítala nahlas a správne prečítala tri nové slová. Nezastavila sa však ma konci viet. (Naučila sa stratégiu na čítanie nových slov. Ale vie, čo je bodka? Používa bodky pri písaní? Musím si to všímať.)

Pozorovaním žiakov sa učelia stávajú expertmi na svoju vlastnú triedu. Vedia prijímať rozhodnutia a pomáhať žiakom učiť sa. Učia sa opisovať, čo žiaci vedia robiť a nezameriavajú sa na to, čo žiaci nevedia.

3.6. Riešenie výchovných situácií v triede

Vyžadovanie disciplíny považujeme za výchovný proces, nie za trest. Avšak demokratický model zahŕňa i zodpovednosť za vlastné správanie. Výbornou metódou, vhodnou na použitie doma i v tranzitívnych triedach, je uplatňovanie logických dôsledkov. Koncept logických dôsledkov predstavuje invenčný výchovný postup a zaviedol ho R. Dreikurs. Tak, ako sa dieťa učí príčinnno-následnému vzťahu udalostí vo fyzickom svete (ak sa dotkne horúceho sporáka, popáli sa), je možné ho naučiť, že i jeho vlastné správanie vyvoláva dôsledky. Jedinec si sám vyberá, ako sa bude správať a ak si vyberie správanie v rodine, v škole či v spoločnosti neakceptované, mal by vedieť, že za dôsledky svojho správania ponesie zodpovednosť len on.

Vo všetkých prípadoch musí efektívny dôsledok nevhodného správania spĺňať štyri kritériá (Albert, 1996, Nicoll, 2004):

1. **Musí byť logický** - priamo a logicky vzťahovaný na nesprávne správanie: „Ak vyrušuješ ostatných, musíš opustiť skupinu.“
2. **Primeraný intenzite nesprávneho správania** - prísnosť a trvanie dôsledkov sú primerané s úmyslom naučiť, nie trestať: „Ak sa posadiš a začneš pracovať, môžeš sa vrátiť“.
3. **Rešpektujúci žiaka** - v súlade s princípmi dôstojnosti a úcty k jedincovi; tón hlasu zostáva pokojný, ale pevný a neverbálne prejavy nie sú ohrozujúce alebo zstrašujúce. Spýtajte sa samých seba: „Ako by som reagoval, keby sa ku mne takto správali?“
4. **Dôsledne dodržiavaný** - základom je konzistentnosť pravidiel a posilňovanie hraníc.

Výsledkom nedôslednosti je, že žiak nevie, kedy je jeho správanie akceptovateľné a kedy nie, a tak vidí učiteľa ako svojvoľného a nespravodlivého.

Vhodné je objasniť si logické dôsledky v porovnaní s trestami. Účelom dôsledkov je viesť a podporovať zodpovedné správanie, účelom trestu je kontrolovať a dosiahnuť poslušnosť. Pri dôsledkoch komunikujeme so žiakmi priateľsky, s účasťou a dôrazom, pri trestoch s hnevom a neschvaľovaním. Logické dôsledky učia sebadisciplíne, trest predstavuje vonkajšiu motiváciu. Dôsledky vyjadrujú realitu situácie a spoločenský poriadok, trest predstavuje moc a autoritárstvo. Dôsledky sa logicky vzťahujú na to, čo bolo vykonané, premyslené a zámerné, trest je často impulzívny. Trest sa zameriava na to, čo sa stalo, dôsledky na to, čo sa stane teraz. Pri trestoch sa žiak cíti ponížovaný alebo podceňovaný, pri uplatňovaní dôsledkov cíti, že ho rešpektujú. Trestaním získame okamžité výsledky, ale nevhodné sprá-

vanie nemusí prestať a žiak si často pamätá nespravodlivosť spojenú s trestom, prípadne trest samotný a niekedy dokonca zabúda na skutok, za ktorý mu bol trest udelený. Pri logických dôsledkoch si žiak pamätá, ako prispel k vzniknutej situácii a k jej riešeniu, a výsledky takejto výchovy trvajú dlhšie.

Aj keď dokonalý dôsledok neexistuje a uvedený prístup všetko nerieši, je to efektívna metóda. Vhodná je zvlášť pre deti vstupujúce do školy, či už ide o základné alebo špeciálne základné školy.

Ďalšou vhodnou metódou je ponúkание možností voľby. Slúži ako prevencia nežiaduceho správania, aj ako podporná a intervenčná výchovná metóda. Formulka, ktorou ponúkame možnosť voľby sa skladá:

1. zo správania, ktoré si želáme,
2. spôsobu trávenia „oddychového času“,
3. ponuky výberu: „Rozhodni sa“.

Príklad: žiak vstáva zo stoličky bez dovolenia a háda sa s učiteľom. Učiteľ: „Môžeš sedieť v tichosti a počúvať výklad (1) alebo si ísť sadnúť na stoličku dozadu (2), závisí to od teba, rozhodni sa (3).“

Týmto spôsobom dávame žiakom najavo, že im dôverujeme, veríme v ich schopnosť rozhodovania a v ich spôsobilosť vybrať si vhodné správanie. Súčasne je väčšia pravdepodobnosť, že tak redukuje prípadnú agresivitu, či manipulovanie z ich strany.

Pri sebareflexii môže učiteľ postupovať takto. Vybaví si správanie žiaka a odpovie si na nasledujúce otázky:

Čo žiak robil, keď sa incident odohral?

Boli do toho zapojení aj iní žiaci?

Čím žiak spôsobil konflikt?

Ako na to reagovali ostatní spolužiaci?

Ako reagoval učiteľ a ako sa pri tom cítil?

Čo učiteľ urobil, aby problém vyriešili?

Ako na to zareagoval žiak?

Ako následne reagoval učiteľ a ako sa cítil?

Určte, čo chcel žiak svojím správaním dosiahnuť.

Akú metódu učiteľ najbližšie použije, aby zabránil žiakovi v jeho nevhodnom správaní?

Akú metódu učiteľ použije, aby žiaka povzbudil a motivoval?

Ďalšie námety na riešenie najrozličnejších výchovných situácií v tranzitívnych triedach sú uvedené v Príručke na prácu so žiakmi zo sociálne znevýhodneného prostredia.

4. Vytváranie tried zameraných na žiaka

Najdôležitejšou myšlienkou metód učenia a vyučovania v tranzitívnych triedach je **spoznávať a rešpektovať záujmy, individuálne schopnosti, osobné štýly učenia a kultúrne hodnoty všetkých** žiakov. Rovnako dôležité je naučiť žiakov ako sa majú učiť, čo sa majú učiť a ako získať schopnosť rozvíjať vlastný potenciál.

Kanadský pedagóg Y. Bertrand (1998) predstavuje súčasné teórie vzdelávania, z ktorých medzi najznámejšie patria:

- **kognitívno-psychologické**, ktoré sa zameriavajú na rozvoj kognitívnych schopností žiaka,
- **socio-kognitívne**, ktoré zdôrazňujú význam kultúrnych a sociálnych faktorov pri vytváraní poznatkového sveta,
- **sociálne**, ktoré sa opierajú o princíp, že výchova má umožniť riešenie spoločenských problémov,
- **akademické**, ktoré sústreďujú pozornosť na odovzdávanie trvalých a všeobecných vedomostí a zručností.

Koncepcie a podnety, ktoré sa zaoberajú myslením žiaka a jeho poňatím učiva, sa spájajú s menami tvorcov J. Piageta, L. S. Vygotského, J. Brunera, D. P. Ausubela, F. J. Dochyho, R. Andersona a B. Blooma (Petrasová, 2003).

Vytváranie tried zameraných na žiaka vychádza z poznania vývinových charakteristík detí mladšieho školského veku, čo umožňuje učiteľovi nielen správne usmerňovať správanie sa žiakov, ale aj materiálne vybaviť učebne, resp. centrá učenia.

Pri plánovaní učebného prostredia sú pre učiteľa nevyhnutné vedomosti, porozumenie a akceptovanie individuálneho učenia žiakov. Úspešnou vyučovacou stratégiou na uľahčenie individuálneho prístupu je možnosť voľby vo vedení triedy, výbere činností, aj plánovania obsahu.

Keďže sa žiaci odlišujú v prístupoch k učeniu, ich individuálne potreby v danej triede treba uspokojiť tým, že sa zmení:

- prístup k aktivitám,
- typ používaných materiálov,
- prostredie a vzájomné pôsobenie.

Učitelia sa musia naučiť pochopiť rozdielne štýly učenia a adaptovať učebné prostredie tak, aby vyhovovalo každému žiakovi.

Úspech žiakov v škole nezávisí len od rozvoja ich vedomostnej základne a poznania, ale tiež od úspešného priebehu procesu prispôsobovania a celkového všestranného rozvoja osobnosti. V psychológii je už dávno známe, že úroveň intelektu, vyjadrená v inteligenčnom kvociente na základe výkonov v inteligenčných testoch, nemá vysokú prediktívnu výpovednú hodnotu o spokojnosti či úspešnosti v živote.

V tranzitívnych triedach navrhujeme tieto metódy rozvíjania jednotlivých druhov inteligencií žiaka:

Verbálno-lingvistickú – rozprávanie príbehov, diskusie, používanie časopisov, televízia, besedy s hosťom, pracovné zošity, vtipy.

Logicko-matematickú – riešenie problémov, analógie, grafické zobrazenia, náčrty, počítače, mnemotechnika, skladačky, matematické problémy.

Telesno-kinestetickú – hranie rolí, tanec, kreatívne pohyby, telesné cvičenie, výlety a exkurzie, dráma, hry, projekty.

Vizuálno-priestorový – maľovanie, kreslenie, predstavivosť, plagáty, tabuľky, video, televízia, počítače, koláže.

Hudobno-rytmickú – spev, rytmické cvičenia, hudba v pozadí, básne, riekanky, hudobné vystúpenia, hudobné nástroje, kazety, zvuky z prostredia.

Interpersonálnu – kooperatívne vyučovanie, aktivity na budovanie tímu, skupinové projekty, rozhovory, skupinové príbehy, poskytovanie služieb iným, triedne schôdzky, spätná väzba.

Intrapersonálnu – sebareflexia, aktivity na sebaobraz, metakognície, určovanie cieľov, voľné témy a pod.

Ani pri materiálnom a technickom vybavení tried sa nezabúda na tradície z predškolskej výchovy (neskôr z predchádzajúceho ročníka).

4.1. Modifikácia učebného prostredia - centrá učenia/učenia sa

Vybavenie triedy sa orientuje na rôzne oblasti činností žiakov, ktoré sa označujú ako centrá učenia, alebo centrá učenia sa. Pod centrom učenia sa rozumie pracovné miesto žiaka, v ktorom sa učí hrou a interakciou s rôznymi učebnými pomôckami a materiálmi. Pri skupinovom vyučovaní a v učebných centrách - práci v malých skupinách - sa žiaci učia aj navzájom, majú dostatok príležitostí na rozvíjanie vzájomných vzťahov, môžu riešiť rôzne problémy, rozhodovať sa, vyjadrovať svoje názory, počúvať a porozumieť iným spolužiakom, stať sa samostatnejší, učiť sa od skúsenejších rovesníkov.

Centrá učenia majú mnoho foriem. Každé centrum by malo zahŕňať viacstupňové (konkrétne, obrázkové, abstraktné) aktivity a materiály, ktoré vyhovujú individuálnym potrebám a štýlom učenia žiakov. Plánované centrá spĺňajú individuálne potreby žiakov a poskytujú im slobodu pohybu v učení (Dehls, 1977). Skupiny v triede by mali byť rôznorodé, aby žiakom poskytli možnosti učiť sa od seberovných vzorov.

Nakoľko centrá učenia sú súčasťou triedy a každé centrum si vyžaduje určitý priestor, treba zvážiť nielen ich vhodné vybavenie, ale aj umiestenie. Napríklad „hlučné centrá“ by mali byť umiestnené vedľa hlučných a naopak, „tiché centrá“ vedľa tichých miest. Centrá, kde sa pracuje s rizikom zašpinenia by mali byť blízko umývadla. V praxi to vyzerá takto: centrum s manipulačnými predmetmi vedľa dramatického, výtvarné a prírodovedné neďaleko umývadla, literárne centrum vedľa knižnice a centra písania. Centrá majú byť umiestnené tak, aby mali naň výhľad učitelia i žiaci, aby sa k nim pristupovalo ľahko, bez narušenia práce žiakov v inom centre.

Centrá sa delia podľa obsahu predmetu na základné a doplňujúce. K základným centrám patrí: literárne a centrum písania, prírodovedné, matematické, výtvarné a centrum s manipulačnými predmetmi. Doplňujúce centrá sa môžu vytvárať sporadicky počas školského roka podľa potrieb a záujmov žiakov.

Literárne centrum

Funkcia:

- rozvíja predstavivosť, fantáziu a tvorivosť, čítanie si navzájom, počúvanie rozprávok,
- upevňuje schopnosť žiakov správne a s porozumením čítať primerane náročné umelecké a iné texty.

Vybavenie:

- knihy, plagáty s básňami a riekankami, záložky na označovanie prečítanej časti knihy, hry podporujúce rozvoj čítania, magnetofónové nahrávky, glóbus, podušky.

Centrum písania

Funkcia:

- prispieva k rozvíjaniu zručností a návykov pri písaní,
- rozvíja jemnú motoriku,
- prehľbuje zručnosti vyjadrovať sa rôznym spôsobom.

Vybavenie:

- písacie potreby, kriedy, papiere, lepidlá, resp. lepiace pásky, dierkovače, spínacie strojčky, zošívачky, nite, stoly.

Podľa konkrétnej témy sa centrum obohacuje špecifickým materiálom – napr. pri rozprávaní o jaskyni sa centrum vhodne upraví knihami, príp. časopismi do tvaru domu alebo úkrytu. Žiaci tieto priestory využívajú na inšpiráciu tvorby voľných odpovedí k danej téme.

Centrum manipulačných predmetov

Funkcia:

- rozvíja intelektové schopnosti,
- cibrí manuálne zručnosti,
- napomáha osvojeniu sociálnych návykov (napr. riešeniu problémov, vzájomnej dohode pri požičiavaní si rôznych vecí.)

Vybavenie:

- trojrozmerné kvádre štandardných rozmerov (z dreva alebo plastu),
- geometrické tvary (obdĺžniky, štvorce, trojuholníky a pod.),
- hry (Lego a iné stavebnice),
- hračky (zvieratá, dopravné prostriedky),
- kocky, dominá, váhy.

Prírodovedné centrum

Funkcia:

- utvára zručnosti manipulácie s prírodninami a experimentovanie,
- umožňuje chápať vzťahy medzi nimi a vyjadrovať ich kresbou, slovom alebo usporiadaním.

Vybavenie:

- kamene, mušle, rastliny, živočíchy a iné prírodniny, magnety, zväčšovacie sklá, váhy, mikroskop, populárno-náučné knihy a časopisy, potreby na kreslenie.

Podľa konkrétnej témy sa centrum doplní špecifickým materiálom.

Výtvarné centrum

Funkcia:

- rozvíja jemnú a hrubú motoriku, prirodzenú zvedavosť a obrazotvornosť, tvorivosť, iniciatívu a estetické cítenie,
- estetické osvojovanie prírody, sveta vecí a sveta človeka prostredníctvom výtvarných prác a výtvarného umenia.

Vybavenie:

- farby, štetce, ceruzky, fixky, farebné kriedy, modelovacia hlina, plastelína, papiere, výkresy, noviny, časopisy, textilie, špagáty, nožnice, lepidlo, maliarsky stojan, palety, reprodukcie výtvarných diel, staré košeľe alebo plášte, plastikové a kovové materiály, doplnkový špecifický materiál (napr. k téme oceány sú vhodné pohľadnice a obrázky, mušle, piesok a pod.).

Matematické centrum

Funkcia:

- rozvíja matematické pojmy, predstavy, operácie, logické myslenie a vyjadrovanie.

Vybavenie:

- počítadlá, pravítka, písacie potreby, papiera, skladačky, hracie kocky a iné hry.

Dramatické centrum

Funkcia:

- umožňuje imitovať rôzne situácie z každodenného života a pochopiť vlastný svet.

Vybavenie:

- „škatuľa rekvizít“ (obsahujúca bábky, marionety, masky), ktorá môže byť aj súčasťou literárneho alebo iného centra učenia.

Centrum nepotrebného haraburdia (jarmoku, recyklácie)

Funkcia:

- dopĺňa centrum výtvarnej výchovy,
- učí využívať zdanlivo nepotrebný materiál na tvorbu nových užitočných predmetov,
- názorne vedie k triedeniu a spracovaniu odpadu,
- učí šetrnosti.

Vybavenie:

- kartóny, prázdne kartičky, plastikové nádoby, vrchnáky z fliaš, obaly z jogurtov atď.

(Ukážky využitia niektorých centier učenia sú uvedené v časti 4.5.)

V centrách učenia poskytuje učiteľ žiakom mnoho rôznych spôsobov, ktorými si vlastnou aktivitou objasňujú pojmy a prehľbujú chápanie.

4.2. Organizácia práce s učebnými pomôckami

Žiaci sa učia usporiadať rôzne pomôcky v triede a narábať s nimi. Od učiteľa sa očakáva ich demonštrácia, spôsob používania a odkladania. Napríklad používanie nožníc. Učiteľ predvedie ich správne použitie a nechá to predviesť dvom žiakom pred celou triedou. Zároveň žiakov ubezpečí, že im pomôže vždy, keď to budú potrebovať. Tento postup je predpokladom úspechu žiakov.

Každý žiak má možnosť vyjadriť vlastný názor. Učiteľ diskutuje so žiakmi o tom, ktoré centrá sa zriadia v triede a akými pomôckami budú vybavené. Zvyčajne sa vytvára jedno až dve základné centrá. Vytvorenie ďalších 2-3 centier (objavov, načúvacie, dramatické a pod.) vyplynie z prejavenej záujmu žiakov. Návrhy na zriadenie nového centra sa spoločne v triede prediskutujú.

V triede zameranej na žiaka je potrebné zapájať žiaka do výberu aktivít. Materiál (ceruzky, pastelky, farby, skladačky, materiály na experimentovanie, knihy) v centrách aktivít by mali učitelia prezentovať postupne a metodicky správne. Kým učiteľ pomôcky predstavuje a názorne ukazuje ich použitie, dvaja-traja žiaci (skupina) sa môžu rozprávať o tom, kde a ako budú tieto predmety uložené.

Napríklad, ak žiaci práve dokončili diskusiu o použití lepidla, užitočná je predchádzajúca debata o skladovaní lepidla. Mnohí žiaci a učiteľ môžu predpokladať, že lepidlo sa naj-

viac využíva v centre výtvarnej výchovy a tam by malo byť uložené. Ale možno sa nájde niekoľko žiakov, ktorí nebudú súhlasiť a budú tvrdiť, že lepidlo patrí do centra písania. Obe skupiny majú pravdu, a môžu sa rozhodnúť, či bude lepidlo uložené v prvom centre alebo v druhom, prípadne v oboch. Účasťou na tejto diskusii sa žiaci (aj učiteľ) zaangažovali do zmysluplnej konverzácie, v ktorej každý voľne vyjadril svoje myšlienky.

Aby sa zabezpečil úspech týkajúci sa pomôcok v triede, materiály by mali byť zreteľne označené obrázkom (nakresleným alebo fotografiou) s pomenovaním. Učители by mali dať označenia na poličku a na škatuľu, v ktorej sú materiály uložené.

4.3. Žiaci preberajú zodpovednosť za vlastné učenie

Zodpovednosť sa chápe ako sila a sebakontrola. Jeden z najväčších darov, ktorý môže učiteľ dať svojim žiakom, je pomôcť im rozvíjať zmysel pre zodpovednosť v osobnom živote, v práci, v škole a v spoločnosti.

4.3.1. Organizácia v rámci triedy

Vhodným spôsobom rozvíjania pocitu zodpovednosti a vzťahu k spoločnému vlastníctvu je dovoliť žiakom pomáhať pri organizácii a výzdobe triedy.

Učители povzbudzujú žiakov v účasti na rozhodovaní o tom, kde budú uložené pomôcky, o usporiadaní miestnosti a o tom, za čo bude kto v triede zodpovedný. Všeobecne sa žiaci aktívne podieľajú na vzhľade triedy. Potom ich zaujíma, ako trieda vyzerá a ako sa v nej cíti, pretože ako výsledok si predstavujú pohodlné miesto na učenie.

Žiaci asistujú pri označovaní objektov a pomôcok v triede, pri výbere a tvorbe obrázkov na steny a vymýšľaní takých vecí, ako sú tabuľky povinností, kalendáre narodenín, grafy, zoznamy slov a obrázky príbehov.

4.3.2. Práce žiakov a archivovanie záznamov

Významnou charakteristikou zodpovedných žiakov je schopnosť organizovaným a ľahko prístupným spôsobom archivovať svoje školské práce a materiály v triede. Existuje niekoľko spôsobov takejto organizácie.

Súbor prác

Všetko, čo žiak vytvorí, by sa malo považovať za dôležitý dokument. Žiaci sú vedení k tomu, aby svoje práce ukládali na určené miesto. Tým sa oceňuje práca žiaka a vyjadruje myšlienka: „Toto je tvoje, je to dôležité a hodnotné.“ Okrem toho žiak bude vždy vedieť, kde má hľadať svoje práce. Pomáha mu to cítiť sa šťastne a bezpečne vo svojom učebnom prostredí.

Pravopisné cvičenia

V triede zameranej na žiaka je proces zdokonaľovania slovnej zásoby a učenia sa pravopisu špeciálny proces. Žiaci pri čítaní objavujú nové slová. Zároveň s používaním slov by si mali ich význam zaznamenávať a s použitím kartičiek vytvárať z nich súbor. V niektorých triedach sú tieto súbory skupinové a prístupné všetkým žiakom. V iných sa používajú ako individuálne záznamy slov. Oba druhy súborov poskytujú zmysluplný a užitočný nástroj pri vývine jazykových schopností.

Iné súbory a zošity

Trieda zameraná na žiaka by nemala mať limitovaný počet súborov. Dôraz by sa mal klásť aj na iné súbory - zošity na prvouku a matematiku, súbor výtvarných prác a pod. Dôležitým faktorom pre žiakov je to, ako sa tieto súbory vytvárajú, kde sú uložené a ako vyzerajú.

Podstatné je, že všetky súbory, zošity a záznamy patria žiakom a fungujú ako systém organizácie a ukončenia ich práce. Každý z nich sa môže použiť pri hodnotení.

Domáce úlohy

Domáce úlohy by mali podporovať nezávislosť a zodpovednosť. Pre žiaka mladšieho školského veku by domáca úloha mala byť príležitosťou na využitie nových poznatkov. Nikdy by nemala obsahovať učivo, ktoré učiteľ v škole neprezentoval. Učitelia poskytnú presné inštrukcie, čo sa od žiakov očakáva (napr. zber prírodných materiálov, kameňov, listov a pod.).

Šesť a sedemročným žiakom by mal učiteľ zadať úlohu na precvičenie a zopakovanie učiva, ktoré prebrali v škole. Vypracovanie domácej úlohy by nemalo vyžadovať viac ako 15-30 minút denne.

Pri tvorbe domácich úloh zo slovenského jazyka možno využiť napr. plyšové zvieratko, ktoré je miláčikom a maskotom triedy. Je nerozlučným priateľom detí a spoločníkom pri spoločných dobrodružstvách a na výletoch. Všetky spoločné objavovania sa zaznamenávajú v denníku, ktorý učiteľ vytvára spoločne so žiakmi.

Žiaci diktujú učiteľovi svoje pocity a poznatky z tej-ktorej činnosti a vžívajú sa do roly plyšového zvieratka. Postupne má každý žiak možnosť vyjadriť svoje myšlienky (aj kresbou) a všetky sa zaznamenávajú do denníka triedy. Každý žiak dostane možnosť vziať si plyšového miláčika na noc domov.

Potom rodičia a deti spoločne napíšu alebo nakreslia, čo zvieratko u nich večer zažilo. Začlenením a zapojením zvieratka do všetkých činností získava písanie a čítanie o jednoduchých, obyčajných činnostiach nový zmysel.

Učiteľovou úlohou je nájsť spôsob, ako spojiť v domácej úlohe záujem žiakov s praktickým cvičením. Zaujímavý spôsob na precvičenie danej schopnosti je, že učiteľ sa priamo opýta žiakov, čo navrhujú. Je to jednoduchý spôsob, ktorým ich zapojí do rozhodovania a hodnotenia ich domácej úlohy a ktorý zvyšuje záujem o prácu.

4.4. Dôkazy učenia

Jednou z ciest, ako poukázať na získané vedomosti a osvojené zručnosti, je dôkaz učenia sa. Dôkazy môžu mať mnoho foriem a sú prirodzeným rozšírením interaktívneho prístupu vo vyučovaní. Keď žiaci dočítajú knihu, ukončia prácu, kresbu alebo dosiahnu cieľ učenia sa, treba ich viesť k tomu, aby sa navzájom podelili so svojimi výsledkami a zhodnotili ich. Vzájomné oboznamovanie sa a hodnotenie majú mnoho foriem. Niektoré sú formálne a niektoré spontánne. Môžu nimi byť:

- prezentácia vlastnej kresby,
- ukážky prác s prírodným materiálom,
- čítanie príbehov, ktoré zaznamenali dospelí,
- čítanie pasáže z knihy,
- dramatizácia rozprávky,
- spievanie piesne,
- vysvetľovanie malej skupine,
- individuálne stretnutie učiteľa so žiakom,
- rozprávanie príbehu.

Tento zoznam iste nie je kompletný. V triede zameranej na žiaka sa vyskytne mnoho príležitostí na výpovede, demonštrovanie a vysvetľovanie. Nie všetci žiaci sa hneď budú cítiť dobre v úlohe, že majú preukazovať to, čo sa naučili. V bezpečnom a láskavom prostredí a s podporou učiteľa sa však naučia tešiť sa z toho, že dokázali prevziať rolu učiteľa tak, ako ostatní žiaci.

Dokumentácia prác žiakov (portfólio)

Žiaci potrebujú premýšľať o sebe ako o učiacich sa. Aby to urobili, potrebujú vhodné informácie. Jedným zo spôsobov je zozbieranie všetkých prác žiaka, čím sa vytvorí jeho triedna dokumentácia prác. Tá sa nachádza v kartotéke v miestnosti, škatuliach alebo zakladáčoch. Žiaci si odkladajú všetky svoje práce, ktoré majú v zošitoch alebo poznámkových blokoch. Keď si zošit doma prezrú rodičia, vráti sa do triedy na uschovanie. Účelom kartoték je poskytnúť žiakom informácie na premýšľanie o svojom učení sa. Pred stretnutím s učiteľom žiaci vyberú práce, ktoré považujú za dôležité.

Odkladanie písomností môže byť chaotické. Musí sa nájsť taký pracovný systém, ktorý zabezpečí uloženie ukončených prác do tejto dokumentácie. Vhodné je rozdať dokumentáciu v piatok a požiadať každého žiaka, aby do nej dodal svoje práce. Potom sa dokumentácia vráti na obvyklé miesto. Keď je čas na stretnutie žiakov s rodičmi alebo na kontrolu dokumentácie, dokumentácia triedy je dosť veľká a žiaci si majú z čoho vyberať.

Výkresy alebo iné veľké materiály ukladáme do kartónových škatúl; vytvára sa väčší typ kartotéky. Záznam projektov, predstavení, športových udalostí, prejavov atď. sa realizuje cez audio alebo videonahrávku.

Najmenej dva razy do roka by sa mala žiakom dokumentácia vydať, aby vybrali práce, ktoré ukazujú dosiahnutý pokrok. Žiaci by mali výber doložiť ústnym vysvetlením, prečo príslušné práce vybrali. Napríklad: „Túto kresbu som vybral preto, lebo tu je mamička.“

Zhromaždená dokumentácia je vlastníctvom žiaka. Môže si ju vziať domov a ukázať rodine. Poskytuje tiež vynikajúci zdroj informácií na priebežné hodnotenia žiaka. Preto by sa nemala posilať domov, kým ju učiteľ neskontroluje.

4.5. Ukážky využitia centier učenia/učenia sa

Využitie centra písania

Cieľ:

Naučiť každého žiaka vhodne používať materiál v centre písania.

Materiál:

- Zreteľne označená a zostavená polica.
- Farebný papier rôzneho tvaru a veľkosti.
- Písacie potreby (kriedy, farbičky, ceruzky...).
- Iný materiál (lepidlá, resp. lepiace pásky, dierkovače, spínacie strojčeky, nite).

Proces:

1. Rozdeľte triedu na dve polovice. Dobrovoľník, asistent učiteľa, rodič číta príbeh jednej polovici triedy alebo predstavuje využitie nejakého iného centra, zatiaľ čo učiteľ túto činnosť demonštruje.
2. Zoskupte žiakov do polkruhu pred centrom.
3. Začnite vyučovanie naznačením rôznych spôsobov využitia tohto centra.
4. Požiadajte žiakov, aby navrhli vhodné spôsoby využitia centra.
5. Umožnite žiakom, aby demonštrovali, o čom diskutovali.
6. Komentujte rôzne spôsoby použitia materiálu.
7. Po 15-20 min. „voľného bádania“ vedte žiakov k upratovaniu centra.
8. Diskutujte o zážitkoch a odpovedajte na otázky.

Hodnotenie:

Ak žiaci vedia aplikovať získané vedomosti a zručnosti, sú pripravení na prezentáciu nového materiálu. Ak sa vyskytnú problémy, treba zopakovať vysvetlenie učiva (tráviť viac času v centre a modelovať jeho vhodné využitie).

Doplňkové aktivity:

Uvedená aktivita môže byť rozšírená o:

- Výrobu knihy.
- Využitie koláže a maľby na ilustráciu vyrobenej knihy.
- Využitie ostatných centier v triede.

Využite centra manipulačných predmetov

Cieľ:

Naučiť každého žiaka vhodne využívať materiál centra manipulačných predmetov.

Materiál:

- Zreteľne označené a zostavené police.
- Manipulačné predmety (trojrozmerné kvádre štandardných rozmerov z dreva alebo plastu).
- Geometrické tvary (obdĺžniky, štvorce, trojuholníky a pod.).
- Plastické figúrky ľudí a zvierat.
- Plastické alebo kovové makety dopravných prostriedkov.
- Hry (Lego a iné stavebnice).

Proces:

1. Rozdeľte triedu na dve polovice. Dobrovoľník, asistent učiteľa, rodič číta príbeh jednej polovice triedy alebo predstavuje využitie nejakého centra, zatiaľ čo učiteľ túto činnosť demonštruje.
2. Zoskupte žiakov do polkruhu pred centrom.
3. Začnite vyučovanie naznačením rôznych spôsobov využitia tohto centra. Opýtajte sa žiakov, kto sa s takýmto centrom už stretol.
4. Opýtajte sa ich, ako by ho chceli využívať.
5. Napíšte ich návrhy na hárok papiera.
6. Poukážte na matematické vlastnosti manipulačných predmetov.
7. Navádzajte žiakov, aby si uvedomili rozmery a tvar jednotlivých geometrických tvarov napr. tým, že ich budú ukladať na seba.
8. Pokračujte ďalej a demonštrujte konštrukciu tvarov (menšie sú vždy zlomkom väčšieho).
9. Požiadajte žiakov, aby navrhli vhodné spôsoby využitia centra.
10. Umožnite žiakom, aby demonštrovali, o čom diskutovali.
11. Upozornite na bezpečnosť a efektívnosť narábania s predmetmi.
12. Diskutujte o zážitkoch a odpovedajte na otázky.

Hodnotenie:

Ak žiaci vedia aplikovať získané vedomosti a zručnosti, sú pripravení na prezentáciu nového materiálu. Ak majú problémy, treba zopakovať učivo ešte raz (tráviť viac času v centre a modelovať vhodné využitie geometrických tvarov).

Doplňkové aktivity:

Uvedená aktivita môže byť rozšírená o:

- využitie škatúl s rekvizitami,
- prezentáciu nového materiálu v centre,
- využitie tvarov napr. na ich meranie,
- využitie ostatných centier v triede.

Aktívne počúvanie

Cieľ:

Naučiť žiakov pozorne počúvať príspevky ostatných (žiakov, učiteľa) a formulovať otázky, názory a pripomienky.

Materiál:

- Príbehy vytvorené žiakmi.

Proces:

1. Požiadajte dobrovoľníka z radov rodičov, aby prečítal príbeh.
2. Predtým, než začne rodič čítať, naznačte, že je dôležité, aby žiaci dávali pozor a pripravili si otázky.
3. Modelujte niekoľkokrát aktívne počúvanie.
4. Pozorujte a komentujte správanie sa žiakov pri počúvaní.

Hodnotenie:

Učiteľ zaznamenáva v priebehu roka komentáre žiakov do ich pozorovacích hárkov. Periodicky porovnáva a hodnotí dĺžku a osobitosť odpovedí a otázok žiakov, ktoré podmieňujú ich rozvoj.

Doplňkové aktivity:

- Podnecujte žiakov k aktívnemu počúvaniu v triede, aj pri rannom stretnutí.
- Podnecujte žiakov k aktívnemu počúvaniu v menej štruktúrovanom prostredí.

Používanie slov pri riešení problémov

Cieľ:

Naučiť žiakov používať slová na riešenie interpersonálnych problémov medzi spolužiakmi a učiteľom.

Materiál sa nepoužíva.

Proces:

1. Pomáhajte žiakom, ak majú problémy s vyjadrením frustrácie, hnevu, smútku atď. prostredníctvom slov.
2. Hľadajte „vhodný vyučovací moment“ na modelovanie vhodného riešenia problému. Napríklad, ak sa dvaja žiaci hádajú o geometrické tvary, ktoré potrebujú na dokončenie matematického príkladu a dosiahnu frustračný bod, musí učiteľ zasiahnuť a upokojiť ich. Žiakov treba viesť k tomu, aby na vyriešenie problému navrhli formu spolupráce, príp. dá návrh učiteľ a opýta sa žiakov, čo si o návrhu myslia. Najdôležitejšou podmienkou spolupráce pri riešení problému je, aby každá osoba, ktorá je vtiahnutá do konfliktu, bola stotožnená s týmto rozhodnutím. Napriek tomu učiteľ pozoruje žiakov pri ich spolupráci a podľa potreby ich podporuje a povzbudzuje.

Hodnotenie:

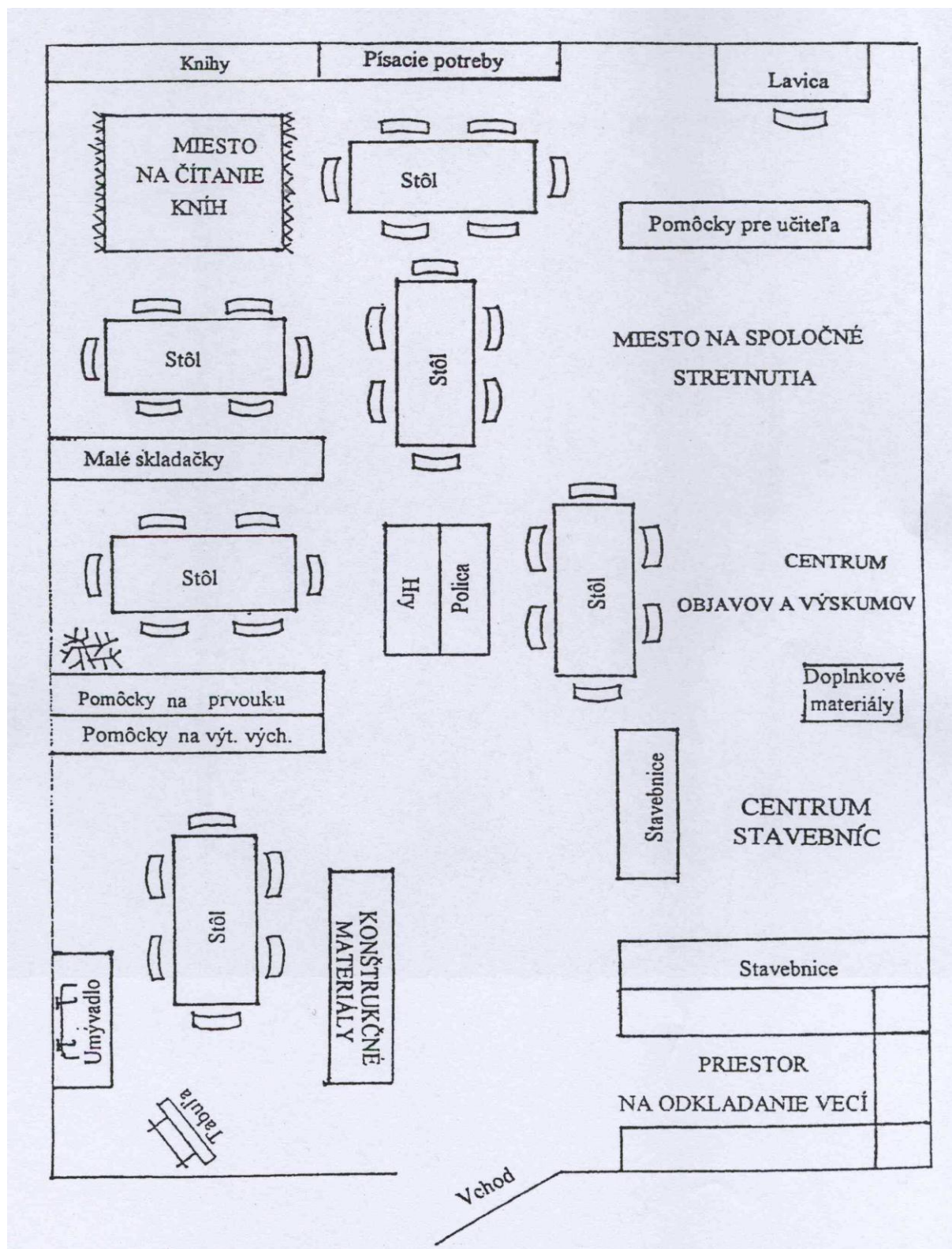
Učiteľ pokračuje v pozorovaní vzťahov medzi žiakmi a zaznamenáva ich výpovede v súvislosti so schopnosťou dohodnúť sa.

Doplňkové aktivity:

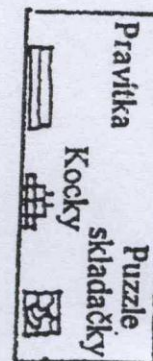
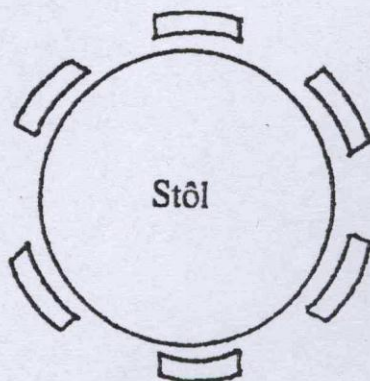
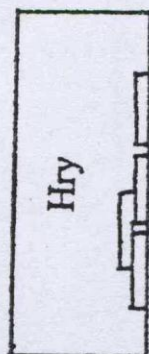
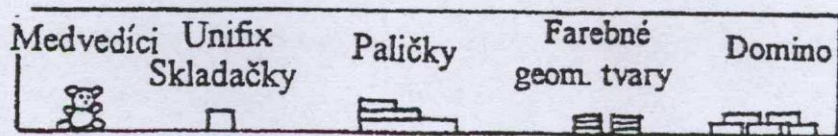
Verbálne riešenie problémov sa používa v ktorejkoľvek z nasledujúcich situácií:

- Sociálnej (bitka na ihrisku, prezývky atď.).
- Školskej (usporiadanie materiálu, znevažujúce poznámky atď.).
- Fyzickej (žiakom, ktorí bijú spolužiakov, treba vysvetliť, prečo je ich správanie neakceptovateľné).

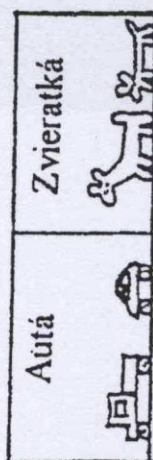
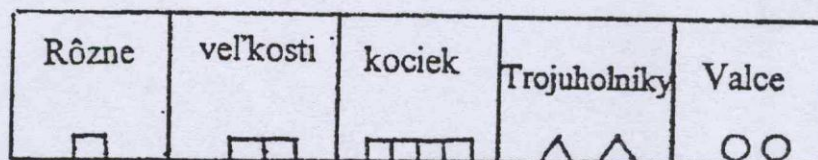
4.6. Návrhy na usporiadanie triedy

MATEMATICKÉ CENTRUM / MALÉ SKLADAČKY

STAVEBNICE

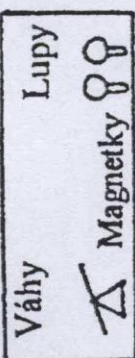

PRÍRODOVEDNÉ CENTRUM

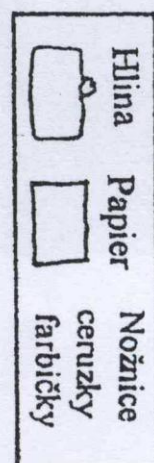
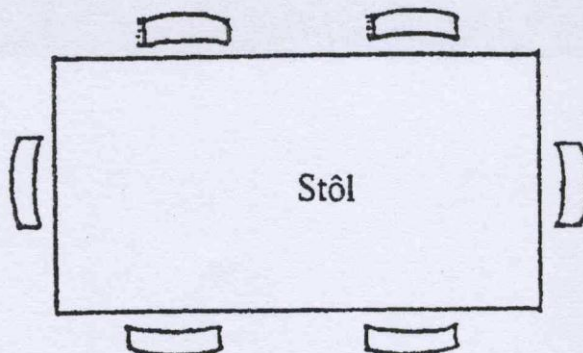
Kamienky

Mušle

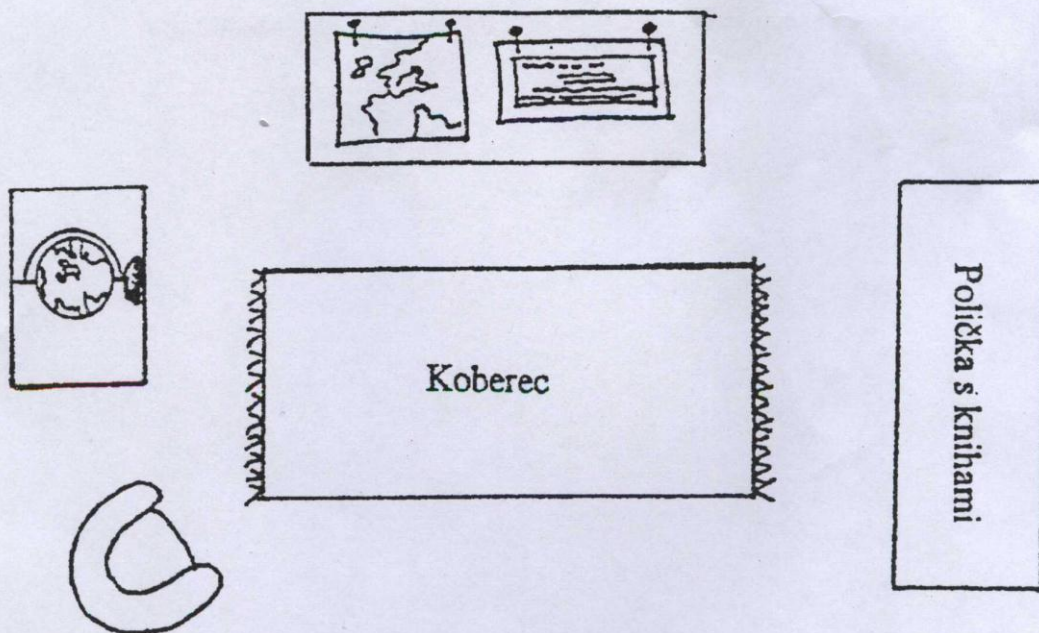

Škatuľka
na knihy
a časopisy

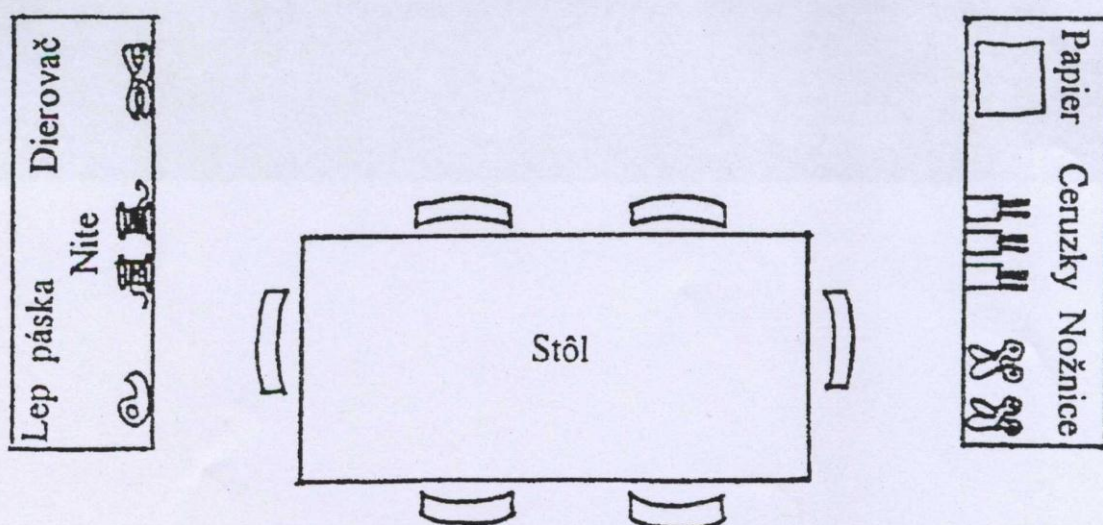
VÝTVARNÉ CENTRUM

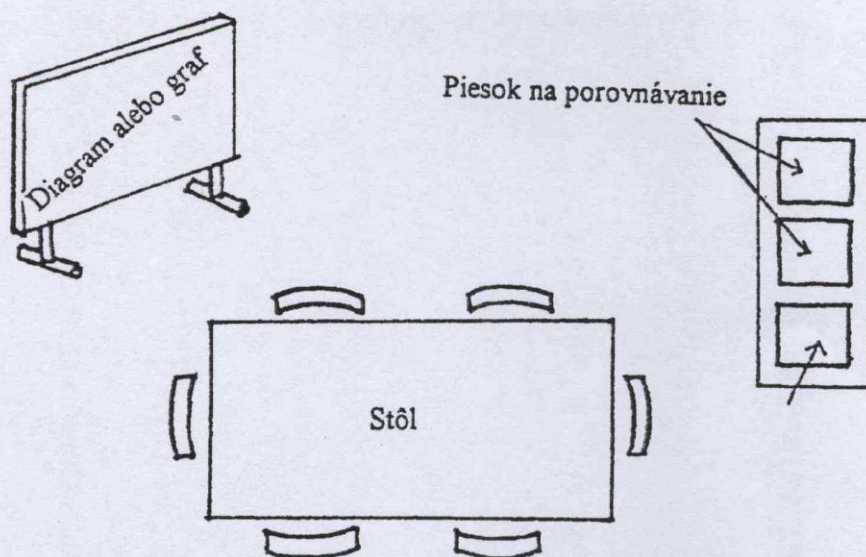
LITERÁRNE CENTRUM / KNIŽNICA

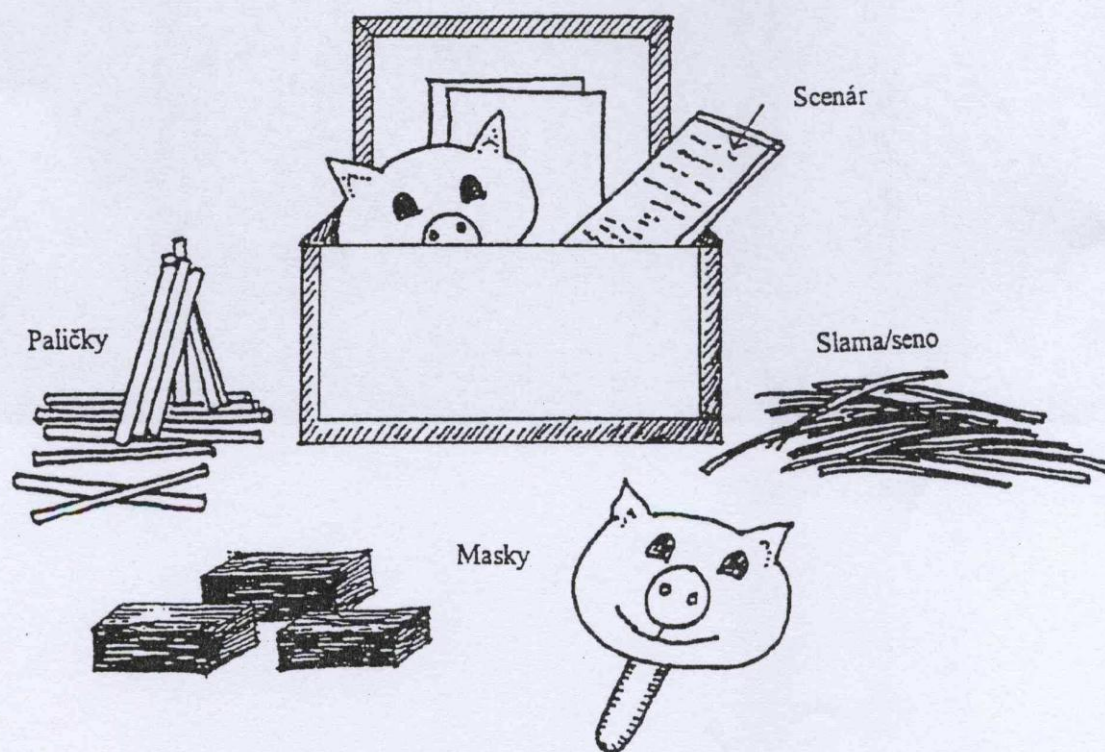
CENTRUM PÍSMA

CENTRUM OBJAVOV A VÝSKUMOV

DRAMATICKÉ CENTRUM

5. Rozvíjanie sociálnych zručností

Sociálne zručnosti detí sa môžu prirodzene rozvíjať len v zdravom rodinnom, školskom a komunitnom prostredí. V tranzitívnych triedach a triedach integrujúcich žiakov považujeme za dôležité rozvíjať najmä tieto skupiny sociálnych zručností a spôsobilostí:

- chápanie a rešpektovanie seba a ostatných;
- empatické zručnosti;
- komunikačné zručnosti;
- kooperatívne zručnosti;
- zručnosti rozvíjajúce zodpovednosť.

Učiteľ začne pracovať so žiakom, aby porozumel sebe i ostatným. Keď si žiak osvojí poznatky a zručnosti v tejto oblasti, učiteľ prejde na aktivity (zodpovedajúce veku žiaka) rozvíjajúce empatické, komunikačné a ďalšie zručnosti. Takýmto spôsobom sa nielen zvýši sociálna spôsobilosť žiakov, ale trieda sa súčasne stane rešpektujúcejšou, súdržnejšou, spolupracujúcejšou a zodpovednejšou jednotkou, a tým sa zvýši efektivita vyučovania.

Na rozvoj piatich typov zručností uvádzame postupy, ktoré by mali v diskusii za každou činnosťou nasledovať (Nicoll, 1996):

1. Krok za krokom zopakujte, čo ste pri úlohe, činnosti robili.
2. Určte, ako sa žiaci počas danej činnosti cítili.
3. Čo sa každý počas činnosti naučil?
4. Nájdite so žiakmi podobné situácie z ich života.
5. Objavte s nimi, ako by to, čo sa počas činnosti naučili mohli využiť na lepšie zvládnutie životných situácií.

5.1. Ako chápať a rešpektovať seba a iných

Cvičenia sú určené na to, aby si žiaci lepšie uvedomili podobnosti a odlišnosti medzi ľuďmi. Žiaci objavujú vlastné jedinečné kvality a schopnosti a tiež si uvedomia kvality iných ľudí. Uvedomia si kultúrnu odlišnosť a rozličnosť životných štýlov v rámci svojej komunity v triede. Príklady aktivít:

Osobný dotazník

Požiadajte žiakov, aby spolu s učiteľom vyplnili nasledujúci dotazník. Potom im poskytnite čas, aby sa poprechádzali po triede a podelili sa so svojimi odpoveďami.

MENO:.....

1. Farba tvojich vlasov -
2. Farba tvojich očí -
3. Tvoje najobľúbenejšie jedlo -
4. Tvoj najobľúbenejší televízny program -
5. Tvoja obľúbená farba -
6. Dve činnosti, ktorá rád robíš mimo školy -
7. Povolanie, ktoré by si rád robil -
8. Kniha, ktorá sa ti páčila -
9. Čo sa ti v škole najviac páči -
10. Čo sa ti v škole najmenej páči -

Modifikácia: Pre žiakov prvého ročníka, ktorí ešte nevedia čítať a písať alebo pre žiakov so špecifickými poruchami učenia, učiteľ určí kritériá, podľa ktorých sa trieda rozdelí na skupiny. Jednotlivé skupiny potom diskutujú o ich výnimočnosti, o spoločných a odlišných vlastnostiach. Napríklad do jedného rohu miestnosti odídu modrooké deti, do ďalšieho hnedooké a tak ďalej; na jednu stranu sa postaví deti, ktoré majú mladšieho súrodenca alebo súrodencov, na druhú tie, ktoré nemajú...

Osobný rozhovor

Na osobné otázky, hodnoty a presvedčenia žiaci odpovedajú na základe dobrovoľnosti. Pamätajte si, že sú veci, o ktorých v istej chvíli nikto z nás nechce hovoriť pred ostatnými. To je potrebné rešpektovať.

Osobný rozhovor nie je fórom na hádky, debaty, konfrontácie. Rešpektujme právo každého z nás žiť odlišne, cítiť sa, myslieť a veriť odlišne. Môžete s niekým nesúhlasiť, avšak pokúste sa pochopiť jeho stanovisko.

Príklady otázok:

Koľko máš bratov a sestier?

Aké máš záľuby?

Aké je byť najstarším, prostredným, najmladším dieťaťom v rodine ? (Čo je na tom najlepšie, čo najhoršie?)

Aká najpríjemnejšia vec sa ti stala?

Čo najnepríjemnejšie si zažil?

Keby bol vo vašom dome požiar a mal by si čas zachrániť iba jednu vec, čo by to bolo a prečo?

Ďalšie

Moje obľúbené zvieratko - Žiaci prinesú svoje obľúbené zvieratko, jeho fotografiu alebo kresbu do školy a rozprávajú nám zážitky.

Prvé spomienky - žiaci napíšu, nakreslia alebo vyrozprávajú svoje najranejšie zážitky, ktoré si pamätajú, alebo podľa fotografií.

Nehody - žiaci rozprávajú o malých nehodách a zraneniach, na ktoré im zostala na tele pamiatka.

Súrodenci - hľadáme výhody a nevýhody dieťaťa, ktoré má alebo nemá súrodencov.

Prvý deň v škole - aký bol?

Neprijemné chvíle - čo neprijemné a zlé si zažil?

Naše zvyky – narodenie dieťaťa, svadba, Vianoce.

Čo bude naša rodina robiť - v zime, na jar, na jeseň...

To chcem, to mám rád/To nechcem, to nemám rád.

Modifikácia: Uvedenú aktivitu môžete robiť aj na stretnutiach s rodičmi, pretože to prispeje k vášmu vzájomnému poznaniu a lepšiemu pochopeniu. Z tohto dôvodu uvádzame v príkladoch otázok aj také, ktoré sú vhodné pre dospelých.

5.2. Empatické zručnosti

Žiaci sa prostredníctvom rozvíjania empatických zručností učia rozoznávať svoje myšlienky a city, ako aj myšlienky a city iných ľudí v rôznych spoločenských situáciách. Učia sa „byť v koži“ druhého a tak rešpektovať a oceňovať pocity, myšlienky, hľadiská a skúsenosti ostatných. Príklady aktivít:

Naše city

Vystrihnite z časopisov obrázky ľudí, ktoré vyjadrujú rôzne emócie. Porozprávajte sa so žiakmi:

- Ako sa tento človek cíti?
- Prečo sa takto asi cíti?
- Cítil si sa tak niekedy ty?
- Čo si urobil?
- Čo sa stalo?
- Ako by si to riešil teraz?

Iná možnosť

Zahrajte si v triede formou rolovej hry rôzne situácie (napríklad keď žiak dostane dobrú a zlú známku, keď dostane peknú hračku a keď stratí obľúbenú hračku) a v triednej diskusii identifikujte, aké city ste pri tom prežívali a prečo.

Postihnutí: „V mojej koži“

Táto aktivita je určená na to, aby si žiaci lepšie uvedomili, aké je byť v koži postihnutého človeka.

Umožnite žiakom, aby si vyskúšali, aké je byť postihnutým. Zaviazte im oči a nechajte ich prejsť po triede akoby boli nevidiaci. Alebo ich nechajte stráviť časť dňa na vozíčku, skúsiť, aké je byť bez končatiny, či byť nedoslýchavým. Potom by mala nasledovať diskusia, zameraná na to, čo prežívali, keď prestierali, že sú postihnutí.

Vhodné je pozvať do triedy postihnutého dospelého alebo dieťa, aby opísali, akým spôsobom postihnutie ovplyvnilo ich život a ako sa ho naučili kompenzovať. Nechajte žiakov klásť otázky a porozprávať sa. (Ak nenájdete vhodnú osobu, môžete žiakom porozprávať príbeh alebo filmovú historku o postihnutom človeku.)

Túto aktivitu možno viackrát zopakovať a zamerať nielen na rôzne druhy postihnutí, ale aj na ďalšie odlišnosti medzi ľuďmi.

Živý sociogram

Cieľom je naučiť prejavovať city k iným ľuďom. Aktivita je zameraná na zisťovanie sociálnych vzťahov. Zadávame žiakom rôzne úlohy.

Napríklad: Pristúp k tomu, koho považuješ za najlepšieho kamaráta.

Pristúp k tomu, o kom si myslíš, že ťa má rád.

Pristúp k tomu, na koho sa môžeš spoľahnúť.

Pohľadkaj toho, kto ti požičia, čo potrebuješ.

Empatický tanec

Cieľom je rozvíjať emocionálne vnímanie a vyjadrovanie. Žiakom prehráme viacero hudobných ukážok. Po každej ukážke sa pýtame, ako sa ukážka páčila. Vyberáme hudobné úryvky veselé a smutné a rozprávame o pocitoch, ktoré vyvolávajú. Po rozhovore im ukážky prehráme znova, ale v inom poradí. Žiaci majú tancovať podľa pocitov, ktoré v nich príslušné melódie vyvolávajú.

5.3. Komunikačné zručnosti

Žiaci si rozvíjajú schopnosť počúvať iných a vyjadrovať vlastné myšlienky konkrétnym a priamym spôsobom. Učia sa pozitívne, konštruktívne komunikačné zručnosti a uvedomujú si, ako ľahko môže dôjsť pri nejasnej komunikácii k nesprávnemu pochopeniu iných.

Zrkadlenie

Táto aktivita je neverbálna a realizuje sa vo dvojiciach. Začnite rozdelením žiakov do dvojíc a požiadajte ich, aby si sadli oproti sebe. Jeden z dvojice bude zrkadlo a druhý bude človek sediaci pred zrkadlom. S menšími žiakmi je vhodné najprv sa porozprávať o tom, ako zrkadlo zobrazuje. Žiak pred zrkadlom začne robiť pomalé pohyby, rôzne grimasy a podobne. Partner ho musí verne napodobňovať. Po niekoľkých minútach sa vymenia.

Starší žiaci môžu tieto úlohy vykonávať simultánne; jeden iniciuje pohyb, druhý ho napodobní a naopak.

Žiaci môžu potom opakovať pohyb celého tela, akoby pred zrkadlom stáli.

Kniha na povzbudenie

Vhodné je zozbierať všetky povzbudzujúce a podporné poznámky, ktoré žiaci o sebe navzájom povedia. Môžeme napríklad nazbierať sto slov na povzbudenie žiakov. Jeden zo spôsobov je príprava knihy tak, že na každý list nalepíme fotografiu jedného žiaka, zapíšeme pozitívne výpovede, slová, pochvaly a povzbudenia zo strany spolužiakov, príp. knihu doplníme ilustráciami žiakov. Nadpis knihy môže byť: Páči sa nám, že...

Telefón

Cieľom je rozvíjať komunikačnú schopnosť žiakov, pozornosť a spoluprácu. Aktivita umožňuje učiteľovi ukázať žiakom, ako sa z informácie stáva „nezmysel“, ak sa pozorne nepočúvame. Žiakov posadíme do kruhu alebo do radu vedľa seba. Prvému dieťaťu pošepkáme odkaz, to pošepká odkaz ďalšiemu, správa prejde všetkými deťmi a posledné ju vysloví nahlas. Zo začiatku by mal byť odkaz vo forme jednoduchej vety, neskôr môže byť rozvitá a deti si môžu odkazy vymyslieť sami. V rámci vytvárania interkultúrneho prostredia je možné používať odkazy aj v rómčine.

Hádaj, na koho myslím

Oznámime žiakom, že myslíme na niekoho z nich a oni majú uhádnuť na koho. Aby sme deťom hádanie uľahčili, snažíme sa postupne opisovať oblečenie mysleného dieťaťa. Kto uhádne myslené dieťa, prevezme úlohu „mysliteľa“ a dáva hádať ostatným deťom, na koho myslí. Opisuje ho vlastnými slovami. Aktivita rozvíja komunikačnú schopnosť dieťaťa, vypovedá o sociopreferenčných vzťahoch dieťaťa.

5.4. Kooperačné zručnosti

Žiaci sa zdokonaľujú v zručnostiach pracovať kooperatívne s ostatnými, v záujme splnenia úloh celku - skupiny. Učia sa uvedomovať a efektívne využívať individuálne schopnosti jednotlivcov v záujme dosiahnutia skupinových cieľov.

Ak učiteľ chce naučiť žiakov kooperovať, musí sa k nim správať s rešpektom. Pravdepodobnosť, že sa naučia spolupracovať sa tak zvýši. Už od útleho veku treba deti zapájať do skupinových situácií a aktivít. Len ak zažijú skupinovú interakciu, naučia sa vychádzať s vrstovníkmi. Učitelia by mali pri štruktúrovaní vyučovania vyhradiť čas na skupinové aktivity a prediskutovať so žiakmi, čo sa skupine podarilo a aké ťažkosti sa objavili. Príklady aktivít:

Skupinové sedenie

Začnite utvorením skupín s 8-10 žiakmi. Požiadajte ich, aby sa chytli za ruky a vytvorili kruh. Potom sa majú všetci otočiť doprava a chytiť rukami za pás žiaka pred sebou. Teraz majú urobiť jeden alebo dva kroky smerom do kruhu, aby ho zmenšili. Cieľom je sadnúť si na kolená žiakovi, ktorý je za nimi tak, aby celá skupina dokázala sedieť a nespadať. Napokon by mali zdvihnúť ruky do vzduchu. Pripomeňte im, že základom je, aby každý žiak sedel niekomu na kolenách a súčasne aby niekto sedel na kolenách jemu.

Ak sa to podarí, môžu utvoriť väčšie skupiny, až nakoniec bude celá trieda sedieť v kruhu.

Skupinové postavenie sa

Táto kooperačná aktivita začína utvorením dvojíc žiakov a požiadanim, aby si sadli na podlahu chrbtami k sebe. Žiaci sa chytia lakťami a ťahajú sa po zemi chodidlami čo najbližšie k sebe. Cieľom je, aby sa každá dvojica postavila bez toho, aby sa pustila lakťami svojho partnera, zatiaľ čo chodidlá stoja pevne na zemi.

Nasleduje rozhovor o tom, ako dvojice riešili tento problém. Potom žiaci utvoria väčšie skupiny, štvorice, šesticie atď. Úloha je rovnaká - chytiť sa za lakty, chodidlá ostávajú na zemi a postaviť sa. Potom sa treba o to pokúsiť s celou triedou.

Značka na stene

Toto cvičenie by sa malo vykonávať v telocvični. Žiaci sú rozdelení do skupín po šiestich. Každá skupina dostane kúsok kriedy alebo lepiacej pásky a má 10 minút na to, aby umiestnila svoju značku čo najvyššie. (Kvôli bezpečnosti je vhodné umiestniť popri stenách žinenky.) Nechajte skupiny riešiť problém samostatne. Ak kladú ďalšie otázky, zopakujte, čo ste už povedali, lebo je to jediná inštrukcia pre túto aktivitu.

Nasleduje diskusia, ako jednotlivé skupiny riešili problém, či bol jeden člen skupiny dôležitejší ako iný atď.

Domček, kto v tebe býva

Cieľom je rozvíjať spoluprácu a schopnosť prijatia. Po triede ľubovoľne rozložíme staré noviny, ktoré predstavujú domčeky. Každé dieťa má vlastný domček. Pustíme žiakom hudbu, počas ktorej sa voľne pohybujú mimo domčekov. Keď hudba prestane hrať, každý žiak musí nájsť svoj domček. Hudbu pustíme opäť a počas voľného pohybu detí niektoré z novín pozbierame. Po zastavení hudby musia vojsť do domčeka viacerí, ktorým necháme priestor na vzájomné pozdravenie sa. Noviny odoberáme dovtedy, kým majú žiaci na jednotlivých kusoch novín dosť priestoru. Po skončení sa so žiakmi porozprávame o tom, kedy sa cítili v domčekoch najlepšie, ako im bolo, keď sa už do niektorého domčeka nezmestili.

5.5. Zručnosti rozvíjajúce zodpovednosť

Žiaci si rozvíjajú zručnosti, ktoré podporia ich schopnosť niesť zodpovednosť za vlastné rozhodnutia týkajúce sa správania. Žiaci si rozvíjajú zodpovednosť aj za to, čo sa deje v triede, v škole a v komunite a učia sa prispievať vlastným podielom k spoločnému prospechu. Prostredníctvom cvičení sa stretávajú s každodennou realitou, v ktorej nesú zodpovednosť za svoje konanie a jeho dôsledky. Každé ich behaviorálno-emocionálne rozhodnutie, môže mať: 1. pozitívny/konstruktívny prínos; 2. negatívny/deštruktívny prínos alebo 3. žiaden prínos pre ostatných a svet, v ktorom žijú. Predpokladáme, že keď sa žiaci naučia svojím konaním pozitívne/konstruktívne prispievať, prežijú pozitívne pocity a pochopia zodpovednosť svojho správania.

Ak chcú učitelia učiť žiakov zodpovednosti, nemali by robiť za nich to, čo sú žiaci schopní spraviť sami. Učiť zodpovednosti znamená dať ju žiakom. Ak je potrebné riešiť problém, vhodnejšie je žiakovi pomáhať kladením otázok, ako ponúknutím riešenia. Neuberajme žiakom príležitosti zažiť uspokojenie z neúspechu, ktorý dosiahli sami. Príklady aktivít:

Voľby

Niekedy si žiaci myslia, že nemajú možnosť rozhodovať o svojom správaní a že rozhodujú o nich iní, napríklad dospelí. Všetko, čo robia, robia preto, lebo im to dospelí povedia. Toto cvičenie žiakom pomôže uvedomiť si, o čom všetkom vo svojom živote v skutočnosti rozhodujú.

Kto rozhoduje: Prečítajte žiakom nasledujúce vety. Odpovede žiakov označte krížikom do tabuľky podľa toho, kto o uvedených veciach v ich živote rozhoduje. Ak chcete, môžete dať do jedného riadku aj viac krížikov.

		JA	UČITEĽ	RODIČIA
1.	Čo jem			
2.	Kedy spím			
3.	Kedy počúvam			
4.	Kedy vstávam			
5.	Kedy sa učím			
6.	Kedy cez deň snívam			
7.	Čo si myslím			
8.	Čo si oblečiem do školy			
9.	Kedy sa smejem			
10.	Kedy sa cítim smutný			
11.	Kedy sa cítim nahnevaný			
12.	Čo robím počas vyučovania			

Príbehy s otvoreným koncom

Ide o príbehy, ktoré sa týkajú typických spoločenských situácií, s ktorými sa žiaci často či menej často stretávajú. Príbeh je potrebné najprv prečítať. Nasleduje diskusia o tom, ako sa jednotlivé postavy v príbehu správali, ako sa cítili a čo si mysleli. Potom by mala trieda diskutovať o tom, ako by žiaci lepšie vyriešili danú situáciu, keby boli jej aktérmi.

Ukážka príbehu: Zuzana a Mária

Učiteľka má v triede dve žiačky 2. ročníka. Zuzana patrí medzi najhorších žiakov v triede v čítaní a v matematike je úplne stratená. Mária je jej pravý opak. Veľmi sa snaží a v triede patrí medzi najlepších. Sama to často pripomína svojim spolužiakom i učiteľke.

Učiteľka nedávno opísala istú situáciu, ktorá sa udiala na ihrisku a povedala, že je dosť príznačná pre to, čo sa medzi oboma dievčatami odohráva:

Žiaci hrali vybíjanú; Zuzana k nim pomaly prichádzala. Mária sa na ňu pozrela a zašepkala druhému dievčaťu: „Je príliš tučná a hlúpa, nevie dobre behať, nechceme ju!“

Zuzana na chvíľu neisto zastala, podišla k dievčatám, kým nezačula dobre známe: „Tučná striga, tučná striga...“. Pomaly sa otočila a po vypýtaní sa od učiteľky ísť sa do triedy napiť, odišla.

Projekty na pomoc škole a komunite

Jednou z metód, ako žiakom pomôcť pri rozvíjaní zodpovednosti za vlastné spoločenské prostredie je zapojiť ich do užitočných projektov. Projekty môžu obsahovať pomoc na zlepšenie života v škole alebo v komunite. Možností je nekonečné, treba len spoznať potreby školy či komunity a mať tvorivé myslenie. To, čo sa žiaci naučia a postoje, ktoré si pri tom utvoria, sú neoceniteľné.

6. Hodnotenie

6.1. Charakteristika hodnotenia

Učenie sa a rozvoj osobnosti žiaka podliehajú neustálym zmenám. Učitelia by sa mali neustále zaujímať o novšie, vhodnejšie a efektívnejšie spôsoby hodnotenia, aby vedeli hodnotiť v každom okamihu zmeny vo vývine žiaka.

Hodnotenie sa uplatňuje pri rôznych aktivitách, a tým poskytuje presný, objektívny a reprezentatívny obraz o schopnostiach a postupnom pokroku vo vzdelávacom a osobnostnom vývine žiakov. Na vyučovaní sa tradične hodnotili žiakove prejavy ústnou a písomnou formou. Najnovšie trendy vo vzdelávaní poukazujú na alternatívne metódy hodnotenia, založené na dlhodobej podpore rastu vedomostí žiakov. Nové hodnotenie spočíva v osvojení si takého prístupu k vzdelávaniu, pri ktorom žiaci aktívne počúvajú, komunikujú, čítajú a píšú. „Autentické hodnotenie“ žiaka odráža jeho reálne učebné výsledky zachytené prostredníctvom pozorovania, autentických záznamov, štúdia písomných záznamov, denníkov a iných dokumentov, rozhovorov so žiakom, spolužiakmi a rodičmi. Autentické hodnotenie je súčasťou procesu výchovy a vzdelávania, a preto má pre žiaka veľký význam.

Aplikácia alternatívnych metód hodnotenia je pre žiakov mladšieho školského veku najvhodnejšia. Hodnotenie propaguje snahu objavovať skôr to, čo žiaci vedia a sú schopní urobiť, než to, čo nevedia a nie sú schopní urobiť. Na vyučovaní učiteľ sústavne pozoruje žiakov pri plnení úloh a rôznych aktivitách, pri ktorých majú množstvo príležitostí demonštrovať svoje vedomosti a zručnosti. Tak skutočne zistí, čo žiaci vedia a dokážu.

Hodnotenie je prostriedkom zhromažďovania informácií o celkovej vedomostnej úrovni a o osobnostných vlastnostiach žiaka. Zároveň je výsledkom, ktorý spätne informuje o obtiažnosti a primeranosti požiadaviek kladených na žiaka (časť obsahu učiva, jednotlivých úloh a pod.).

Hodnotenie by malo:

- Podporovať ďalší rast vedomostí, zručností, porozumenie a sebadôveru žiaka.
- Sústreďovať sa na hlavné ciele a vychádzať z viacerých zdrojov.
- Prispôbovať vyučovacie metódy vekovým osobitostiam žiakov.
- Podporovať spoluprácu rodičov a žiakov v procese hodnotenia.

Dôležitou súčasťou hodnotenia je sebahodnotenie žiakov. Jeho cieľom je naučiť žiaka stať sa nezávislým a samostatným.

6.2. Cieľ hodnotenia

Hlavným cieľom hodnotenia je posúdiť dosiahnutú úroveň vývinu a rozsahu vedomostí žiakov.

Autentické hodnotenie by malo:

- Zameriavať sa viac na kladné stránky každého žiaka, než na hľadanie jeho chýb.
- Zabezpečovať spätnú väzbu.
- Stať sa permanentnou súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu.
- Zameriavať sa rovnako na sociálny, emocionálny a kognitívny rozvoj.
- Odrážať aktívny, na spolupráci založený vzťah medzi učiteľom a žiakom.
- Zdôrazňovať dôležitosť učenia sa.
- Povzbudivo pôsobiť na učebné výsledky všetkých žiakov.
- Byť výstižné, pravdivé, zrozumiteľné a akceptovateľné žiakmi a ich rodičmi.

Pre učiteľa je dôležité poznať rozsah získaných vedomostí žiakov z pozorovania a dokumentácie žiakov. Za vhodné hodnotenie sa označuje neustály proces využívania viacerých metód súčasne. Tento spätne obohacuje nielen výchovno-vzdelávací proces, ale aj prípravu a tvorbu obsahu učiva.

Hodnotenie plní aj iné funkcie:

- Žiaci sa stávajú k sebe vnímavejší a schopnejší kontrolovať vlastné učenie.
- Učiteľ efektívnejšie riadi výchovno-vzdelávací proces.
- Učiteľ zistí, ktorý žiak potrebuje väčšiu podporu.
- Rodičia lepšie chápu dozrievanie detí.
- Ďalší školskí pracovníci zistia, ktoré skupiny žiakov napredujú v učení.
- Učitelia posudzujú úroveň úspechu žiakov.

6.3. Kto sa zapája do procesu hodnotenia?

Na hodnotení by mali participovať učitelia, žiaci, rodičia a ďalší pracovníci školstva (napr. metodici). Hodnotenie umožňuje učiteľom nielen denne diskutovať so žiakmi o výsledkoch ich práce, ale zároveň ich aj s nimi oboznamovať, aby mohli reálne posúdiť a zhodnotiť dosiahnutý úspech a úroveň svojich možností.

Učitelia by mali pozývať zodpovedných školských pracovníkov, ktorých oboznáma s dosiahnutými výsledkami žiakov. Zapojenie rodičov do hodnotenia by sa nemalo obmedziť iba účasťou na rodičovskom združení alebo písomným hodnotením svojho dieťaťa. Rodičia by mali mať príležitosť pozrieť si dokumentáciu prác žiaka za určité obdobie, aby si utvorili lepšiu predstavu o jeho celkovej úrovni. Kvalitu a rozvoj myslenia žiaka zachytávajú jednotlivé ukážky prác žiaka, ktoré sú vhodným zdrojom informácií pre rodičov (pozri ukážky dvoch formulárov na konci kapitoly). Prvý formulár predstavuje list, ktorý hodnotí vykonanú prácu žiaka. Učiteľ ho posieľa domov a zakladá ho aj do dokumentácie žiaka. Prostredníctvom druhého formulára rodičia vyjadria svoj názor a úsudok na pokrok dieťaťa.

6.4. Druhy hodnotenia

V mladšom školskom veku sa upúšťa od tradičného hodnotenia známkami a postupne ho nahrádza slovné hodnotenie. Kým v prvom ročníku sa slovné hodnotenie stalo povinnosťou všetkých učiteľov, v ďalších ročníkoch na 1. stupni základnej školy slovné hodnotenie závisí od rozhodnutia pedagogickej rady školy.

Alternatívne hodnotenie postupne prekonáva tradičné hodnotenie a zahŕňa väčší rozsah schopností žiaka. Učiteľ využívaním rôznych modelov hodnotenia získava reprezentatívny komplexný obraz o celej osobnosti žiaka. Primerané metódy hodnotenia poskytujú množstvo informácií o telesnom, sociálnom, emocionálnom a intelektuálnom rozvoji žiaka.

Medzi základné zdroje na hodnotenie žiaka patria: autentické záznamy, pozorovanie, denné záznamy, ukážky prác žiaka (písomné záznamy, denníky a iné dokumenty o jeho produktoch), rozhovory so žiakom, spolužiakmi a rodičmi.

6.4.1. Pozorovanie a dokumentácia

Z hľadiska hodnotenia žiaka pozorovanie delíme na neformálne - príležitostné (napr. pri nezvyčajných situáciách) a formálne - systematické (napr. pri zisťovaní, či žiaci nadobudli určitú zručnosť alebo pochopili konkrétne učivo). Ak sa formálne a neformálne pozorovania realizujú súčasne, učiteľ získa dobrý prehľad o schopnostiach, vedomostiach a zručnostiach žiaka. Na zaznamenanie pozorovania učiteľ používa:

- Autentické (aktuálne) záznamy.
- Pozorovacie záznamy.
- Katalógy.
- Fotografie.
- Audiozáznamy.

Kvalitné pozorovanie žiaka sa musí organizovať systematicky, objektívne, výberovo, nenápadne a musí sa presne zaznamenať. Na ilustráciu a usmernenie učiteľa pri pozorovaní, poslúžia nasledujúce rady:

- Pozorujte dôkladne činnosť žiaka.
- Zaznamenajte svoje pozorovanie čo najskôr.
- Pozorujte žiaka pri zapojení sa do rôznych činností a v rôznom čase.
- Naplánujte svoje pozorovania reálne.
- Zamerajte sa vždy na jedného žiaka.
- Snažte sa byť nenápadný.
- Zachovávajte dôvernosť záznamov.
- Vyberte si praktický spôsob zaznamenávania.

Autentické záznamy

Autentické záznamy poskytujú učiteľovi prehľad o pozorovanej aktivite. V niektorých prípadoch je vhodné zaznamenať doslovný výrok žiaka. Učiteľ by z času na čas mal prelistovať záznamy, aby získal prehľad a vyvodil záver o dosiahnutej úrovni žiaka. Pri písaní záznamov učiteľ by mal:

- a) určiť cieľ svojho pozorovania,
- b) opísať situáciu a čas, v ktorom sa daný záznam robil,
- c) viesť záznamy presne, podrobne (v závislosti od situácie) a jednoducho,
- d) snažiť sa byť vždy objektívny.

Pozorovacie záznamy a katalógy

Pozorovacie záznamy a katalógy sú časovo najjednoduchšie spôsoby pozorovania žiakov. Špecifikujú konkrétne pozorované správanie a prostredníctvom nich sa bežne sleduje vývin žiaka. Typické vývinové pozorovacie záznamy zachytávajú zručnosti žiakov v poradí, v akom ich získal. Pozorovacie záznamy sa pripravujú pred pozorovaním a využívajú sa pri hodnotení žiakov v určitých činnostiach.

Fotografie a audiozáznamy

Fotografie a audiozáznamy poskytujú konkrétne dôkazy o výkone žiaka.

6.5. Hodnotenie dokumentácie žiaka

Hodnotenie dokumentácie žiaka je jednou z metód hodnotenia, ktorá využíva na poznanie žiaka všetko, čo sa týka jeho práce a jeho samotného. Dokumentácia žiaka má obsahovať okrem pedagogických denníkov učiteľov z predchádzajúcich ročníkov, osobných záznamov o žiakovi, správ z odborných vyšetrení, triednych výkazov (sú určené len učiteľovi) aj ukážky najlepších prác žiaka, ktoré sa týkajú jedného alebo niekoľkých vyučovacích predmetov. Ukážky prác žiaka obsahujú napr. analýzu:

- Písania - ukážok viacerých prác (pokusov i definitívnych verzií) zo všetkých vyučovacích predmetov, písomných prác, správ, denníkov, zápiskov z vyučovania.
- Čítania - pozorovacích záznamov a katalógov.
- Reakcií na prečítaný text - záznamov o knihách, otvorených otázkach.
- Magnetofónových nahrávok čítaného textu.
- Fotografií z aktivít a činností.
- Pozorovacích záznamov z matematiky obsahujúcich riešené úlohy.

Hodnotenie jednotlivých ukážok prác žiaka má veľkú hodnotu predovšetkým v mladšom školskom veku, pretože je dokladom o ich procese učenia sa. Dokumentácia prác žiaka:

- Podporuje integráciu vyučovania a hodnotenia.
- Poskytuje učiteľom, žiakom, rodičom a decíznej sfére vhodné informácie o rozvoji žiaka a jeho napredovaní v rozmanitosti aktivít.
- Umožňuje žiakom, aby sa zúčastnili hodnotenia svojej práce.
- Umožňuje učiteľom zaznamenať individuálny rast a vývin žiaka.
- Poskytuje objektívny podkladový materiál (získaný z rozličných zdrojov) na komplexné hodnotenie výsledkov žiaka.

Zostavenie dokumentácie prác žiaka je ovplyvnené osobnosťou učiteľa. Učiteľ by mal pri výbere ukážok prác žiaka vždy uvážiť:

Ktorá z prác žiaka je najlepšia?

Ktoré kvality zachytáva aktivita, ktorá má demonštrovať vývin a pokrok žiakov v učení?

Aký je vzťah medzi jednotlivými ukážkami prác žiaka?

Pre rodičov sú určené kópie najlepších prác žiaka (písomné - krátke i komplexné - práce, autentické záznamy, záznamy z porád, zoznamy záujmov), ktoré učiteľ považuje za nevyhnutné.

6.6. Individuálne porady učiteľa a žiaka

Individuálne porady učiteľa a žiaka predstavujú nový, doteraz nepraktizovaný spôsob hodnotenia priebežne dosahovaných výsledkov žiaka. Cieľom porád je analyzovať prácu žiaka, vzniknuté problémy, zopakovať učivo (ak je to potrebné) a usmerniť jeho ďalšiu činnosť. Porady by sa mali viesť v priateľskom a prirodzenom ovzduší, aby sa žiak cítil uvoľnený. Žiak pri rozhovore o svojich predstavách a problémoch s učiteľom musí mať pocit istoty, že za svoju odpoveď nebude kritizovaný.

Porady môžu byť stručné a neformálne, alebo formálne a systematicky plánované.

Porada je efektívna, keď žiak pozná jej cieľ. Porady učiteľov a žiakov sú dôležitou metódou autentického hodnotenia, pretože poskytujú informácie o:

- rozsahu vedomostí žiaka,
- úrovni zvládnutia čítania, písania, matematiky a iných vyučovacích predmetov,

- záujmoch žiaka,
- oblasti, v ktorej žiak potrebuje pomoc,
- činnostiach, ktoré učiteľ robí a ktoré považuje za najdôležitejšie,
- učive, ktorému by sa žiak rád venoval.

6.7. Sebahodnotenie žiaka

Dôležitou súčasťou autentického hodnotenia žiaka je sebahodnotenie. Umožňuje žiakom od druhého ročníka hodnotiť vlastné tempo rozvoja a prevziať zodpovednosť za výchovno-vzdelávací proces rovnako ako i za jeho výsledok. Významným prínosom na zhodnotenie vlastnej práce sú denníky, pozorovacie záznamy, katalógy, záznamy o prečítaných knihách a písomné reflexie.

Ak učiteľ zapojí do procesu zostavovania osobných cieľov a hodnotenia vlastného pokroku aj žiakov, zvýši sa ich záujem o učenie sa a kvalitu vlastnej práce. Žiaci potrebujú poznať požiadavky a očakávané výsledky od učiteľov a rodičov, spôsob hodnotenia a úspechy, ktoré dosiahli. Ak sú žiaci povzbudzovaní k stanoveniu vlastných cieľov, sú následne schopní riadiť a ovplyvňovať vlastné učenie. K podpore procesu sebahodnotenia žiakov, učitelia požiadajú žiakov, aby zodpovedali, príp. do denníka zapísali odpovede na otázky:

Ktorú zručnosť som si od minulého roka zlepšil?

Čo viem veľmi dobre urobiť?

Ktoré zručnosti si môžem zlepšiť?

Čo si želim tento rok zlepšiť?

Čo by som sa chcel v tomto roku naučiť?

6.8. Formuláre na hodnotenie žiaka

AUTENTICKÉ ZÁZNAMY

Meno:

Opis udalostí:

AUTENTICKÉ ZÁZNAMY

OSOBNÝ ZÁZNAM

Meno:

UKÁŽKA PÍSANIA (mesačne)

UKÁŽKA PÍSANIA (mesačne)

Meno:

Dátum:

POZOROVACÍ ZÁZNAM Z ČÍTANIA

Legenda:

S - sústavne

O - občas

Z - zriedkakedy

	S	O	Z
Prejavuje záujem o samostatné čítanie			
Vie sústrediť pozornosť na čítanie a prestáva vnímať okolie			
Vie si vybrať s ponúknutých textov			
Verí svojim čitateľským schopnostiam			
Má svoje obľúbené knihy			
Vie si vyrobiť knihu			
Vie predpovedať ako sa bude príbeh vyvíjať			
Kladie otázky na spresnenie a pochopenie významu			
Pamätá si obrázky a časti textu v súvislosti s niektorými myšlienkami			
Vie zopakovať príbeh tak, že:			
- povie začiatok a koniec			
- povie hlavné myšlienky v správnom poradí			
- povie všetky podrobnosti			
Vie sa podeliť o vlastné precítenie textu			
Vie zmysluplne hovoriť o:			
- jednotlivých postavách			
- dej príbehu			
- jednotlivých udalostiach			
- problémy			
- riešení problému			
- napätiach pri riešení problému			

Meno:

Dátum:

POZOROVACÍ ZÁZNAM Z PÍSANIA

Legenda:

S - sústavne

O - občas

Z - zriedkakedy

	S	O	Z
Prejavuje schopnosť a záujem písať			
Vie prenášať poznatky z čítania do písania			
Zlepšuje a približuje sa typickému písaniu prostredníctvom:			
- obrázkov			
- načmáraných nečitateľných výtvorov			
- náhodných písmen			
- slovného označenia			
- vlastnej korešpondencie s použitím správnych písmen			
- medzier medzi slovami			
- viet			
- textu s interpunkciou			
- čiastočne štandardizovaného pravopisu			
Píše text, ktorý je primeraný:			
- dĺžkou			
- použitím slovnej zásoby			
- použitím vlastných myšlienok			

Meno:

Dátum:

POZOROVACÍ ZÁZNAM VÝVINU ZRUČNOSTÍ

Legenda:

S - sústavne

O - občas

Z - zriedkakedy

	S	O	Z
Pri samostatnom písaní využíva:			
- správne začiatkové písmená			
- koncové spoluhlásky			
- dvojice hlások			
- koncovky			
Rozpoznáva interpunkciu:			
- čiarku			
- otáznik			
- výkričník			
Pri samostatnom písaní sa snaží správne uplatniť:			
- interpunkciu			
- písanie veľkých písmen			
Vie správne zoradiť udalosti v príbehu:			
- ústne			
- písomne			
- rozlišuje skutočnú udalosť od vymyslenej			
Vie rozlíšiť:			
- veľkosť			
- farbu			
- iné charakteristiky			
Využíva pri opise slová viac, menej, rovnaký			

Meno:

Dátum:

POZOROVACÍ ZÁZNAM Z ÚSTNEHO PREJAVU

Legenda:

S - sústavne

O - občas

Z - zriedkakedy

	S	O	Z
Vie používať expresívny jazyk na vyjadrenie:			
- pozorovania a porovnávaní			
- zoradovania udalostí			
- pomenovania bežných vecí			
- rozlíšenia dôležitého a menej dôležitého			
- formulovania vlastných návrhov			
- rozprávania osobných zážitkov			
V konverzácii je schopný:			
- iniciovať konverzáciu			
- počkať, kým sa môže zapojiť do konverzácie			
- nesúhlasíť bez narušenia jej priebehu			
- požiadať o vysvetlenie			
- spresniť jej prvky			
- primerane reagovať			
- zapamätať si myšlienku, kým nepríde naňho rad			
- neodbiehať od témy			
Vie správne artikulovať:			
- jednotlivé zvuky			
- celé slová			

Meno:

Dátum:

POZOROVACÍ ZÁZNAM Z POČÚVANIA

Legenda:

S - sústavne

O - občas

Z - zriedkakedy

	S	O	Z
Udržiava očný kontakt s hovoriacim			
Pri počúvaní prejavuje emócie			
Otáča telo smerom k hovoriacemu			
Počúva a otáča sa na hovoriacich:			
- jedným smerom			
- dvoma smermi			
- dvoma a viacerými smermi			
Vie sa zapojiť do:			
- konverzácie s jedným členom skupiny			
- pokračovania v príbehu			
- triednej diskusie			

ZÁZNAM Z PORADY K ČÍTANIU ŽIAKA

Meno:

Dátum:

Aký má názov kniha, ktorú práve čítaš?

.....

Kto ju napísal?.....

Prečo si si vybral túto knihu?

.....

.....

Porozprávaj mi niečo z príbehu.

.....

.....

Čo by si rád urobil, keď dočítaš túto knihu? (Ponuky: nakreslíš obrázok, povieš spolužiakom obsah atď.)

.....

Chcel by si si prečítať ďalšiu knihu od toho istého autora? Prečo?

.....

.....

Komentár učiteľa:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPÔSOB POUŽÍVANIA JAZYKA PRIMERANE OBSAHU V UKÁŽKACH PRÁC ŽIAKA

Výsledky výchovno-vzdelávacích cieľov

1. Vie jasne písomnou formou komunikovať v jednotlivých vyučovacích predmetoch.

Dosiahnutá vývinová úroveň:

Zaznamenané dňa: Prvýkrát Rozvíjanie Získaná zručnosť/samostatnosť

.....

.....

.....

.....

2. Veľmi rád číta a primerane si vyberá knihy.

Dosiahnutá vývinová úroveň:

Zaznamenané dňa: Prvýkrát Rozvíjanie Získaná zručnosť/samostatnosť

.....

.....

.....

.....

3. Prejavuje plynulosť, porozumenie a schopnosť aplikovať prečítané.

Dosiahnutá vývinová úroveň:

Zaznamenané dňa: Prvýkrát Rozvíjanie Získaná zručnosť/samostatnosť

.....

.....

.....

.....

4. Vie jasne ústnou formou komunikovať v jednotlivých vyučovacích predmetoch?

Dosiahnutá vývinová úroveň:

Zaznamenané dňa: Prvýkrát Rozvíjanie Získaná zručnosť/samostatnosť

.....

.....

.....

.....

FORMULÁR DOKUMENTÁCIE PRÁC ŽIAKA ZASLANÝ RODIČOM

(doleuvedený list sa zasiela rodičom v prípade, že sa nemôžu dostaviť do školy)

Dátum:

Rodič žiaka:

Vaše dieťa Vám dnes prináša domov ukážky svojich prác. Tieto ukážky sú súčasťou jeho dokumentácie.

Prosím, prezrite si práce spolu s dieťaťom, položte mu čo najviac otázok a do priloženého formulára zaznamenajte svoje postrehy. Radi by sme sa dozvedeli Váš názor na pokrok, ktorý dieťa urobilo.

Pretože ukážky prác sú súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu, prosíme o ich vrátenie bezpodmienečne do konca tohto týždňa.

Ďakujeme Vám za pomoc a spoluprácu.

DOTAZNÍK PRE RODIČA

(V prípade potreby pri vyplňovaní dotazníka pomáha asistent učiteľa)

Dátum:

Meno žiaka:

Prosíme o zodpovedanie nasledujúcich otázok:

Prezreli ste si dokumentáciu prác dieťaťa spolu s ním?

.....

Ktorá časť z ukážky sa Vám najviac páčila?

.....

Prekvapil Vás pokrok dieťaťa? V čom?

.....

.....

Aké máte otázky k prezretým ukážkam?

.....

.....

.....

Svojím podpisom potvrdzujem, že som si prezrel dokumentáciu prác svojho dieťaťa a vraciam ju spolu s vyplneným dotazníkom škole.

Podpis rodiča

7. Spolupráca s rodinou

Metódy učenia a vyučovania v tranzitívnych triedach rešpektujú a podporujú význam úlohy rodičov ako prvých učiteľov a expertov ich dieťaťa. Rodičov považuje za partnerov učiteľa vo vzdelávaní detí.

Rodičia sú prvými vzormi riešenia problémov, spolupráce a spoluúčasti. Rodičia zámerne učia svoje deti, aby sa stali súčasťou komunity a širšieho spoločenstva. Rodičia majú pre svoje deti rovnako bohaté ciele ako učitelia pre svojich žiakov.

Učiteľ musí mať stále na pamäti, že škola bude pracovať s rodičmi. Výskum ukázal, že táto spolupráca významne prispieva k osobnostnému a vzdelanostnému rastu žiaka. Keď deti vidia, že rodičia sa zaujímajú o školu a spolupracujú s učiteľom, zväčší sa ich pocit dôležitosti. Žiaci majú prospech z pozitívneho a priateľského vzťahu medzi domovom a školou. Uvedomujú si, že dôležití dospelí z ich sveta sa o nich zaujímajú. Ak sa rodičia považujú za aktívnych partnerov učiteľa, žiaci sú pozitívne motivovaní.

Ako môžu školy a rodičia pracovať spolu ako partneri? Dá sa to dosiahnuť dvoma podstatnými spôsobmi:

1. dôslednou, jasnou, primeranou a rôznorodou obojstrannou komunikáciou,
2. rôznymi spôsobmi zapojenia sa do života školy.

7.1. Komunikácia

Vzťah medzi rodičom a školou je založený na dôvere. Efektívna komunikácia vytvára vzájomnú dôveru. V začiatkoch skutočného partnerstva môžu učitelia začať rozmyšľať o tom, čo sa môžu od rodičov o ich deťoch dozvedieť. Aby bola obojstranná komunikácia medzi rodičom a učiteľmi úspešná, musia učitelia efektívne využiť schopnosť počúvať. Pozorné počúvanie rodičov je hodnotný krok k otvorenému a vzájomne sa podporujúcemu vzťahu. Schopnosť počúvať pomáha učiteľovi vytvoriť atmosféru spolupráce.

Počúvanie zahŕňa vypočutie, vysvetlenie, využitie a reakciu. Počas stretnutia s rodičmi je pre učiteľov dôležité si pamätať, že počúvanie zahŕňa všetky štyri časti. Aktívne počúvanie a uvažovanie sú dôležité nástroje pri komunikácii medzi rodičom a učiteľom. Nasledujúca časť ilustruje priebeh komunikácie a aktívne počúvanie.

Rodič ako odosielateľ informácie:

1. Odovzdáva informáciu
2. Počúva, o čom sa rozpráva.
3. Zistí, či učiteľ pochopil zámer.
4. Objasní správu.

Učiteľ ako prijímateľ informácie:

1. Zameriava sa na cieľ a zámer odosielateľa.
2. Opíše a zopakuje dôležité časti odkazu.
3. Snaží sa správne pochopiť odosielateľa.
4. Zostáva pre odosielateľa otvorený.

Pri obojstrannej komunikácii môžu byť odosielané a prijímané správy presnejšie a lepšie pochopené aktívnym počúvaním a najmä parafrázovaním. Učitelia využívajú rozmanité štýly v uvažovaní o komunikácii s rodičmi. Keď sa učitelia rozprávajú s rodičmi, mali by sa snažiť byť:

Priateľský - priateľský partner v komunikácii povzbudzuje, uznáva prínos druhých, kladne reaguje, otvorene prejavuje obdiv a snaží sa o taktosť.

Uvoľnení - uvoľnený partner je pokojný a pohotový, nie je nervózny a neprejavuje známky nátlaku.

Pozorní - pozorný partner rád počúva iných, prejavuje záujem o to, čo rozprávajú a uvážene reaguje spôsobom, ktorým dáva najavo, že počúva.

Živí a zainteresovaní - zainteresovaný partner často používa mimiku a gestikuláciu.

Pôsobiví - pôsobivého partnera si obyčajne ľudia zapamätajú, pretože podporuje návrhy partnerov.

(Druhy komunikačných štýlov podľa Nortona)

7.2. Stretnutia rodičov s učiteľom

Cieľom stretnutí rodičov a učiteľa je zabezpečiť dôslednú komunikáciu o pokroku každého žiaka. Častejšie sa však konajú neformálne dialógy. Prvé stretnutie s rodičmi sa koná v prvom týždni školského roku. Učiteľ sa zoznamuje s rodičmi a žiakmi, počúva, čo by rodičia chceli v nasledujúcom školskom roku pre svoje deti a utvára priateľské a otvorené vzťahy, ktoré budú pokračovať počas roka. Učitelia od rodičov získavajú podnety na zostavovanie cieľov na školský rok.

Nasleduje zoznam otázok, ktoré učitelia môžu položiť rodičom, aby od nich získali informácie:

Čo by ste chceli, aby sa vaše dieťa počas školského roku naučilo?

Aké činnosti najradšej so svojim dieťaťom robíte?

Zažilo vaše dieťa nejakú dôležitú skúsenosť alebo udalosť, s ktorou by sme mali byť oboznámení?

Čo si na svojom dieťati najviac ceníte?

Aké je obľúbené miesto vášho dieťaťa na hranie?

Ktoré sú jeho obľúbené hry a činnosti?

Čo robí vaše dieťa, keď je rozrušené? Ako ho možno najlepšie upokojiť?

Čo iné chcete, aby sme vedeli o vašom dieťati?

Ako by ste sa chceli zapájať v triede a škole v tomto roku?

Pri diskutovaní o takýchto témach v prítomnosti detí je potrebné udržiavať rešpekt a dôveryhodnosť.

Skúsenosti zo škôl ukázali, že stretnutia rodičov a učiteľov, či už formálne alebo neformálne, určujú, ako sa rodičia v budúcnosti budú angažovať.

Príklad štruktúry rozhovoru medzi učiteľom a rodičom (Walton-McCawley, C., Walton K., 1999):

Príprava

Uvedomte si, že na konci školského roka nie je vhodné povedať rodičom, že ich dieťa malo celý rok problémy. Ak máte takéto dieťa, mali ste sa stretnúť s rodičmi skôr.

- Robte si záznam o každom dieťati, zapisujte si jeho konkrétne pozitívne (spolupracujúce) aktivity, ako aj špecifické udalosti, pri ktorých došlo ku konfliktom. Fascikel by mal obsahovať výsledky práce dieťaťa, ktoré poukazujú na dosiahnutý pokrok.
- Vyplňte formulár o každom dieťati a stručne ho prejdite s riaditeľom. Povedzte rodičom, ako ich dieťa hodnotíte, ale neodovzdajte im to písomne. Ak rodičia na písomnom hodnotení trvajú, pripravte pre nich fotokópiu. Originál zostáva vo fascikli každého dieťaťa pre ďalšie potreby.
- Pripravte si vopred, čo rodičom poviete o sociálnom a emocionálnom vývine dieťaťa, o jeho kognitívnom a fyzickom vývine. Ak sa chystáte upozorniť ich na oblasť, ktorú treba zlepšiť, musíte:

- Rodičom povedať či sa problém týka kognitívnej, fyzickej alebo sociálno-emocionálnej oblasti. Väčšina problémov sa týka sociálno-emocionálnej oblasti a ovplyvňuje kognitívne a fyzické stránky osobnosti dieťaťa.
- Oboznámiť rodičov čo robíte pre to, aby sa správanie dieťaťa zmenilo na produktívnejšie.

Mali by ste byť pripravení na to, že sa vás rodičia opýtajú, čo majú s dieťaťom robiť doma.

Tón rozhovoru

- Rodičia sú z rozhovoru s učiteľom nervózni. Pomôžte im uvoľniť sa, napríklad im povedzte nejakú zábavnú historku o ich dieťati.
- Stretnite sa s rodičmi v triede, aby si ju mohli prezrieť. Vysvetlite im, ako pracujete s deťmi.

Vedenie rozhovoru

- Rozprávajte sa s rodičmi o troch oblastiach vývinu dieťaťa: kognitívnej, fyzickej a sociálno-emocionálnej.
- Rozhovor začnite a uzavrite pozitívne, problému sa venujte uprostred.
- Rodičom povedzte, čo všetko ich deti už vedia spraviť samé.
- Povzbudzujte a buďte pozitívni. Oznámte rodičom, aký pokrok ich dieťa od začiatku školského roka urobilo a akým spôsobom budete motivovať jeho ďalší rozvoj.

Záver rozhovoru

- Záver rozhovoru musí vyznieť pozitívne a neubíjajúco.
- Spýtajte sa rodičov na prípadné otázky.
- Ak neviete rodičom odpovedať, odporučte im navštíviť školského psychológa.

Stretnutia rodičov, ktoré sa konajú počas školského roka, by mali mať spoločné znaky:

Príprava. V príprave na stretnutie s rodičmi by si učitelia mali pozrieť všetky poznámky, záznamy, správy z minulých stretnutí, účasť rodičov a ciele stanovené pre žiaka. Je vhodné spísať dôležité veci - napríklad konkrétne činnosti, ktoré žiak obľubuje, priateľov, pozorovania obsahujúce žiakove skúsenosti vo všetkých oblastiach vývinu. Premyslená príprava je pre profesijný prístup k stretnutiu učiteľa s rodičom nevyhnutná. Stretnutie je potrebné naplánovať vo vhodnom čase pre rodiča. Treba mať pripravený papier a perá. Pripravte sa na počúvanie a povzbudenie rodiča rozprávať

Miesto. Stretnutie sa má konať vo vhodnom čase a na vhodnom mieste. Miesto stretnutia by nemalo byť rušené. Usporiadanie nábytku by malo naznačovať, že ide o stretnutie dvoch rovnocenných partnerov, ktorí sa chcú podeliť o informácie.

Obsah/štruktúra. Schôdzka by mala mať tri časti. Najprv učiteľ v priateľskej atmosfére ponúkne občerstvenie, identifikuje silné stránky žiaka, je pripravený ukázať rôzne záznamy o žiakovi, jeho výtvarné práce, príbehy, ktoré napísal. Potom diskutuje s rodičmi a vysvetľuje, ako chce s ich dieťaťom postupovať pri dosahovaní sociálnych, emocionálnych a vzdelávacích cieľov. Vysvetlí, ako sa tieto ciele dosiahnu, podieľa sa na stratégiách a plánoch. Odporúča sa, aby na stretnutiach učiteľ nerozprával viac ako 50 % času.

Stretnutie. Pri pokračovaní v dialógoch s rodičmi sú dôležité reakcie učiteľa. Ak rodič očakáva odpoveď, učiteľ by mu ju mal dať okamžite. V závislosti od obsahu stretnutia by odpoveď mala zahŕňať odkazy na iné zdroje, návrh nasledujúceho stretnutia, telefonický roz-

hovor, návštevu doma, písomné hodnotenie, neformálnu poznámku a neformálne každodenné rozhovory s rodičmi.

Stretnutie s rodičmi prispieva k dosiahnutiu cieľov práce s metodickým materiálom tým, že:

- upevňuje partnerstvo medzi rodinou a školou,
- rodičom umožňuje spoznať, že škola je spoľahlivá a starostlivá,
- prispieva k zlepšovaniu komunikácie,
- ponúka príležitosť na pokračovanie vyučovania doma,
- pomáha škole získavať informácie na plánovanie aktivít.

7.3. Úžitok zo spolupráce učiteľa a rodiča

Ak sa rodiny aktívne zapájajú do činnosti, majú z nej prospech rovnako učitelia, rodičia aj žiaci. Učitelia vytvárajú na spoluprácu uvoľnenú atmosféru neustálym povzbudzovaním rodičov ku kladeniu otázok, návštev triedy a podieľaniu sa na rozvoji záujmov a zručností svojich detí. Účasť rodiny pomáha učiteľom dosiahnuť individuálne ciele. Prostredníctvom komunikácie s rodičmi učitelia zhromažďujú informácie o každom žiakovi v triede. Učitelia a rodičia sa navzájom podporujú v poskytovaní zaujímavých činností a projektov pre žiakov. Keď sa rodičia cítia súčasťou procesu výchovy a vzdelávania svojho dieťaťa, vážia si učiteľovu námahu pri používaní nových vyučovacích stratégií. Aby mohli byť učitelia voči rodičom úprimní a otvorení, musia byť presvedčení, že prítomnosť a zaangažovanie rodičov sú prospešné. V tomto presvedčení musia pred zaangažovaním rodiča do činnosti triedy urobiť prvý krok. Keď sú rodičia zaangažovaní, učiteľ má možnosť pozorovať, akým spôsobom motivujú svoje deti, ako im pomáhajú riešiť problémy a ako rodič a dieťa spoločne zdieľajú špeciálne záujmy a koníčky.

Ak sa medzi rodičmi a učiteľmi nadviaže skutočná spolupráca, pozitívne výsledky sa prejavujú v tom, že:

- sa rozvíja vzájomná dôvera,
- rodičia a učitelia pracujú ako tím na vytvorení jedinečnej skúsenosti z učenia sa pre každého,
- žiaci majú úžitok z práce kooperatívnych tímov dospelých.

7.4. Dobrovoľné zapojenie rodičov do výchovno-vzdelávacej práce

Priateľsky a otvorene orientovaná škola vytvára na spoluprácu s rodičmi rôzne príležitosti. Rodičia sa ako dobrovoľníci zapájajú do mnohých oblastí života školy, ako:

- Koordinátori špecifických udalostí: pomáhajú rozvíjať činnosti, ktoré podporujú triedny alebo ročníkový projekt.
- Pomocníci - opravári: pomáhajú pri opravách a skrášľovaní prostredia školy.
- Pomocníci v knižnici: asistujú v knižnici, kontrolujú a ukládajú knihy do políc.
- Pomocníci v prvouke a pri výtvarnej výchove: pomáhajú s projektmi, ktoré vyžadujú pomoc dospelých.
- Dozor na ihrisku: zabezpečujú dozor pri činnostiach na ihrisku.
- Organizátori osláv narodenín: pripravujú oslavy narodenín ich dieťaťa v triede.

Rodičia ako dobrovoľníci poskytujú čas, prostriedky a talent na pomoc škole a žiakom. Dobrovoľníctvo utvára spoločné vzťahy dôvery a vzájomnej ochoty.

7.5. Komunikácia medzi rodičmi a školou

Na komunikáciu medzi školou a rodičmi sa kladie veľký dôraz. Komunikácia má začať hneď na začiatku školského roka. Možnosti na stretnutie a rozprávanie o zámeroch vyučovania, o deťoch a o želaniach rodičov majú trvať po celý rok. Prvým je stretnutie s učiteľom na začiatku školského roka. Dohodne sa čas a dni na ďalšie stretnutia. Okrem toho učiteľ a rodičia počas školského roka vedú neformálne rozhovory vždy, keď treba prediskutovať výsledky alebo záležitosti ohľadom žiaka.

Medzi ďalšie formy udržiavania pravidelnej komunikácie s rodičmi patria:

- **Týždenné alebo mesačné informačné listy.** Listy (môžu byť doplnené vtipným kresleným materiálom) poskytujú informácie o činnostiach, ktoré žiaci vykonali. Sú prostriedkom informácií pre rodičov o vyučovaní, o mimoškolskej práci, o zapojení žiakov do práce triedy.
- **Skupinové stretnutia rodičov.** Rodičia sa stretávajú kvôli plánovaniu dobrovoľných projektov pre školu alebo pre triedu, ktorú ich dieťa navštevuje. Môžu diskutovať o sporných otázkach vzdelávania alebo o stupňoch vývinu dieťaťa. Tieto stretnutia navštevuje aj riaditeľ, ktorý v prípade potreby poskytne odbornú radu.
- **Stretnutia v obedňajšom čase.** Rodičia si vypočujú informácie o súčasných i prebiehajúcich aktivitách žiakov. Tieto neformálne stretnutia umožňujú učiteľom a rodičom spolupracovať na pozitívnych stratégiách, ktoré sú pre žiakov účinné.
- **Rozprávanie o rodinných zvykoch a tradíciách.** Rodičia a učiteľia rozprávajú o rodinných zvykoch a tradíciách, ktoré sú prínosné a efektívne pre rozvoj detí. Sú to neformálne stretnutia zainteresovaných rodičov a učiteľov, ktorí prerozprávajú rodinné príbehy, zvyky a tradície.
- **Festivity a oslavy.** Oslavy sa týkajú žiakov, rodičov a učiteľov. Slávnosti sa organizujú z rôznych dôvodov, ako sú historické, kultúrne a spoločenské udalosti, výročie školy, rodinné a sezónne oslavy a pod.

Priebežná a pravidelná komunikácia je prospešná pre každého člena spoločenstva školy: rodičov, žiakov a učiteľov. Žiaci majú prospech najmä z toho, že vidia, ako dospelí v ich živote pracujú spolu na dosiahnutí spoločného cieľa. Vzrastá ich pocit bezpečia a dôvery, majú radosť zo vzájomného vzťahu rodiny a školy.

Deti sú na rodičov, ktorí navštevujú triedu, hrdé. Vážia si ich, podporujú ich záujmy, talent a sú pozitívnym vzorom pre všetkých žiakov. Rodičia a deti rastú vo vzájomnej úcte a rešpekte. Rodičia pri pozorovaní detí a práci s nimi získavajú obraz o triede. Rozvíja sa ich schopnosť uvedomovať si dennú skúsenosť svojich detí.

Zo skúseností vyplýva, že aj zložité problémy sa riešia oveľa ľahšie pri vhodnej komunikácii. Je základom na riešenie problémov.

7.6. Plán spolupráce s rodičmi a inými dospelými v triede

Využitie rodičov a iných dospelých ako dobrovoľníkov v triede, je prínosom nielen pre nich samotných, ale aj pre žiakov, ich rodiny a pre učiteľa. Dobrovoľníci pomáhajú pri rôznych činnostiach najmä vtedy, ak ich učiteľ povzbudzuje a dostanú od neho presné inštrukcie. Učiteľ by mal byť s nimi v partnerskom vzťahu a vytvárať tak dôveru a vzor správania pre žiakov. Tvorba úspešného programu pre dospelých partnerov a dobrovoľníkov si vyžaduje, aby učiteľ vedel, ako využiť, usmerniť, riadiť a oceniť túto pomoc.

7.6.1. Úžitok z pomoci dospelých

Dospelí môžu obohatiť vyučovací proces v triede. Napríklad môžu čítať knihu skupine žiakov alebo počúvať individuálne čítanie jednotlivých žiakov. Môžu pomáhať v umeleckom, matematickom alebo prírodovednom centre usmerňovať či povzbudzovať žiakov do ďalšej činnosti, alebo poskytnúť individuálnu pomoc podľa pokynov učiteľa. Výsledkom zvýšenej pozornosti je zlepšenie výkonov žiakov. Ak žiaci majú v triede rodiča, vytvárajú sa pozitívne spojenia medzi rodinou a školou.

Žiaci majú zvyčajne radosť z prítomnosti svojich rodičov v triede. Spoznávanie nových členov z okolitého spoločenstva poskytuje žiakom modely nových rol. Dobrovoľník - dospelý môže byť rodič alebo príbuzný, alebo iný člen spoločenstva.

Učiteľ má možnosť dozvedieť sa viac o rodinách svojich žiakov a o živote, napr. o tradíciách, činnostiach a zvykoch v rodinách, o špecifických potrebách a záležitostiach jednotlivých rodín, o živote žiakov mimo triedy. Čím viac sa dozvie, tým je schopnejší naplniť ich individuálne potreby.

Keď rodič alebo iní dospelí pomáhajú v triede, majú dobrý pocit, pretože pomáhajú iným a sami pritom získavajú nové zručnosti. Rodičia sa postupne cítia súčasťou vyučovacieho procesu. Tieto skúsenosti obohacujú prepojenie školy s rodinou a zvyšujú poznatky rodičov o primeraných metódach, ktoré môžu využiť vo výchove detí. Dobrovoľníci z radov rodičov postupne spoznávajú, že pomoc v triede je najvhodnejší spôsob ako pochopiť metódu, ktorú učiteľ pri práci so žiakmi využíva.

Niektorí učitelia môžu mať obavy z pomoci rodičov. Prítomnosť iného dospelého v triede môže v nich vyvolať zmiešané pocity. Nemusia napr. vedieť, v čom by títo dobrovoľníci mohli byť užitoční. Niektorí zasa zastávajú názor, že učiteľ nie je povinný plánovať prácu pre rodičov. Pre mnohých učiteľov je myšlienka práce s dobrovoľníkmi celkom nová.

Najvhodnejší spôsob, ako sa vyrovnáť s uvedenými obavami, je vypracovať spoločne so všetkými záujemcami efektívny program pomoci. Plán práce by mal byť navrhnutý na celý školský rok. Počas roka ho treba (podľa potreby) aktuálne upravovať. Starostlivé plánovanie a postupovanie podľa jednotlivých krokov zníži možné obavy učiteľov z prítomnosti rodičov na vyučovaní.

Učitelia môžu využiť niekoľko dobrovoľníkov za týždeň, niektorých pri priamej práci so žiakmi a niektorých pri výrobe potrebných materiálov v dielni. V nasledujúcom školskom roku budú mať učitelia viac skúseností s prácou dobrovoľníkov a ocenia ich pomoc v triede.

7.6.2. Ako môžu pomôcť rodičia a iní dospelí v triede?

Každá trieda alebo škola ponúka veľa možností na využitie dospelých dobrovoľníkov v triede. Dobrovoľníci pracujú so žiakmi individuálne alebo v malých skupinách, inokedy pripravujú materiály, rôzne činnosti alebo sa rozprávajú so žiakmi o svojich záujmoch alebo zručnostiach.

Keď začalo druhé dieťa pani Balážovej navštevovať školu, rozhodla sa pomáhať učiteľovi v triede. Na začiatku školského roka pracovala v rozličných pracovných kútikoch s malými skupinami žiakov. Neskôr spoločne s učiteľkou zistili, že je veľmi talentovaná na prácu s deťmi pri varení. Stala sa známou ako „mama kuchárka“. Váženie, počítanie, používanie správnych výrazov a zapisovanie sa stali neoddeliteľnou časťou týždenných projektov varenia. Pani Balážová si uvedomila, že táto práca ju teší a rozhodla sa zamestnať v škole ako dobrovoľníčka. Ona a jej rodina boli jej novou prácou nadšení.

Jedna z možností na vytvorenie zoznamu činností, pri ktorých možno využiť dobrovoľníkov, je zamyslieť sa nad všetkými aktivitami počas dňa a zistiť, kedy budú žiaci potrebovať pomoc. Porozmýšľajte o využití dobrovoľníkov hneď ráno, pred príchodom žiakov do školy. Čo žiaci robia? Ako sa pre nich začína deň v škole? Aké činnosti sú ráno na programe? Ako je usporiadaná trieda? Čo robí učiteľ? Kedy budú žiaci potrebovať zvýšenú pozor-

nosť alebo pomoc? Ako prebieha obed? A čo po obede? Aké činnosti sa budú vykonávať v slovenskom jazyku, matematike, prvouke či výtvarnej výchove? Aké nové činnosti možno zaradiť, ak je viac dospelých v triede?

Po zvážení všetkých uvedených možností si napíšete poznámky, ktoré vás napadli pri jednotlivých činnostiach a spôsob, ako by mohol byť dobrovoľník pri tej-ktorej činnosti využitý. O účasti dobrovoľníkov môžete uvažovať spoločne s kolegami. Položte si otázky týkajúce sa dobrovoľníka:

Dáva prednosť malým skupinám, alebo jednotlivým žiakom?

Môže pomôcť s materiálmi, alebo zariadením?

Rozpráva sa rád o svojich záľubách, alebo záujmoch?

Preferuje triedny projekt, alebo jednorazovú aktivitu?

Pracuje rád v centrách učenia, alebo sa podieľa len na plnení určitých úloh?

Učiteľ sa môže rozhodnúť, ktorú z ponúkaných možností využije. Postup môže poslúžiť ako podklad na vytvorenie dotazníka pre dospelých, ktorí prejavia záujem spolupracovať.

7.6.3. Ako získať dobrovoľníkov?

Rodičov v snahe pomôcť v triede treba podporiť zvlášť prvýkrát. Porozmýšľajte, kto z dospelých vo vašom spoločenstve by bol ochotný pomôcť. Možno matky, otcovia alebo bratia, či sestry vašich žiakov. Nezabudnite ani na starých rodičov alebo dôchodcov.

Jedného dňa pani Giňová zaklopala na dvere triedy. Dopočula sa, že v blízkej škole hľadajú dobrovoľníkov na prácu s deťmi. Hoci sama nemala školopovinné deti, rada prijala prácu medzi nimi. Po krátkom oboznámení sa s činnosťou v triede, ponúkla možnosť vyučovať deti svoj rodný jazyk - rómčinu. Dvakrát do týždňa pomáhala učiteľke pri práci so žiakmi, ktorí sa učili základy rómskeho jazyka. Na konci školského roka pomáhala učiteľke pri príprave osláv a upratovaní triedy.

Urobte si zoznam ľudí, ktorí by podľa vášho uváženia mohli participovať v triede a porozmýšľajte, ako by ste ich oslovili. Uvádzame niekoľko návrhov:

- Nadšení učitelia, ktorí každého informujú.
- Článok v miestnych novinách.
- Plagáty a inzeráty.
- Letáčky v rôznych organizáciách v rámci spoločenstva.
- Oznam v rozhlasovom vysielaní.
- Návšteva v komunite.

Ako inak možno osloviť ľudí miestneho spoločenstva?

Pani Lacková, matka jedného zo žiakov uviedla v dotazníku o svojich záujmoch, že je ochotná pomôcť vytvoriť kútik rómskej kultúry v škole. Pedagogická rada vytvorenie kútika rómskej kultúry schválila. Pani Lacková v komunite vyzbierala množstvo autentických materiálov, rodinných fotografií a za pomoci ďalších dobrovoľníkov postupne vytvorila centrum rómskej kultúry, ktorý slúžil nielen škole, ale postupne celej lokalite.

7.6.4. Plánovanie zámerov

Predstavte si, že prídete prvýkrát do triedy a očakáva sa od vás, že budete poznať žiakov, vedieť, aké povinnosti si majú plniť a kde sú uložené pomôcky. Uvedená situácia presne opisuje moment, keď sa cudzí dospelý ocitne prvýkrát v triede, ak ho na tento vstup nepripravíme. Zorientovanie a zaškolenie dobrovoľníkov z radov dospelých je základom každej činnosti. Učiteľ aj dobrovoľník si z takýchto stretnutí odnesú mnoho poznatkov.

Pozvite dospelých, ktorí prejavia záujem pomôcť, na stretnutie. Stretnutie si starostlivo naplánujte a zvážte tieto odporúčania:

- Privítajte budúcich dobrovoľníkov.
- Vysvetlite im svoje zámery.
- Opíšte činnosti, pri ktorých by vám mohli pomôcť.
- Informujte ich o svojich očakávaniach.
- Prediskutujte spoločne zvyky a pravidlá zaužívané v triede.
- Ukážte a predvedzte učebné pomôcky.
- Poproste o zachovanie diskretnosti vo vzťahu k výkonom žiakov.
- Vytvorte individuálny plán pre každého dobrovoľníka.
- Zosúlajte záujmy a zručnosti dobrovoľníka s potrebami učiteľa a žiakov.
- Povzbudzte ich do práce a odpovedzte im na prípadné otázky.

Vhodné je pripraviť si písomnú informáciu, ktorá sa dá kedykoľvek v prípade potreby využiť. Nevyhnutné je, aby každý dobrovoľník dostal písomnú informáciu s presným časom prvej vyučovacej hodiny, ktorú má absolvovať ako dobrovoľník, a priloženým zoznamom všetkých žiakov v triede (s krstnými menami a priezviskami).

Počas školského roka je potrebné (podľa potreby) realizovať podobné stretnutia s aktualizovaním témy. Na konci školského roka môžete naplánovať netradičné posedenie, na ktorom zhodnotíte a oceníte pomoc zúčastnených dobrovoľníkov.

7.6.5. Budovanie partnerstva

Učitelia a dobrovoľníci z radov dospelých musia pracovať spoločne, aby vytvorili priateľské vzťahy v triede. Dosiahnutie partnerských vzťahov v triede medzi učiteľom, dobrovoľníkom a žiakmi je základným cieľom celého snaženia projektových aktivít. Žiaci majú možnosť pochopiť, ako dokážu partnerské vzťahy zmeniť atmosféru v triede z tradičnej na vzrušujúcu a stimulujúcu.

Učitelia musia byť pri vytváraní partnerských vzťahov príkladom. Partnerstvo začína pri oboznamovaní budúcich spolupracovníkov s vyššie uvedenými informáciami. Vtipné, prípadne kreslené pozvánky a príprava príjemného prostredia, vytvorenie príjemnej atmosféry a zároveň prejavenie úcty voči budúcim „kolegom“ sú predpokladom dobrého začiatku.

Využitie zručností a akceptovanie záujmov dospelých vždy, keď je to možné, je prejavom úcty a rešpektovania každého človeka. Pozorné počúvanie a odpovedanie na otázky podporí v ľuďoch pocit dôležitosti a sebadôvery.

V deň nástupu učiteľ dobrovoľníka privíta a predstaví žiakom. Usmiaty a prívetivý učiteľ „vysiela“ pozitívnu správu budúcemu kolegovi. Ak je dospelý v nejakom príbuzenskom vzťahu so žiakom, poproste žiaka, aby ho osobne predstavil. Poskytnite mu čas na zorientovanie a zodpovedanie prípadných otázok. Ak máte pocit, že sa cíti v triede pohodlne, môžete ho zainteresovať do jednoduchšej činnosti s jedným alebo dvoma žiakmi. Pred odchodom sa poďakujte za pomoc.

Počas dňa by mal učiteľ napísať dobrovoľníkovi pokyny a informácie týkajúce sa jeho činnosti. Dobrovoľníkovi pomôžu a učiteľovi umožnia pokračovať v práci. Vďaka pripravenému písomnému plánu pre dobrovoľníka stačí, ak mu učiteľ stručne vysvetlí aktivity počas dňa. Pomôcky a písomné pokyny nechávajú na určenom mieste v triede, na malom stolíku, v ozdobnej škatuli alebo v košíku.

Rešpektovanie a pravidelné vyjadrenie uznania stimuluje dobrovoľníka do ďalšej práce. Pri príchode do triedy, dospelých privítajte, poďakujte sa im, keď odchádzajú a pri každej príležitosti pochváľte ich úsilie. Povzbudzte ich, aby sa pýtali, vyjadrili svoje myšlienky, nápady a návrhy. Takýto prístup učiteľa k dobrovoľníkovi je veľmi inšpiratívny, dobrovoľník nadobudne pocit zainteresovanosti a bude sa tešiť na ďalšiu návštevu.

Počas školského roka sa vyskytnú určité problémy, ktoré bude treba riešiť. Môžu sa týkať komunikácie alebo vzniknutého konfliktu. Môže sa stať, že váš kolega – dobrovoľník – na hodinu nepríde, bez toho, aby vás vopred upozornil a vy ste mali práve v ten deň naplá-

novaný veľkolepý projekt. Alebo sa nespráva k žiakom tak, ako to považujete za vhodné, či nedodržiava triedou stanovené pravidlá.

Taktným správaním môže učiteľ vyriešiť danú situáciu skôr, ako sa mu vymkne z rúk. Poučovanie iba zriedka prinesie očakávaný výsledok. Najlepším prostriedkom je pozorné počúvanie dobrovoľníka. Učiteľ a dobrovoľník spoločne zvažia ďalší postup na zlepšenie situácie. Samozrejme, ak dôjde k ohrozeniu žiakov alebo dospelý sa k nim správa nekorektne, takéto správanie sa nemožno v žiadnom prípade tolerovať.

Osvedčilo sa aj písomné požiadanie o pomoc rodičov a ostatných záujemcov. V letáčkoch možno uviesť všetky potrebné informácie týkajúce sa blížiacich sa aktivít, zmeny v rozvrhu hodín, všeobecné oznámenia, informovať o školiacich aktivitách.

Na konci školského roka budete premýšľať o možnosti vyjadrenia vďaky a úcty vašim dobrovoľníkom napr. prostredníctvom ďakovných listov, spoločných obedov alebo pozdravov vyrobených žiakmi.

Partnerské vzťahy medzi učiteľmi a dospelými dobrovoľníkmi v triede si zaslúžia ohodnotenie. Pomoc v triede je prínosom nielen pre učiteľa, ale aj žiakov, a v mnohých prípadoch aj pre samotných dobrovoľníkov.

Literatúra

- ALBERT, L.: Cooperative Discipline. AGS, Circle Pines 1996.
- BEAU, R.: Jak rozvíjet tvořivost dítěte. Praha : Portál, 1995.
- BECK, T., Leishman, E.: Will plants drink green water? Educational Leadership, 54, 1996, pp. 56-59.
- BERK, L., WINSLER, A.: Scaffolding children's learning: Vygotsky and early childhood education. Washington, DC : National Association for the Education of Young Children, 1995.
- BERTRAND, Y.: Soudobé teorie vzdělávání. Praha : Portál, 1998.
- BJORKLAND, G., BURGER, C.: Making conferences work for parents, teachers, and children. Young children, 42, 1987, 2, pp. 26-31.
- BONSTIGEL, J.: Schools of quality. Alexandria, VA : Association for Supervision and Curriculum Development, 1992.
- BROOKS, M., GRENNON, J.: In search of understanding: The case for constructivist classrooms. Alexandria, VA : Association for Supervision and Curriculum Development, 1993.
- BRUNER, J.: The relevance of education. New York : Norton, 1971.
- CANFIELD, J., WELSH, H. C.: Hry pro zlepšení motivace a sebepojetí žáku. Praha: Portál, 1995.
- CLEM, S., WILSON, Z.: Paths to new curriculum. National Association of Independent Schools, 1991.
- CRAFTON, LINDA K.: Whole Language: Getting started. moving forward, 1991, 43 s.
- ČÁP, J., MAREŠ, J.: Psychologie pro učitele. Praha : Portál, 2001.
- DODGE, D., JABLON, J., BICKART, T.: Constructing curriculum for the primary grades. Washington, DC : Teaching Strategies, Inc. 1994.
- DUFOUR, R., EAKER, R.: Fulfilling the promise of excellence. Westbury, NY : J.L. Wilkerson Publishing Co, 1987.
- ŽURIČ, L. a kol. : Učitel'ská psychológia. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992.
- FABER, A., Mazlish, E.: How to talk so kids will listen and listen so kids will talk. New York : Avon. Available through Northeast Foundation for Children, Greenfield, MA, 1980.
- FISHER, R.: Učíme děti myslet a učit se. Praha : Portál, 1997.
- FONTANA, D.: Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál, 1997.
- GARDNER, H.: Dimenze myšlení. Praha : Portál, 1999.
- GARDNER, H.: The unschooled mind: How children think and how schools should teach. New York : Basic Books, 1991.
- GINOTT, H.: Between parent and child. New York : Avon, 1969.
- GOODLAD, J.: A place called school. New York : McGraw-Hill, 1984.
- GREENSPAN, S.: Playground politics. New York : Addison-Wesley, 1993.
- HARLEN, W.: The teaching of science in primary schools. London : David Fulton Publishers Ltd, 1996.
- HELMS, W.: Lépe motivovat - méně se rozčilovat. Praha : Portál, 1996.

- JABLON, J.: Creating curriculum in early childhood. In: A. Mitchell & J. Davids (Eds.), *Explorations with young children : A curriculum guide from the Bank Street School of Education*, 1992, pp. 121-132.
- KASÍKOVÁ, H.: Kooperativní učení, kooperativní škola. Praha : Portál, 1997.
- KASÍKOVÁ, H., VALENTA, J.: 1994. Reformu dělá učitel aneb Diferenciace, individualizace, kooperace ve vyučování (Pohledy pedagogické). Praha : Združení pro tvořivou dramatu. 1994. ISBN 80-901660-0-8.
- KOLLÁRIKOVÁ, Z. a kol.: Rozvoj kritického myslenia. Bratislava : Iuventa, 1997.
- KOSOVÁ, B.: Hodnotenie ako prostriedok humanizácie školy. Banská Bystrica : Metodické centrum Banská Bystrica, 1998.
- KRET, E.: Učíme se jinak. Praha : Portál, 1995.
- KYRIACOU, CH.: Klíčové dovednosti učitele. Praha : Portál, 1996.
- MALAGUZZI, L.: The hundred languages of children. 1993, pp. 63-64.
- Maryland State Department of Education. A Topical paper on the comprehensive plan for the Maryland school performance program. Parent/Community Involvement, 1990.
- MEREDITH, K., STEEL, J., TEMPLE, Ch.: Projekt Orava a projekt Čítaním a písaním ku kritickému mysleniu. Bratislava : Združenie Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, 1998.
- MERTIN, V.: Individuálny vzdelávací program. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-0334.
- National School Volunteer Program Inc: School volunteer programs. 1981.
- NICOLL, W. G. : Social skills. Osobný materiál, 1996.
- NICOLL, W. G.: I. Výcvikový program v adlerovskej psychológii a poradenstve. Bratislava : Slovenská adlerovská spoločnosť, 2004.
- PATERSONOVÁ, K.: Připravit, pozor, učíme se! Praha : Portál, 1996.
- PERRONE, V. (Ed.): Expanding student assessment. Alexandria, VA : Association for Supervision and Curriculum Development, 1991.
- PETRASOVÁ, A.: Práca s náučným textom na 1. stupni ZŠ. Kto, ak nie ja? Kedy, ak nie teraz? Prešov : Mercury-Smékal, 2003.
- PETRASOVÁ, A.: Využitie stratégie EUR ako prostriedku eliminácie funkčnej negramotnosti rómskych žiakov. Prešov : MPC, 2003.
- PETTY, G.: Moderní vyučování. Praha : Portál, 1996.
- PORTMANOVÁ, R., SCHNEIDEROVÁ, E.: Hry zaměřené na koncentraci a uvolnění. Praha: Portál, 1995.
- ROSEOVÁ, A., WEISSOVÁ, J.: Rozvíjíme sebedůvěru dětí. Praha : Portál, 1997.
- SIBBERMAN, M.: 101 metod pro aktivní výcvik a vyučování. Praha : Portál, 1997.
- SIGEL, I., COCKING, R.: Cognitive development from childhood to adolescence: A constructivist perspective. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1977.
- SLAVÍK, J.: Hodnocení v současné škole. Praha : Portál, 1999.
- SMITH, A. CH.: Třída plná pohody. Praha : Portál, 1994.
- STEINER, R.: The kingdom of childhood. London : Rudolf Steiner Press, 1964.
- ŠIMČÁKOVÁ, L., KONČOKOVÁ, E.: 2001. Škola dokorán – pokus o inováciu výchovy a vzdelávania (2. časť). In: Pedagogické rozhľady, roč. 53, 2001, č. 1, s.17-31.
- VAŠEK, Š.: Špeciálna pedagogika. Bratislava : Sapienta. 1996. ISBN- 80-967180-3-7.

- WALSH, K. B. (Ed.): Creating child-centred classrooms: 6-7, „Parent Participation,“ Ellison, Joanne. Washington, D.C : Open Society Fund/Children's Resources International, 1996.
- WALTON, K.: Triedne schôdzky. Individuálna psychológia a poradenstvo v rodine a škole. Modra : 1999.
- WALTON-MCCAWLEY, C., WALTON, K.: Štruktúra rozhovoru medzi učiteľom a rodičmi. Individuálna psychológia a poradenstvo v rodine a škole. Modra : 1999.